

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 500 fr. per jaar

Postcheckrekening Nr 3185.22

Beheer en Redactie : Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

Plechtige Openingszitting van de Vlaamse Conferentie bij de Balie van het Hof van Beroep te Gent op Zaterdag 27 September 1958

MAATSCHAPPELIJKE VOORUITGANG EN GROEIEND RECHT

Beschouwingen over de juridische groei van het begrip onderneming

Rede uitgesproken door Mr Marcel STORME, Advocaat bij het Hof van Beroep te Gent, Assistent aan de Rijksuniversiteit, Licenciaat in de Economische Wetenschappen U.G.

1. In zijn merkwaardig boek *Le phénomène humain* heeft de betreurde Franse Jezuiet Pater Teilhard de Chardin, op een bepaald ogenblik een treffend beeld opgehangen van de moderne wereld : « Ainsi que me le disait Henri Breuil, avec sa brusque intuition coutumière, ce qui nous agite en ce moment, intellectuellement, politiquement, spirituellement même, est bien simple : « Nous venons seulement de lâcher les dernières amarres qui nous retenaient encore au Néolithique. » Formule paradoxale, mais lumineuse. Plus j'ai réfléchi depuis à cette parole, plus j'ai cru voir que Breuil avait raison. Nous passons, en ce moment même, par un *changement d'Age* » (1).

Deze grondidee kan het vertrekpunt zijn voor allerlei vaststellingen, waaruit inderdaad blijkt hoezeer de mensheid tijdens de laatste jaren geëvolueerd is.

2. Wanneer men de wereld van vandaag beschouwt, dan is er een eerste angstwekkend probleem dat zich stelt, nl. de *verhouding onder de volkeren* van deze aarde.

In vroegere tijden waren deze volkeren afzonderlijke massa's zonder contact, doch ten gevolge van de kolonizatie en de uitbreiding van het verkeer, is er geleidelijk een eenheid en een onderling verband tot stand gekomen, zodat men zonder gevaar voor overdrijving mag zeggen dat in de XXe eeuw voor de eerste maal in de geschiedenis, de wereld één geheel komt te vormen.

We zijn dus allen getuigen van die groei tot elkaar, van de menselijke solidariteit die zich openbaart en geleidelijk ontwikkelt. Deze evolutie brengt grote verwachtingen mee voor de toekomst, omdat zij de eenmaking van de geest — *l'Esprit de la Terre*, zoals

Teilhard de Chardin zegt (2) — in het vooruitzicht stelt.

Dat deze plotse bewustwording van de volkeren vrijvingen meebrengt, hoeft ons ten slotte niet te verwonderen. Men kan toch moeilijk redelijkheid verwachten van iemand die zijn pubertiteitscrisis doormaakt vooraleer meerderjarig te worden, en hebben we niet allen ook in West-Europa nationalistische overdrijvingen gekend ?

Maar dit nader contact tussen de volkeren, doet ook beter de tegenstellingen uitkomen. Temidden van onze economische welvaart, worden wij er telkens weer aan herinnerd dat jaarlijks een steeds groter aantal mensen van honger sterft aan de boorden van de Ganges.

3. Gelijkaardige verschijnselen doen zich eveneens voor, wanneer men zich beperkt tot de verhoudingen van de mensen in eenzelfde *nationaal verband*.

Ondanks de menigvuldige contacten, blijft de *verzuiling* een vaststaand feit. Dit betekent dat een volk volgens de levensbeschouwing ingedeeld wordt in groepen, die naar binnen gekeerd leven en van daaruit het algemeen welzijn behartigen via groepsvertegenwoordigers (3). Deze groepen hebben afzonderlijke en ethnische belangen, hetgeen niet anders dan nadelig kan werken omdat het algemeen welzijn gezien wordt vanuit de zuil waarin men leeft. Politieke en sociale conflicten zijn hier dan ook het gevolg van.

Doch ondanks die verzuiling bestaat er een streven naar solidariteit tussen alle leden van een zelfde volksgemeenschap. Dit element is niet zonder belang bij de studie van de maatschappelijke evolutie en zal verder nog beklemtoond worden (4).

4. Ook de *wereld van onze kennis* neemt meer en meer uitbreiding. Het klinkt misschien paradoxaal, maar toch bemerken we dat, ondanks de verdergaande specialisatie en onderverdeling van de verschillende wetenschappen, deze laatste geen afgesloten geheel kunnen vormen en onderling afhankelijk blijven. In hun convergerende ontleding leiden zij immers tot een beter begrip van de werkelijkheid; de menselijke verhoudingen kunnen hun uitdrukking slechts vinden in het geheel der sociale wetenschappen, tussen de welke geen strenge scheiding kan doorgevoerd worden (5).

5. Tenslotte is het bijna een gemeenplaats geworden de verbazende *technische ontwikkeling* der laatste jaren in herinnering te brengen. Nieuwe technieken ontstonden, waardoor de mens voor tal van problemen werd gesteld: de atoomenergie (6), de vooruitgang van de medische wetenschap in zake bloedonderzoek (7), de narco-analyse (8) om er slechts enkele te noemen.

6. De zoëven geschetste algemene tendenzen in de maatschappelijke evolutie hebben een weerslag op het recht en op de rechtswetenschap. Dit werd zeer terecht onderlijnd door Paul Mazon bij de ontleding van het werk van de Griekse treurdichter Aeschylus toen hij schreef: « Tout acte humain pose une question de droit » (9). Herhaaldelijk werd dan ook de vraag gesteld of het recht zich niet moet aanpassen aan de gewijzigde maatschappelijke verhoudingen en of de rechtsopvattingen van 1804 niet voorbijgestreefd zijn. Deze vraag stelt de juridische wereld van vandaag voor twee belangrijke problemen.

Welke is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van onze Rechtsfaculteiten bij de vorming van de juristen van morgen?

Welke is nog ten aanzien van de maatschappelijke vooruitgang, de betekenis en de taak van het recht?

I. Problemen waarvoor de juristen geplaatst staan.

7. Op de eerste vraag kan het antwoord zeer bondig zijn: de *juridische vorming* op onze universiteiten is niet meer aangepast.

Een dergelijke laconische vaststelling zou eigenlijk nader moeten uitgewerkt worden, ware het niet dat tijdens de laatste jaren in alle middens bevoegde stemmen zijn opgegaan om de noodzakelijkheid van de hervorming der rechtsstudie in het licht te stellen (10).

In het kader van de maatschappelijke vooruitgang dient evenwel speciaal de aandacht gevestigd te worden op zekere elementen die bij een eventuele hervorming niet mogen over het hoofd gezien worden.

8. Onze generatie is onvoldoende voorbereid op de taak die haar in het gewijzigd wereldbeeld te wachten staat; het gebrek aan kennis van de werkelijke toestanden in Amerika, Azië of Afrika is bedroevend. Door het contact met de vreemde rechtsculturen zou ongetwijfeld de horizon van de studenten in de rechten kunnen verruimd worden.

Daarom is de methode van de rechtsvergelijking niet alleen vruchtbaar voor de studie van het nationaal recht, maar daarenboven ook van uitzonderlijk belang voor een beter begrip van de andere volkeren (11); Professor André Tunc heeft dit zeer goed aangevoeld toen hij schreef: « Nos étudiants seront dépaysés, sauvés du provincialisme qui les menace » (12).

9. Doch ook in eigen land is de kennis van de

sociale werkelijkheid volstrekt ontoereikend, omdat men onvoldoende getracht heeft de kloof tussen theorie en praktijk te overbruggen. Het rechtsfenomeen kan niet afgezonderd worden van de dagelijkse realiteit. Het is deze realiteit die aan de studenten moet bijgebracht worden, niet alleen door het verplichtend maken van een cursus over de sociologie (13), maar ook door het invoeren van sociale enkwesten in het kader van een of ander rechtsvak (14).

10. De verdergaande complexiteit van de maatschappelijke verhoudingen heeft zeer dikwijls de gedachte doen ingang vinden dat de wetgever alles minutieus moest regelen.

Welke weg werd er niet afgelegd sinds Portalis in zijn bekende *Discours préliminaire* zei: « l'office de la loi est de fixer, par de grandes vues les maximes générales du droit; d'établir des principes féconds en conséquences, et non de descendre dans le détail des questions qui peuvent naître sur chaque matière » (15). Men denke bv. aan de eenvormige wisselwet die in 94 artikelen gepoogd heeft een volledig uitgewerkte reglementering vast te leggen.

Zeër dikwijls werd de verwording van de juridische techniek aan de kaak gesteld (16); doch heeft men zich wel rekenschap gegeven van het feit dat ook dit het gevolg is van een onvoldoende juridische voorbereiding?

Deze enkele beschouwingen hebben zeker het probleem niet uitgediept; zij dienen veeleer opgevat te worden als zoveel actuele aspecten van de noodzakelijkheid ener grondige hervorming.

11. De tweede vraag die zoëven gesteld werd, is minstens even belangrijk: welke is nl. ten aanzien van de maatschappelijke vooruitgang nog de *betekenis en de taak van het recht*?

Het is immers een door eenieder aanvaard feit, dat het recht zeer duidelijk de gevolgen draagt van de economische, sociale en politieke evolutie. Professor Savatier heeft trouwens reeds enkele jaren geleden interessante beschouwingen gewijd aan deze vaststelling onder de titel *Les métamorphoses économiques et sociales du droit civil d'aujourd'hui* (17).

12. Zonder hiervan een volledige ontleding te geven, moge het volstaan te verwijzen naar verschillende domeinen van het recht, die door de tijd gemerkt werden.

Het *familierecht* heeft een lange weg afgelegd sinds 1804. Onnodig de geleidelijke ontvoogding van de gehuwde vrouw in herinnering te brengen, ontvoogding die thans met de wet van 30 april 1958 haar (misschien voorlopig?) eindpunt bereikte. Heeft de sociale wetgeving soms geen grondige wijzigingen teweeggebracht, die zeer dikwijls de grondslagen van de wettelijke familie bedreigen (18)? En is de medische wetenschap er ten slotte niet in geslaagd tal van problemen in een nieuw daglicht te plaatsen zoals inzake vaderschap en afstamming?

Ook het *eigendomsrecht* is niet gespaard gebleven. De recente wijzigingen van de huishuurwetgeving hebben sommige auteurs doen spreken van aftakeling van het eigendomsrecht (19); anderen zien in de ont-eigeningen ten algemenen nutte en in de urbanisatiereglementering het einde van de privé-eigendom (20). Volgens sommigen zou de neergang van het eigendomsrecht zelfs een symptoom zijn van de proletarisatie van het burgerlijk recht (21).

Dat het *contractenrecht* niet meer zijn oorspronkelijke gedaante bezit, is voor eenieder duidelijk. In hoevele gevallen heeft men niet getwist om te weten

of zekere rechtsfiguren nog tot het contractueel regime konden gerekend worden (22) ?

Het zou ons te ver voeren het aantal voorbeelden nog uit te breiden; zij geven alleszins een algemeen idee van de grondige omwenteling in ons recht ten gevolge van de maatschappelijke evolutie.

13. Dat men zich bij dit alles afvraagt of het recht nog een eigen waarde heeft, hoeft dan ook geen verwondering te wekken.

Moet het recht door een bepaalde aanpassing slaafs de feiten volgen of kan integendeel aan het recht nog een eigen stuwkracht worden toegekend ?

Om gemakkelijker deze vraag te beantwoorden, kan men de economische en de hierbij horende sociale werkelijkheid beschouwen, waarbij dan dadelijk een wisselwerking tussen het recht en het economisch leven opvalt.

II. De wisselwerking tussen recht en economie.

14. Hoewel deze wisselwerking soms werd dood-gewezwen, kan ze moeilijk ontkend worden (23).

Niet alleen beïnvloedt het economisch leven de rechtsinstellingen, doch elk economisch regime wordt daarenboven op zijn beurt door een juridisch kader geconditionneerd.

A. Het juridisch kader beïnvloedt het economisch regime.

15. Wanneer men een bepaald regime wenst omver te werpen, dan denkt men eerst aan de rechtsorde (Vgl. de lijfspreuk van Proudhon: « je détruis et je reconstruirai »); wanneer men heropbouwt is het vooral de juridische structuur die het zorgenkind van de bouwmeesters zal zijn: « L'œuvre du juriste est la seule qui demeure, quand le tumulte des révolutions est apaisé » (24).

Zo is een bepaald economisch systeem slechts denkbaar mits een stevige wettelijke basis. Het liberalisme is hoofdzakelijk gesteund op het eigendomsrecht en de contractuele vrijheid (25); wie het collectivisme wil invoeren, zal er eerst zorg voor dragen alle macht te centraliseren, de privé-eigendom af te schaffen en tot de nationalisatie van het bedrijfsleven over te gaan.

Ook ondergaan de verschillende specifieke kenmerken van elke nationale economie zeer sterk de invloed van de tussenkomst van de wetgever. De landvlucht is o.m. te wijten aan het feit dat men onvoldoende oog heeft gehad voor de belangen van de landbouwers. Een gezonde regionaal-economische politiek kan ten eerste gestimuleerd worden dank zij wetgevende maatregelen, die o.m. van fiscale of sociale aard zullen zijn (26).

B. Het economisch leven beïnvloedt de rechtsinstellingen.

16. In de synthese van de gegevens, die de basis moesten uitmaken voor de wetenschappelijke uitwerking van het positief recht, heeft François Génys de aandacht gevestigd op hetgeen hij *le donné* noemde. Volgens hem betekende dit o.m. het natuurlijk milieu, waarin het recht moest gedijen (27). Hierbij horen dan alle economische, politieke en sociale omstandigheden, die de menselijke activiteit beïnvloeden.

Zoëven nog werd deze stelling geïllustreerd aan de hand van de wijzigingen in het familierecht, het eigendomsrecht en het contractenrecht (zie boven, n° 12).

Doch ook de indeling van het recht in verschillende min of meer autonome takken is het gevolg van de gewijzigde maatschappelijke verhoudingen. Het ontstaan van het arbeidsrecht en het sociaal zekerheidsrecht zijn er de meest typische voorbeelden van.

Tijdens de laatste jaren heeft men er zelfs aan gedacht het begrip economisch recht in te voeren (28).

Volgens sommigen moet het ontstaan van deze nieuwe rechtstak beschouwd worden als een duidelijk bewijs van de invloed van de economische werkelijkheid op het recht (29); vele auteurs hebben dit begrip overgenomen, omdat zij van oordeel waren dat de term handelsrecht niet meer aan de tegenwoordige behoeften beantwoordt (30).

III. Werkelijke betekenis van het recht ten aanzien van de maatschappelijke vooruitgang.

Het is pas aan het eindpunt van deze losse beschouwingen, dat wij zeer bescheiden zullen trachten enkele beginselen voorop te stellen, die ons kunnen leiden bij het onderzoek naar de werkelijke betekenis van het recht ten aanzien van de maatschappelijke vooruitgang.

17. Een eerste principe is dat van de *aanpassing* van het recht aan de zich wijzigende tijdsomstandigheden (31). Het recht mag immers niet verstarren: hoewel de zekerheid in de rechtsbetrekkingen nog een duurzaamheid vereist, die niet steeds kan verzoend worden met het versnelde levenstempo van deze tijd, moet het recht toch een geleidelijke aanpassing durven ondergaan.

Soms heeft men de onmiskenbare indruk dat de juristen, wier denkbeelden en grondideeën gegroeid zijn in een kapitalistische wereld, zich moeilijk kunnen aanpassen aan de tegenwoordige samenleving, die hoofdzakelijk op de arbeid gebaseerd is (32); zou het dan toch waar zijn, dat de rechtswetenschap een *doctrine d'antiquaires* geworden is (33) ?

18. Doch het recht is geen zuivere kristallisatie of neerslag van de economische werkelijkheid; het kan en het moet ook richtinggevend zijn. Omdat het recht toch eveneens de feiten voorafgaat, mag het tweede beginsel als volgt geformuleerd worden: het recht is een *leidraad* voor het maatschappelijk leven (34).

Ondanks de invloeden, die het recht ondergaat, kan het op zijn beurt stimulerend werken en het toekomstbeeld van de maatschappij ten dele bepalen.

Zeër speciaal is dit het geval met de rechtstaken die het sterkst vastgekleefd zijn aan de sociaal-economische realiteit, zoals het sociaal en het fiscaal recht. De ontwikkeling van de sociale wetgeving tijdens de laatste jaren werd ten dele beschouwd als een prikkel ter verhoging van de productiviteit. Dat ook het fiscaal recht niet meer zo neutraal is en geleidelijk gebruikt wordt voor niet-financiële doeleinden, kan door eenieder waargenomen worden. Zeer dikwijls wendt men de belastingpolitiek aan om de inkomensverdeling te corrigeren, de demografische toestand te verbeteren, de conjunctuur te stabiliseren of zekere nuttig geachte economische activiteiten te bevorderen.

19. In de verhouding van het recht tot de economische evolutie, kan als laatste principe vooropgesteld worden dat het recht tenslotte een *uitbreiding* geeft aan het economisch feit. Het recht is immers normatief en maakt, zoals Professor Schotlen terecht opmerkte, de sprong van het zijn (*das Sein*) naar het behoren

(*das Sollen*) (35). In die gedachtengang mag men dan ook verklaren dat het recht aan het zuiver-economisch feit een sociaal, menselijk en ethisch aspect geeft.

20. Deze drie beginselen kunnen het best geïllustreerd worden aan de hand van een voorbeeld, dat tijdens de laatste jaren en in alle lagen van de maatschappij in het middenpunt van de belangstelling is komen te staan, nl. het begrip onderneming (36).

IV. Het begrip onderneming.

A. Dissociatie tussen de ondernemer en de onderneming.

21. Het hoeft eigenlijk geen verwondering te wekken dat het begrip onderneming pas enkele jaren geleden ontdekt werd (37), vermits de onderneming tot dan toe schuil ging achter de persoon van de ondernemer, die als eigenaar telkens op het voorplan trad.

Doch geleidelijk gaat de onderneming een eigen juridisch leven beginnen leiden, doordat de oorspronkelijke vermenging van ondernemer en onderneming een einde neemt; onweerstaanbaar zal dat afscheidingsproces de onderneming als het ware losrukken van de persoon van de ondernemer.

Dit verschijnsel is buitengewoon boeiend, vooral daar we het in alle rechtstakken terugvinden, nu eens zeer vluchtig, dan weer scherp afgetekend, zoals dadelijk uit het hiernavolgend overzicht zal blijken.

1. Algemene Tendenzen.

22. Oorspronkelijk heeft het *Burgerlijk Wetboek* het probleem van de onderneming niet vermoed (38); de opstellers ervan hebben misschien wel een schuchtere poging gedaan om de eenheid van de onderneming te doen aanvoelen dank zij zekere begrippen, zoals de onroerendmaking door bestemming (artikelen 522 en volg. B.W.) (39) en het recht van doorgang (artikel 682 B.W.), doch in werkelijkheid mag het belang van dergelijke bepalingen niet overdreven worden.

23. In een meer recente wetgeving tekent de dissociatie tussen de ondernemer en de onderneming zich evenwel scherper af, doordat de aandacht voornamelijk gevestigd wordt op het eigenbelang van een uitbating of van een bedrijf, afgezien van de belangen van de betrokken personen.

Ingevolge de nieuwste wetgeving op de *handelshuurovereenkomsten* is het niet zozeer de handelaar dan wel de handelsaanderneming die als de titularis van het huurcontract kan beschouwd worden. Het recht op huurvernieuwing bestaat slechts wanneer dezelfde handel wordt voortgezet en de gehuurde goederen geen andere handelsbestemming krijgen (40). Ingeval van overdracht van de handelszaak, kan de huurder niet-tegenstaande elk strijdig beding het huurrecht samen met de handelszaak overdragen aan een derde (artikel 10 van de wet van 30 april 1951). De huurovereenkomst vormt dus een werkelijk bestanddeel van de handelszaak (41).

Ten aanzien van de *landbouwonderneming* kunnen er verschillende teksten aangehaald worden die de uitdrukking zijn van de bezorgdheid van de wetgever om een rationele en aangepaste uitbating van het goed te verzekeren. Gezien het recht op huurverlenging kan de verpachter na de eerste periode van 9 jaar slechts opzeg geven, wanneer er ernstige redenen voorhanden zijn; uit de voorbereidende werken blijkt nu dat de ernst van de aangehaalde redenen hoofdzakelijk zal beoordeeld worden in functie van een

goede uitbating (42). Is de wet op de kleine nalatenschappen (wet van 16 mei 1900), trouwens ook niet ingegeven door de bekommernis om de kleine familiale landeigendommen niet te versnipperen (43)?

24. Er is echter meer. Verschillende *afzonderlijke wetten* hebben reeds aan de onderneming een zeker autonoom aspect gegeven, doordat stilaan elke onderneming een eigen actief en een eigen passief schijnt te zullen verwerven.

Als mogelijke *activa* werden het recht op huurvernieuwing en de voortzetting van de huur ingeval van overname van de handelszaak, reeds als voorbeelden aangehaald (zie boven n° 23).

Doch ook de fabrieksmerken vormen één geheel met de onderneming (44). Zij kunnen inderdaad slechts overgedragen worden met de onderneming waarvan de producten door het merk worden gekenschetst (artikel 7 van de wet van 1 april 1879) (45), en omgekeerd, brengt de overdracht van de onderneming ook de overdracht van de fabrieksmerken mee, zelfs zo dit niet uitdrukkelijk werd bedongen (46).

Wanneer een personeelslid een uitvinding doet met het materiaal van de onderneming en tijdens opzoekingen die tot zijn normale activiteit behoren, dan is deze uitvinding verworven door de onderneming (47).

In sommige gevallen moet de openingstaks voor dranklitterijen niet meer betaald worden door diegene die de zaak heeft overgenomen (artikel 20 van het K.B. van 3 april 1953).

Zijn deze en andere voorbeelden niet reeds een eerste aanwijzing van het eigen actief van de onderneming? En wanneer men deze elementen nog al te sporadisch zou achten, dan kan de rechtsvergelijking de nodige aanvullingen verstrekken. Het Italiaans Burgerlijk Wetboek bepaalt immers dat de lopende contracten en de schuldvorderingen, die geen persoonlijk karakter vertonen doch verbonden zijn aan de uitbating van de onderneming, automatisch worden overgedragen aan diegene die de onderneming overneemt (artikelen 2558 en 2559 C. civ. it.) (48).

25. Vooraanstaande rechtsgeleerden die het begrip onderneming bestudeerd hebben, uitten meestal hun scepticisme, doordat zij de mening waren toegedaan dat de onderneming toch geen eigen *passiva* bezit (49).

Verre zij van mij deze stelling *hic et nunc* te betwisten. Alleen wens ik te onderlijnen dat er reeds verschillende elementen aanwezig zijn, die in de naaste toekomst kunnen toelaten van een werkelijk passief van de onderneming te spreken.

En het is weer in het sociaal recht dat wij deze zienswijze bevestigd vinden. Wanneer de werkgever komt te overlijden, dan is dit geen reden om de arbeidsovereenkomst te verbreken; na een zekere weifeling in de rechtspraak (50) bestaat hieromtrent sinds 1954 (art. 14bis van de wet van 7 augustus 1922 op de bediendenovereenkomst; zie ook *a contrario* artikel 16 van de wet van 10 maart 1900 op de handarbeidsovereenkomst) eensgezindheid (51). Doch ook ingeval van afstand, opslorping of samensmelting van ondernemingen moet aangenomen worden dat dit evenmin redenen zijn, die de ontbinding van de arbeidsverhouding zouden meebrengen (52).

De argumentatie zal telkens dezelfde zijn: de arbeidsverhoudingen behoren essentieel tot het wezen van de onderneming, zij zijn een noodzakelijk bestanddeel van de uitbating (53). Uit de overname van de ganse onderneming moet dan ook de overname van alle arbeidsverhoudingen volgen, met de plichten en de rechten die daaraan verbonden zijn.

26. De bankhervorming van 1935 geeft een andere illustratie van het ontstaan van een zeker passief in hoofde van de onderneming. Ingevolge het Koninklijk Besluit van 9 juli 1935, moeten alle banken over een minimumkapitaal beschikken (artikelen 8 en 9). Deze wettelijke bepaling is uitermate belangrijk, vooral wanneer het gaat over banken, die aan een particulier toebehoren; hierdoor heeft men immers aan de cliënten zekere waarborgen willen geven⁽⁵⁴⁾ en aldus als het ware dat minimumkapitaal bestemd voor de schulden van elke bancaire instelling.

2. In het leven van de onderneming.

27. Wanneer men ons recht overschouwt, komt men onvermijdelijk tot het besluit dat allerlei symptomen aanwezig zijn waaruit kan afgeleid worden dat de onderneming zich tracht te onttrekken aan de persoon van de ondernemer om een eigen juridisch leven te leiden⁽⁵⁵⁾.

Hieruit blijkt dat het recht van zeer nabij de feitelijke evolutie volgt, vermits ook in het *dagelijks leven* van de onderneming dezelfde fenomenen aan het daglicht treden.

In een liberaal regime beperkt het leven van de onderneming zich tot de uitoefening van de rechten van de ondernemer. Deze laatste is immers eigenaar (*jus utendi, jus fruendi, jus abutendi*) en kan daarenboven dank zij de contractuele vrijheid de verhoudingen met de werknemers, leveranciers en cliënten regelen zoals hij wil.

Doch het eigendomsrecht en de contractuele vrijheid zijn geëvolueerd (zie boven, n° 12) en stilaan gaat de onderneming een eigen leven leiden naast de ondernemer⁽⁵⁶⁾. Deze coëxistentie stelt allerlei problemen zowel inzake economisch als sociaal beheer; waar de ondernemer vroeger heer en meester was, zal hij thans moeten rekening houden met het bestaan van de onderneming, die meer en meer onafhankelijk wordt.

a) Economisch beheer.

28. In het *economisch beheer* van een *individuele onderneming* ontstaat er geleidelijk een dissociatie tussen de ondernemer-eigenaar en de onderneming. Reeds werd de aandacht gevestigd op de landpacht (zie boven, n° 23); dit voorbeeld kan hier hernomen worden, omdat het landbouwbedrijf het type is van de individuele onderneming, die de voorrang krijgt boven de eigenaar. De pachter heeft immers de meest volledige vrijheid om het goed te beheren zoals hij wil (artikel 1766bis B.W.); de enige beperking, die hem wordt opgelegd, werd juist ingevoerd in het belang zelf van de onderneming: hij moet de bestemming van het goed eerbiedigen en handelen als een goed huisvader (artikelen 1729 en 1766 B.W.).

29. Doch ook in een onderneming die opgericht werd onder vorm van een *vennootschap* zijn dezelfde verschijnselen aanwezig.

Om alle misverstand te vermijden dient er nochtans op gewezen te worden dat in een dergelijke onderneming het de aandeelhouders zijn die als de werkelijke eigenaars moeten beschouwd worden: zij zijn, hetgeen Professor Perroux noemde *l'entrepreneur collectif*⁽⁵⁷⁾. Wetgeving en rechtspraak hebben zich dan ook beijverd om de rechten van die aandeelhouders te beveiligen.

De theorie stemt evenwel niet overeen met de werkelijkheid⁽⁵⁸⁾. We zijn er immers allen getuigen van hoe de groei van de vennootschappen en de ver-

spreiding van het kapitaal de aandeelhouders van het werkelijk beheer van de onderneming hebben verwijderd; deze evolutie werd nog bespoedigd door de gemakkelijke overdracht van de aandelen.

30. Dit kan best geïllustreerd worden aan de hand van het *recht op deelname in de winst*, dat als een van de essentiële rechten van de aandeelhouders kan beschouwd worden⁽⁵⁹⁾. Het is interessant vast te stellen dat dit essentieel recht van de aandeelhouders dikwijls over het hoofd wordt gezien ten gevolge van de eisen van de goede werking ener onderneming.

Elke onderneming heeft een natuurlijke drang naar expansie; deze expansie is slechts mogelijk dank zij de verhoging van de financiële middelen, die meestal worden bekomen door obligatieleningen of door autofinanciering. Dat dit laatste middel zeer aantrekkelijk is, hoeft wel niet onderlijnd te worden.

31. Het begrip zelf van de *autofinanciering* doet immers reeds dadelijk de aandacht vestigen op het conflict tussen de belangen van de onderneming en die van de aandeelhouders, vermits de autofinanciering er juist in bestaat de winsten, waarop de aandeelhouders normaal recht hebben, achter te houden ten voordele van de onderneming door het aanleggen van reserves. Reserves van wettelijke of statutaire aard die moeten dienen om aan de onderneming een economische stabiliteit te bezorgen.

Het zal daarenboven niet zelden voorkomen dat zelfs buiten de statuten om, reserves worden aangelegd bij beslissing van de algemene vergadering; ook deze vorm van reserve wordt algemeen toelaatbaar geacht, zo de statuten er zich niet tegen verzetten⁽⁶⁰⁾.

Tenslotte worden zelfs verborgen reserves gevormd door bv. het cijfer van de afschrijvingen te verhogen of het actief te onderschatten. Ten aanzien van dergelijke reserves, heeft men nochtans gemeend de tussenkomst en het toezicht van de rechtbanken te mogen aanvaarden, voor zover zou blijken dat zij niet meer verantwoord zijn door de economische en sociale behoeften van de onderneming⁽⁶¹⁾.

Uit het voorgaande is duidelijk gebleken dat de belangen van de aandeelhouders ondergeschikt worden aan het belang van de onderneming. Er ontstaat als het ware een kloof tussen de aandeelhouders en de leiding van de onderneming. James Burnham heeft er duidelijk op gewezen dat de *managers* de werkelijke leiders van de onderneming worden, die nog enkel oog hebben voor de belangen van deze laatste⁽⁶²⁾.

b) Sociaal beheer.

32. Wanneer men de bevoegdheden van de ondernemer inzake *sociaal beheer* onderzoekt, wordt meestal aanvaard dat deze van drieërlei aard zijn: een wetgevende bevoegdheid (reglementeringsmacht), een uitvoerende macht (recht van leiding) en een disciplinaire bevoegdheid⁽⁶³⁾.

Zolang ondernemer en onderneming slechts één geheel vormen, kan het moeilijk anders dan dat deze drie bevoegdheden in het uitsluitend belang van de ondernemer uitgeoefend worden. Van zodra de dissociatie evenwel aanvangt, is het opvallend hoezeer de hogervermelde machten meer en meer uitgeoefend worden in functie van het belang van de onderneming. Zij zijn niet meer het uitvloeisel van het eigendomsrecht van de ondernemer⁽⁶⁴⁾, maar veeleer het gevolg van het feit dat de ondernemer een verantwoordelijkheid heeft ten opzichte van de onderneming.

Deze algemene vaststelling wordt trouwens nog

bevestigd bij het nader onderzoek van deze verschillende bevoegdheden.

33. De *reglementeringsbevoegdheid* van het ondernemingshoofd vindt haar uitdrukking in het werkhuisreglement. Over de juridische kwalificatie van dit reglement, hoef ik hier niet uit te weiden; het is alleszins een feit dat de contractuele opvatting hier moeilijk nog in haar geheel kan aanvaard worden (65).

Ingevolge de tussenkomst van de wetgever, moet het werkhuisreglement thans veeleer beschouwd worden als een beschermende instelling ten gunste van de werknemers. Inderdaad, de wet van 15 juni 1886 op de werkplaatsverordeningen voorziet verschillende gevallen waarin de openbare overheid zelf de verplichting oplegt om een dergelijk reglement op te stellen; soms zelfs wordt bepaald welke aanduidingen het reglement moet inhouden (zie o.m. artikelen 1 en volg.). Daarenboven heeft de ondernemingsraad tot taak gekregen het werkplaatsreglement op te maken of te wijzigen en alle nodige maatregelen te nemen om het personeel dienaangaande voor te lichten (artikel 15 d van de wet van 20 september 1948).

Wellicht het meest karakteristieke is dat de geldelijke sancties die in het werkhuisreglement mogen voorzien worden, gereguleerd zijn zowel wat het maximum bedrag betreft, als wat de inning en de aanwending ervan aangaat (Wet van 16 augustus 1887, artikel 7 en wet van 15 juni 1896, artikelen 3 en 26). Dit is een zeer duidelijke beperking van de reglementeringsbevoegdheid van het ondernemingshoofd.

34. Het *recht van leiding* wordt algemeen aan het ondernemingshoofd toegekend. De inwendige organisatie van de onderneming is een economisch probleem, dat om die redenen tot de uitsluitende beoordeling van de ondernemer moet behoren (66).

Er dient nochtans dadelijk aan toegevoegd te worden dat verschillende maatregelen inzake economische organisatie van de onderneming een diepgaande invloed kunnen hebben op het leven van de werknemers. Geleidelijk wint de gedachte veld dat het recht van leiding meer en meer moet uitgeoefend worden in functie van de belangen van de onderneming; herhaaldelijk werd erop gewezen dat de ondernemer een morele plicht heeft om al te doen wat in zijn macht ligt vooraleer over te gaan tot een vermindering van het arbeidspersoneel. Sommige auteurs hebben gemeend er te mogen aan toevoegen dat het recht van leiding behoort tot de categorie van de *droits-fonctions* (67).

35. De evolutie van het recht van leiding van de ondernemer kan best onderzocht worden aan de hand van drie problemen, die zich kunnen stellen in het kader van een bestaande onderneming.

Zo kan het gebeuren dat een onderneming om technische of andere redenen een reorganisatie van de diensten moet doorvoeren en dienvolgens verplicht wordt de bevoegdheden van zekere personeelsleden te wijzigen of zelfs tot verplaatsingen over te gaan. Meestal wordt aanvaard dat dergelijke maatregelen binnen de bevoegdheid van de ondernemer vallen (68). Nochtans moet men er dadelijk aan toevoegen dat dit recht slechts mag uitgeoefend worden wanneer de belangen van de onderneming dit vereisen (69).

Een tweede toepassingsgeval is de afdanking van de werknemers, een maatregel waaraan zeer zware gevolgen verbonden zijn. Hoewel ook hier het principe van het recht van leiding bestaat, wordt het streng beperkt doordat de afdanking moet geschieden

in functie van de goede werking van de onderneming (70). Indien bv. een langdurige arbeidsonbewaamheid de normale gang van de onderneming schaadt, kan dit de verbreking van het contract tot gevolg hebben (71). Daarentegen zou de afdanking van een personeelslid om zuiver persoonlijke redenen of met het inzicht de getroffen persoon te schaden, als rechtsmisbruik beschouwd te worden (72).

Een laatste doch extreem toepassingsgeval vinden we in de sluiting van de onderneming. Het is niet gemakkelijk een dergelijke beslissing zonder vooringenomenheid te onderzoeken; ik hoef u slechts in dit verband de uiteenlopende reacties in herinnering te brengen naar aanleiding van zekere opzienbarende sluitingen van textielondernemingen in het Vlaamse land.

Zonder mij te mengen in de betwistingen, die in dit verband zijn opgerezen, is het toch voor ieder rechtgeaard mens een feit dat een dergelijke sluiting slechts mag beslist worden na grondig onderzoek en op grond van economisch-technische overwegingen, die hoofdzakelijk het belang van de onderneming mogen betreffen.

Ophefmakend, maar daarom niet minder in de lijn van de reeds geschetste evolutie, is dan ook het vonnis van de rechtbank van koophandel te Antwerpen d.d. 17 juli 1958. Vroeger reeds had die rechtbank het principe gehuldigd dat de leiding van een onderneming verplicht is een normaal beheer te verzekeren alsmede de goede gang van zaken te behartigen en te behouden in haar nijverheidsinstellingen (73). In het vonnis van 17 juli 1958 (74) erkende de rechtbank uitdrukkelijk de sociale verplichting van de onderneming tot voortzetting van haar activiteit, indien geen redenen evan gemis aan rendabiliteit tot opheffing nopen.

Het is zeker niet zonder belang de beweegredenen van dit vonnis even aan te halen: « Aangezien inderdaad het hier gaat over een familiezaak, dewelke een belangrijk aantal werklieden en bedienden te werk stelt en dewelke ontegensprekelijk een handelsfaam geniet;

» Aangezien het niet kan aangenomen worden dat om reden van zekere familiale twisten dit aantal mensen, ongeveer 200, zou zonder werk vallen, alleenlijk omdat de ene of de andere vennoot weigert met de andere samen te werken en deze familiale vete boven het economisch en sociaal belang van het bestaan dezer stelt;

» Aangezien om het even welke nijverheid of handelsinstelling ontegensprekelijk een deel uitmaakt van het nationaal patrimonium en het bestaan of het voortbestaan van dit nationaal patrimonium niet kan onderworpen worden aan de twisten tussen familieleden of tussen vennoten wezen zij dan ook familieleden of niet;

» Aangezien bijgevolg de voortzetting van het bedrijf moet beslist worden en een beslissing dient getroffen te worden door dewelke de voortzetting van dit bedrijf verzekerd wordt in het belang van iedereen en niet alleen van de vennoten zelf, maar tevens en vooral van de tewerkgestelde arbeiders en bedienden die hierin een maatschappelijk bestaan vinden » (75).

Soms ging men nog veel verder; zo werd onlangs de vraag gesteld of de gemeenschap niet het recht moet hebben onbekwame leiders te weren. Dadelijk werd er evenwel aan toegevoegd dat de beoordeling van de bekwaamheid zeer moeilijk is en niet met de nodige objectiviteit zou kunnen geschieden (76).

36. Deze overwegingen leiden ons tot het besluit dat het recht van leiding in de onderneming alleszins

behouden blijft, maar dat het slechts mag uitgeoefend worden in functie van de belangen van de onderneming. Dit betekent niet alleen een beperking van de bevoegdheden van het ondernemingshoofd, dat niet meer om louter persoonlijke redenen zekere beslissingen mag treffen; ook ten aanzien van de werknemers vloeit hieruit een aanzienlijke beknotting van hun rechten voort, vermits zij kunnen afgedankt worden wanneer de goede gang van de onderneming dit vereist.

37. Tenslotte dient de aandacht ook gevestigd te worden op de *disciplinaire bevoegdheid* van het ondernemingshoofd (77).

Men heeft zeer lang geredetwist over de grondslag van deze bevoegdheid. Hoewel dikwijls verklaard werd dat zij zou voortvloeien uit het individueel arbeidscontract, kan deze opvatting bezwaarlijk in haar geheel aanvaard worden (78). De rechtvaardiging van deze bevoegdheid ligt eenvoudig in het feit dat in elke groepering of instelling een hiërarchische overste de opgelegde gedragsregelen moet kunnen sanctionneren; een sociale groep veronderstelt immers ordening en tucht (artikel 2 van de wet van 24 mei 1921).

Een dergelijke rechtvaardiging van de disciplinaire bevoegdheid van het ondernemingshoofd biedt daarenboven het grote voordeel dat zij ook weer de onderneming als een gesloten gemeenschap karakteriseert.

Afgezien van de rechtsbronnen (wet, werkhuisreglement, contract...) en van de verscheidenheid der toegepaste sancties, kan voor deze laatste toch een gemeenschappelijk kenmerk teruggevonden worden: het moet gaan over feiten, die het leven van de onderneming gestoord hebben (79).

Het regime van de tuchtsancties bestaat, omdat de onderneming een gehiërarchiseerde gemeenschap is.

De tuchtsancties moeten het gevolg zijn van fouten, die betrekking hebben op de getrouwheid aan de onderneming, de orde en de discipline (80): zij zullen slechts genomen worden in functie van de onderneming (81).

Men heeft tenslotte zelfs de vraag gesteld welke de aansprakelijkheid zal zijn van de ondernemingshoofden die misbruik maken van hun disciplinaire bevoegdheid (82).

3. De onderneming als autonoom rechtssubject.

38. Wanneer men de evolutie van de zoëven geschetste bevoegdheden van het ondernemingshoofd in verband brengt met hetgeen gezegd werd over het economisch beheer van de onderneming, dan treedt de dissociatie werkelijk op de voorgrond.

Hoewel deze evolutie ongetwijfeld haar eindpunt nog niet bereikt heeft, kunnen er toch gevallen aangewezen worden waarin de onderneming als een volledig *autonoom rechtssubject* verschijnt. Achtereenvolgens zien we hoe het verdrag van de E.G.K.S., het economisch strafrecht, het fiscaal recht en het zeevaartrecht de onderneming als een eigen entiteit beschouwen, afgezien van de persoon die de leiding ervan waarneemt.

39. Het verdrag van de *Euro-ese gemeenschap voor kolen en staal* geeft reeds een eerste aanwijzing! Niet alleen heeft dit verdrag aan de structuur van deze bedrijfstakken een nieuw uitzicht gegeven, doch daarenboven werd in het kader van de doelstellingen van dit verdrag — die voldoende gekend zijn opdat wij ze hier niet in herinnering zouden moeten brengen (83) — bepaald dat de betrokken ondernemingen de recht-

streekse bestemmingen zouden zijn van de richtlijnen die door de gemeenschap worden uitgevaardigd (84). Herhaaldelijk is er in dit verdrag sprake van ondernemingen, zonder dat er ook maar enigszins allusie wordt gemaakt op de ondernemers (zie b.v. artikel 65).

Daarenboven kunnen de ondernemingen zelf het voorwerp van sancties zijn, die bepaald worden o. m. op grond van het jaarlijks zakencijfer (zie b.v. artikelen 47 en 65, al. 5).

40. In werkelijkheid bestond hetzelfde reeds in het *strafrecht* hoewel deze rechtstak toch essentieel een persoonlijk karakter draagt. Hoe dikwijls werd de onderneming, afgezien van de persoon van de ondernemer, niet als een rechtssubject van het strafrecht beschouwd.

Heeft een herberguitbater zijn openingstaks niet betaald dan kan de sluiting van de herberg als sanctie bevolen worden (artikel 37 van het K. B. van 3 april 1953).

Wanneer een boekhouder of zaakgelastigde van een onderneming opzettelijk zou meegeholpen hebben aan het opstellen of gebruiken van onjuiste gegevens die voor de fiscus bestemd waren, dan kan de rechtbank zelfs de sluiting van de onderneming, waaraan deze persoon verbonden was, bevelen (artikel 77 bis 3 §, van de samengeschaalde wetten op de Inkomstenbelastingen).

Het economisch strafrecht (85) geeft tenslotte tal van gevallen, waarin de sluiting van de onderneming kan bevolen worden. De Besluitwet van 22 januari 1945 betreffende de bevoorrading van het land heeft o.m. bepaald dat de minister van economische zaken een onderneming kan doen sluiten, wanneer zij overbodig of nadelig is (artikel 3) (86); tevens kan de sluiting bevolen worden als straf ingeval van overtreding der voorgeschreven reglementering (artikel 9, § 5, b).

De wet van 3 maart 1954, bepaalt dat de rechtbank de sluiting mag bevelen van een grootwarenhuis dat onwettelijk werd opgericht (artikel 4).

41. Omdat het *fiscaal recht* essentieel met de economische werkelijkheid moet rekening houden, kan men de vraag stellen of deze rechtbank soms niet de onderneming als een afzonderlijke en autonome entiteit heeft beschouwd.

In dit verband werd er op gewezen dat sinds de wetten van 1919-21, de vennoten van een vennootschap op aandelen belast worden in de mobiliënbelasting, terwijl de vennootschap aan een bedrijfsbelasting op de gereserveerde winsten wordt onderworpen. Hier zou de wetgever dus reeds de productie-eenheid belast hebben, en een eerste stap hebben gezet ter erkenning van het begrip onderneming (87).

Anderzijds mag er aan herinnerd worden dat na de ontbinding van een vennootschap, de bij de likvidatie verwezenlijkte winsten niet meer aan de bedrijfsbelasting zijn onderworpen, omdat de onderneming als productie-eenheid niet meer bestaat (88).

Is het fiscaal recht hier een voorloper geweest (89) of staat men voor regelen, die enkel ingegeven zijn door doelmatigheidsoverwegingen (90)?

Ik geloof niet dat het antwoord op deze vraag terzake van belang is, omdat het uiteindelijk volstaat vast te stellen dat het fiscaal recht de onderneming belast in haar economische productie-activiteit.

42. In het *zeevaartrecht* tenslotte werd uitdrukkelijk afgezien van het principe van de eenheid van het patrimonium. Dank zij het abandon kan de scheeps-

eigenaar een onderscheid maken tussen zijn zeevermogen en zijn landvermogen.

Men heeft vruchteloos getracht deze instelling te willen rechtvaardigen door toepassing van de principes van het gemeen recht; in werkelijkheid heeft men halsstarrig geweigerd in het abandon te zien wat het in feite geworden was, namelijk een gunstmaatregel waarmede men beoogde de bloei en de groei van de scheepvaartondernemingen in de hand te werken ⁽⁹¹⁾.

Hier zou kunnen opgeworpen worden dat het zeevermogen een zeer beperkt uitzonderingsgeval is, waarvan de draagwijdte niet mag overdreven worden. In dit verband willen wij evenwel doen opmerken dat de argumenten die het abandon rechtvaardigen zeer dikwijls met evenveel recht kunnen ingeroepen worden ten voordele van belangrijke ondernemingen ⁽⁹²⁾.

B. Studie van de Onderneming als Rechtsverschijnsel.

43. De geleidelijke dissociatie tussen de ondernemer en de onderneming, laat ons dan ook toe de onderneming als afzonderlijk rechtsverschijnsel te bestuderen.

Bij deze studie kunnen wij toepassing maken van de principes, die vastgelegd werden bij het onderzoek naar de werkelijke betekenis van het recht ten aanzien van de maatschappelijke vooruitgang (zie boven, n° 17 en volg.).

Aldus zal het economisch begrip van de onderneming als vertrekpunt dienen (zie boven, n° 17: eerste principe) om er dan dadelijk aan toe te voegen dat het juridisch begrip ook sociale elementen bevat (zie boven n° 19: derde principe).

Tenslotte zal blijken dat een rechtsconstructie van de onderneming voor de toekomstige evolutie ervan bepalend zal zijn (zie boven n° 18: tweede principe).

I. Het economisch begrip Onderneming.

44. Het begrip onderneming is door de economen van oudsher gekend, vermits de onderneming de cel is van de economische activiteit. De rechtsgeleerden, voor wie dit begrip lange tijd onbekend gebleven is, doen er dus best aan van het economisch begrip uit te gaan.

Doch de economische wetenschap heeft zo vele uiteenlopende bepalingen gegeven, dat men dikwijls overrompeld wordt en niet altijd weet welke bepaling als de meest geschikte voorkomt ⁽⁹³⁾. Trouwens ook in de Belgische wetgeving heerst desbetreffend de grootste begripsverwarring ⁽⁹⁴⁾.

Daar het begrip onderneming in zijn meest ruime betekenis moet opgevat worden, stellen wij voor de bepaling van de Franse economen Truchy en James over te nemen « l'entreprise est tout organisme se proposant de produire certains biens ou services et indépendant financièrement de tout autre organisme » ⁽⁹⁵⁾.

45. De verschillende elementen van deze bepaling zouden achtereenvolgens kunnen onderzocht worden teneinde na te gaan in hoeverre ze door het recht werden overgenomen.

Meestal wordt aanvaard dat dit metterdaad ook het geval is ⁽⁹⁶⁾. Men herleze trouwens in dit verband de voorbereidende werkzaamheden van de wet van 20 september 1948 ⁽⁹⁷⁾.

46. In het recht vinden we onmiskenbaar de verschillende karakteristieke elementen van het econo-

misch begrip onderneming terug ⁽⁹⁸⁾, zodat eens te meer kan vastgesteld worden dat het recht rekening houdt met de economische werkelijkheid.

Het ware evenwel onvoldoende, moest het recht zich tevreden stellen met dit economisch aspect; bij het begin van deze uiteenzetting hadden wij trouwens de gelegenheid er op te wijzen dat het recht tenslotte meer is dan de eenvoudige weergave van het economisch leven (zie boven n° 19).

2. De onderneming als sociale cel.

47. De juridische opvatting van de onderneming vertrekt weliswaar van het economisch begrip, doch voegt er een uiterst belangrijk element aan toe, n.l. het sociale. Men kan zich immers moeilijk ontdoen van de gedachte dat de arbeid toch nog iets anders is dan een zuivere productiefactor. De arbeid is geen goed dat aan de ondernemer wordt aangebracht, maar wel een menselijke handeling, die tevens de bron is van een hele levenshouding ⁽⁹⁹⁾.

Welnu, in de onderneming gaan de activiteiten uit van verschillende personen, doch worden zij versmolten tot een nieuwe sociale eenheid.

De onderneming is dus ook de arbeidsgemeenschap, die zelfs wanneer de drijfveren verschillend zijn, toch een welomschreven doel nastreeft, n.l. de uitvoering van een bepaalde productie. De onderneming is uiteindelijk een economische én een sociale cel ⁽¹⁰⁰⁾.

48. En hier bemerken we dan een gelijkaardige evolutie als die waarop we reeds vroeger de aandacht vestigden. Naarmate de onderneming zich losrukt van de persoon van de ondernemer, gaan de werknemers op hun beurt zich meer en meer vasthechten aan de onderneming en niet meer aan de ondernemer ⁽¹⁰¹⁾.

Het sociaal recht geeft hiervan een treffend voorbeeld, dat reeds in een ander verband werd aangehaald (zie boven n° 25). Wanneer de persoon van de ondernemer komt te verdwijnen, hetzij door overlijden, hetzij door samensmelting of opslorping van de onderneming, dan blijven de werknemers aan de onderneming gehecht, op voorwaarde evenwel dat het economisch doel van de onderneming hetzelfde blijft.

Dit is trouwens niet de enige illustratie. De werknemers kunnen slechts verplaatst of afgedankt worden, wanneer de belangen van de onderneming dit vereisen (zie boven n° 35). De legerdienst zal de uitvoering van het arbeidscontract slechts schorsen (artikel 1 van de wet van 22 juli 1951).

In geval van staking, wordt thans soms aanvaard dat het contract slechts in zijn uitvoering geschorst wordt ⁽¹⁰²⁾; het zou anders worden moest het een politieke staking zijn, gezien de drijfveren geen verband meer houden met het werk in de onderneming ⁽¹⁰³⁾. Het is niet mogelijk een dergelijke opvatting te rechtvaardigen op grond van de contractuele verhouding vermits er slechts een kwantitatief verschil bestaat tussen het neerleggen van het werk door een individuele arbeider of door een hele groep.

Veeleer moeten de arbeidsverhoudingen als een collectief fenomeen beschouwd worden ⁽¹⁰⁴⁾. Het stakingsrecht, dat eigenlijk een wettelijk statuut heeft gekregen ingevolge de wet van 19 augustus 1948, kan daarenboven slechts uitgeoefend worden voor zover dit geen hinder is voor de vitale werking van de onderneming.

In die omstandigheden is het zeker niet overdreven te beweren dat de werknemers vastgehecht worden aan de onderneming zoals de schelpen aan een zee-rots ⁽¹⁰⁵⁾.

49. Men kan zich *in fine* de vraag stellen of de onderneming dus zowel materiële als menselijke elementen omvat. Soms werd voorgehouden dat de goederen niet in de onderneming konden begrepen worden ⁽¹⁰⁶⁾; de meeste auteurs hebben er nochtans terecht op gewezen dat de onderneming zowel personen als goederen omvat ⁽¹⁰⁷⁾, hetgeen trouwens voortvloeit uit het feit dat de onderneming zowel een sociale als een economische cel is ⁽¹⁰⁸⁾.

3. Toekomstige evolutie van het begrip onderneming.

50. Achtereenvolgens werd er dus op gewezen dat dank zij de dissociatie tussen de ondernemer en de onderneming, deze laatste geleidelijk een eigen leven begint te leiden als economische en sociale entiteit.

Het is voor de juristen buitengewoon boeiend de meest rechtstreekse medewerkers te zijn van de juridische groei van een nieuw begrip zoals dat van de onderneming ⁽¹⁰⁹⁾.

Wanneer men er in zou slagen deze rechtsfiguur duidelijk te karakteriseren, is meteen de basis gelegd voor de toekomstige ontwikkeling van de onderneming. Het recht is dan werkelijk ook een leidraad voor de maatschappelijke vooruitgang.

51. Herhaaldelijk heeft men tijdens de laatste jaren getracht het begrip onderneming juridisch te kwalificeren.

Bij deze kwalificatie wordt in de eerste plaats gedacht aan de *klassieke begrippen*, die als een keurslijf gebruikt worden, om er nieuwe rechtsfenomenen in te wringen. Wanneer men evenwel nader toeziet, moet men spijtig genoeg vaststellen dat de klassieke begrippen niet meer aangepast zijn om een rechtsfiguur zoals de onderneming volledig op te vangen ⁽¹¹⁰⁾.

Het zou een werkelijke verarming zijn, moest de kon volstaan om de onderneming te karakteriseren ⁽¹¹¹⁾.

Het zou een werkelijke verarming zijn, moest de onderneming herleid worden tot een zuiver patrimonial begrip, daar waar zij toch hoofdzakelijk een groepering inhoudt van materiële en menselijke elementen ⁽¹¹²⁾. Hetzelfde kan gezegd worden van de stelling die onlangs verdedigd werd als zou de onderneming een *patrimoine d'affectation* zijn ⁽¹¹³⁾.

Onnodig er aan te herinneren dat noch het begrip associatie, noch het begrip vennootschap geschikt zijn om de wezenheid van de onderneming weer te geven. De volledige gelijkstelling van alle deelgenoten in een associatie kan immers moeilijk aanvaard worden in een onderneming die essentieel hiërarchisch is opgebouwd (zie boven n° 34) en daarenboven gebaseerd is op egocentrische belangen van de betrokken partijen ⁽¹¹⁴⁾. Dat de vennootschap duidelijk te onderscheiden valt van de onderneming werd slechts door weinige auteurs ingezien ⁽¹¹⁵⁾; het is nochtans een feit dat de meeste kenmerken van de vennootschap behoudens eventueel de gezamenlijke inbreng, niet in de onderneming kunnen teruggevonden worden. Men moet slechts denken aan de *affectio societatis*, de winstverdeling en de gelijkheid onder de vennoten, drie aspecten van de vennootschap, waarvan toch moeilijk kan gezegd worden dat ze in de onderneming aanwezig zijn. Trouwens de sociale werkelijkheid van de onderneming leidt ons ver buiten het juridisch kader van de handelsvennootschappen.

52. Deze onaangepastheid van zekere klassieke begrippen heeft de rechtsleer verplicht het hele probleem te herdenken. De nieuwe wijn deed de oude kruiken

barsten ⁽¹¹⁶⁾, zodat talrijke pogingen werden aangewend, die helaas niet steeds de gewenste klaarheid hebben gebracht ⁽¹¹⁷⁾.

Dat hierbij dadelijk gedacht werd aan een institutionele ontleding van de onderneming, lag voor de hand. De *théorie de l'institution* van Maurice Hauriou heeft een dergelijke aantrekkingskracht gehad, dat men moeilijk hieraan kon ontsnappen. Zonder daarom deze merkwaardige theorie te minimaliseren moet toch enigermate toegegeven worden dat het begrip *institution* eveneens vaag gebleven is ⁽¹¹⁸⁾, zodat men tenslotte de moeilijkheid eenvoudig verplaatste ⁽¹¹⁹⁾.

De aanhangers van de institutionele opvatting hebben dit ook ingezien en meenden nadien beroep te mogen doen op het begrip feitelijke universaliteit ⁽¹²⁰⁾. Men kan moeilijk aannemen dat een louter feitelijke kwalificatie in staat zou zijn een juridisch gegeven te omschrijven.

53. De enige mogelijkheid die dan nog moet onderzocht worden is de volgende: Kan men de onderneming beschouwen als een *rechtspersoon*?

Zeer vooraanstaande juristen hebben gemeend hierop negatief te moeten antwoorden ⁽¹²¹⁾.

Andere rechtsgeleerden zijn meer genuanceerd in hun oordeel en erkennen dat, hoewel de onderneming geen rechtspersoonlijkheid heeft, er toch een zekere evolutie valt waar te nemen, die de opgang naar de rechtspersoonlijkheid doet vermoeden ⁽¹²²⁾.

De ontkenning van de rechtspersoonlijkheid is niet alleen gebaseerd op het feit dat de onderneming geen eigen patrimonium zou hebben; meestal wordt er aan toegevoegd dat het toekennen van de rechtspersoonlijkheid eigenlijk nutteloos zou zijn ⁽¹²³⁾.

Men kan natuurlijk moeilijk *de lege ferenda* over de wenselijkheid van de erkenning van de onderneming als rechtspersoon oordelen. Toch is het een feit dat zekere argumenten ten gunste van de rechtspersoonlijkheid kunnen ingeroepen worden. Zo kan men o. m. de aandacht er op vestigen dat het personifiëren van een belang juridisch en psychologisch een grotere zekerheid biedt ⁽¹²⁴⁾.

Zo zou ook de rechtspersoonlijkheid van de onderneming ongetwijfeld bijdragen tot de interne versteviging van deze sociaal-economische entiteit ⁽¹²⁵⁾.

a) *Eigen belang.*

54. Men kan alleszins verklaren dat in de huidige onderneming verschillende elementen van de *rechtspersoon in kiem* aanwezig zijn ⁽¹²⁶⁾.

Uit het voorgaande hebben we immers in de eerste plaats kunnen opmaken dat de onderneming een *eigen belang* heeft dat te onderscheiden valt van de belangen van de ondernemer, van de werknemers en van de cliënten.

De tegenstelling met het klassiek liberalisme is opvallend: bij de verschillende belangen die ingevolge de werking van de onderneming op het spel staan, was er tenslotte slechts één dat in aanmerking kwam, n.l. het belang van de ondernemer.

Ingevolge de dissociatie tussen de onderneming en de ondernemer, wordt het belang van deze laatste geplaatst naast dat van andere personen.

55. In het dagelijks bedrijfsleven kan het belang van de onderneming soms zo overwegend worden dat de belangen van de ondernemer en van de werknemers ten eerste in het gedrang komen (zie boven n° 36). Dit overwicht van de onderneming mag evenwel niet te ver gaan, zoniet zou de goede werking van de

onderneming er zelf onder lijden; reden waarom al deze *interne belangen* moeten verzoend worden (127).

Het probleem van het evenwicht tussen de belangen van de onderneming en die van de ondernemer of van de werknemers, stelt zich vooral ten aanzien van de aandeelhouders, die dikwijls kunnen benadeligd worden tengevolge van beslissingen van de beheerraad (zie boven, n^{rs} 29 en volg.). Doch ook de werknemers moeten hun belangen gevrijwaard zien, door b.v. het waarborgen van een minimumloon (128).

56. Er is echter meer. De soms tegenstrijdige belangen van de personen die in de onderneming werkzaam zijn, vormen nochtans een geheel binnen het kader van deze onderneming, zodat de menselijke gemeenschap die zich aldus gevormd heeft zal trachten haar eigen welzijn te behartigen zelfs ten nadele van de buitenwereld. Hier vindt men de geliefkoosde idee van Bergson terug, wanneer hij spreekt over *les sociétés closes* (129).

Van die afgeslotenheid van de buitenwereld, zijn tal van concrete voorbeelden aan te halen. Men denke slechts aan de autofinancieringstechniek dank zij dewelke de onderneming niet verplicht wordt leningen aan te gaan bij personen die vreemd zijn aan de onderneming (130).

Het gebeurt ook niet zelden dat aan de werknemers speciale voordelen worden toegekend, zoals kosteloze woongelegenheden, gratis uitdeling van kolen, enz.

57. Doch de belangen van de onderneming en van de personen die er werkzaam zijn, moeten ook verzoend worden met de belangen van de buitenwereld.

Om dit *extern evenwicht* tot stand te brengen, werd dikwijls beroep gedaan op de idee dat ook de private ondernemingen als een *openbare dienst* kunnen beschouwd worden (131). Vermits een openbare dienst eveneens functioneel kan zijn is men uitgegaan van de gedachte dat elke onderneming voor de markt produceert en dus de functies van een openbare dienst vervult (132).

Er bestaat trouwens een algemene tendenz om de onderneming aan zekere principes van de openbare dienst te onderwerpen.

Het beginsel van de *continuïteit* (133) van de openbare dienst werd herhaaldelijk toepasselijk gesteld op de ondernemingen, omdat men vreesde dat de sluiting van zekere ondernemingen de nationale economie in gevaar zou brengen.

De wet van 13 oogst 1947 heeft een speciale reglementering uitgewerkt ten einde te verhinderen dat de koolmijnen door de ondernemingshoofden zouden gesloten worden. Artikel 10 van vermelde wet bepaalt immers dat elke fusie, opslorping of herverdeling van koolmijnen onderworpen is aan de voorafgaande machtiging van de Minister van Economische zaken, na advies van de nationale kolenraad.

De continuïteit van de onderneming werd nog onlangs bevestigd door het verdrag houdende oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Terwijl artikel 3 van dit verdrag bepaalt dat de gemeenschap moet instaan voor de regelmatige approvisionering van de gemeenschappelijke markt, voorzien de artikelen 58 en 62 dat de meest begunstigde ondernemingen tussenkomen om de verdere uitbating van de minder gunstige ondernemingen te verzekeren (134).

58. Een tweede principe van de openbare dienst, dat ook dikwijls toegepast wordt op de private ondernemingen is de *gelijkheid van de gebruikers* (134 bis).

Meer speciaal is de prijsregeling o.m. bedoeld om te beletten dat de handelaars in hun betrekkingen met de

klënten-verbruikers, een ongelijkheid zouden teweegbrengen. In dit verband kan men het regime van de normale prijs in herinnering brengen, dat sinds de besluitwet van 22 januari 1945 in voege werd gebracht (135).

b) *Eigen organisatie.*

59. Uit het voorgaande hebben we kunnen vaststellen dat de onderneming een eigen belang heeft dat afgescheiden is van de belangen van andere personen, zoals de ondernemer, de werknemers en de cliënten.

Doch evenals elke groepering heeft de onderneming ook een *eigen organisatie* die gebaseerd is op het hiërarchische principe (136). Herhaaldelijk werd de noodzakelijkheid onderlijnd om aan het hoofd van de onderneming een leider te plaatsen die als dusdanig bepaalde bevoegdheden zou bezitten. Het *Führer-principe* van het nationaal-socialistisch arbeidershandvest (137) vindt men overal terug, omdat iedereen zich wel bewust is van het feit dat de onderneming moet geleid worden.

Men zou zeer lang de schijnwerpers kunnen richten op de persoon van de ondernemer. Zelden kwam een bepaalde persoon zozeer in het middenpunt van de belangstelling te staan, zoals dit tijdens de laatste jaren met de ondernemer het geval is geweest.

De Oostenrijkse econoom Schumpeter heeft in verschillende bijdragen, op de hem eigen originele manier, de ondernemer getypeerd: het is diegene die schept, nieuwe combinaties van productiefactoren ontdekt en de maatschappij aldus vooruit helpt (138).

Toynbee heeft ergens geschreven dat in de ontwikkelingsgang van de geschiedenis telkens personen kunnen aangewezen worden die de verdere groei van de maatschappij veroorzaakten (139). Hun taak bestond erin *to break the cake of custom*, de vicieuze cirkel van het primitieve bestaan door te breken (140). Het lijdt geen twijfel dat vele ondernemers tot die persoonlijkheden hebben behoord en nog behoren.

60. Het is onnodig hier opnieuw in herinnering te brengen dat de ondernemer ingevolge zijn soevereiniteit over zeer belangrijke bevoegdheden beschikt (zie boven n^{rs} 32 en vlg.).

Het hiërarchisch principe blijft dus de grote wet van elke moderne onderneming.

Bij dit alles mag men evenwel niet blind zijn voor de evolutie die zich tijdens de laatste jaren voltrokken heeft.

Een van de typische verschijnselen van onze tijd is immers de oprichting van raden, die de werknemers vertegenwoordigen en deelnemen aan de leiding van de onderneming (141).

Het ontstaan van de *ondernemingsraad* (142) is een eerste stap naar de werkelijke versoepeling van het hiërarchisch principe, vermits hierdoor een orgaan geschapen wordt om de samenwerking tussen het kapitaal en de arbeid mogelijk te maken (143).

Ondanks de wil om de werknemers zoveel mogelijk te laten delen in de verantwoordelijkheid van de onderneming, heeft men er toch over gewaakt dat een dergelijke samenwerking het gezag van het ondernemingshoofd niet aan het wankelen zou brengen.

De ondernemingsraad stelt zich immers hoegenaamd niet in de plaats van de beheerraad of van het ondernemingshoofd. Deze laatste blijft in principe zowel op juridisch als op technisch, economisch, commercieel en sociaal gebied de enige instantie om de onderneming te leiden, te besturen en te vertegenwoordigen (144).

Het is nochtans niet zo eenvoudig de samenwerking tussen de werknemers en het ondernemingshoofd te verzekeren, zonder hierdoor het gezag van deze laatste te beknotten. Bij nader toezicht blijkt evenwel dat beide vereisten kunnen verzoend worden dank zij een onderscheid tussen de economische en de sociale sector (145).

61. Op het *sociaal gebied* hebben de ondernemingsraden een zeer verregaande bevoegdheid, vermits hen het beheer van de maatschappelijke werken opgedragen werd (artikel 15 h wet 20 september 1948). In werkelijkheid staan we voor een beslissingsbevoegdheid, zoals blijkt uit de toenmalige tussenkomst van Minister Harmel, waarvan men weet welk groot aandeel hij gehad heeft bij de voorbereiding van de wet op de organisatie van het bedrijfsleven: « la cogestion de l'entreprise doit être totale et ce qui concerne les œuvres sociales » (146).

We stellen trouwens vast dat het daadwerkelijk beheer van de maatschappelijke werken een reeks rechtshandelingen veronderstelt zoals kopen, huren, in bruikleen geven, enz... (147).

62. Inzake *economische aangelegenheden* behoudt het ondernemingshoofd het volledig beslissingsrecht. Hier beschikt de ondernemingsraad slechts over een beperkt recht van toezicht, alsmede over een zekere adviserende bevoegdheid.

De ondernemingsraad heeft het recht zekere inlichtingen te vragen betreffende de algemene gang van de onderneming, en zelfs de overlegging te bekomen van verschillende documenten, die betrekking hebben op de uitbatingsresultaten van de onderneming (artikel 15 b) (144). Daarenboven kan hij adviezen, suggesties of bezwaren te kennen geven over alle maatregelen die de arbeidsorganisatie, de arbeidsvoorwaarden of het rendement van de onderneming zouden wijzigen (artikel 15 a).

63. De economische berekening blijft dus tot de uitsluitende bevoegdheid van de ondernemer-eigenaar behoren, hetgeen daarom nog niet betekent dat deze economische berekening moet uitgevoerd worden, vermits er nog tal van andere factoren hierbij een rol spelen.

De verwarring tussen het begrip vennootschap en het begrip onderneming (zie boven n° 51) heeft geleid tot de opvatting dat ook andere personen dan de eigenaars van het kapitaal in de vennootschap zouden moeten opgenomen worden (149).

64. De onderneming heeft dus een eigen organisatie, waarvan het ondernemingshoofd en de werknemers de organen worden.

Het was trouwens met opzet dat wij de term ondernemingshoofd in plaats van de term ondernemer herhaaldelijk gebruikt hebben (150).

Andere auteurs zoals François Perroux, hebben erop gewezen dat de ondernemersfunctie collectief wordt, doordat bij het leiden van een onderneming, niet alleen de ondernemer of de vennootschap tussenkomen, maar ook de werknemers en zelfs de Staat (151).

Deze eigen organisatie (152) moet dan ook beveiligd worden tegen allerlei externe krachten, die haar bedreigen. Politieke machten: het beheer van de onderneming door de Staat kan slechts toegestaan worden in totaal uitzonderlijke omstandigheden. Financiële machten: de onderneming moet zoveel mogelijk financieel onafhankelijk kunnen werken. Syndikale machten: evenmin als de andere externe

machten mogen de syndikaten zich mengen in de inwendige organisatie van de onderneming (152bis).

c) *Eigen patrimonium.*

65. Dat de onderneming ook geleidelijk een *eigen patrimonium* weet te verwerven, hebben wij reeds vroeger aangetoond (zie boven n° 24 en vlg.).

Telkens hebben de tegenstanders van deze evolutie gemeend zich te moeten beroepen op de klassieke theorie van de eenheid van het patrimonium (153) zoals die werd uitgewerkt door Aubry et Rau (154).

Men zal zich herinneren dat volgens deze theorie het patrimonium onafscheidelijk verbonden is met de persoonlijkheid van de eigenaar, zodat men nooit meer dan één patrimonium kan bezitten.

Hoewel deze theorie door tal van vooraanstaande rechtsgeleerden in mindere of meerdere mate werd overgenomen (155) is zij toch tijdens de laatste jaren bekritiseerd geworden (156).

In die omstandigheden kan deze voornaamste opwerping moeilijk weerhouden blijven, des te meer daar er reeds verschillende gevallen van verdeling van het patrimonium bekend zijn, zoals bv. de gemeenschap en de vennootschap (156bis).

66. Uit dit alles menen wij dus te mogen besluiten dat de onderneming meer en meer een juridische structuur bekomt met eigen belangen, een eigen organisatie en zelfs stilaan een eigen patrimonium.

Ik geloof niet dat men reeds van een rechtspersoon mag spreken, maar toch blijft het een feit dat verschillende noodzakelijke bestaansdelen van de rechtspersoon in kiem aanwezig zijn.

Deze vaststelling wordt trouwens door de werkelijkheid bevestigd, vermits uit de sociaal-economische evolutie van het ondernemingsleven blijkt hoezeer de onderneming een eigen gemeenschap wordt (157).

67. Er zijn evenwel nog tal van andere *hinderpalen* die de ontplooiing van de onderneming als rechtspersoon in de weg staan.

Een politieke weerstand in de eerste plaats, en dan nog vanuit twee totaal tegengestelde richtingen.

Voor velen schijnt de integratie van de arbeiders in de onderneming een eerste stap te zijn naar het collectivisme (158); de marxisten daarentegen komen in verzet tegen de communautaire opvatting van de onderneming (159).

Dat de ondernemer zelf elke verdere dissociatie tracht tegen te werken is begrijpelijk, daar hij zich wenst vast te klampen aan een exclusief eigendomsrecht. Begrijpelijke reactie alleszins, maar weinig doelmatig.

Wil men de vrije onderneming redden, dan moet men niet alleen haar economische efficiëntie in het licht stellen, doch ook weten dat zij slechts in leven kan blijven mits een gezonde samenwerking van alle personen die er bij betrokken zijn (160).

Er zijn ondernemers die dit hebben ingezien en aldus bewust geworden zijn niet alleen van hun economische functie, maar ook van de sociale rol die zij te vervullen krijgen in de hedendaagse maatschappij die hoofdzakelijk op de arbeid gebaseerd is (161).

68. Het is verkeerd te menen dat de verzelfstandiging van de onderneming van deze laatste een zielloos monster maakt, dat volledig van elke menselijke inhoud wordt ontdaan (162).

Veeleer doet het tegenovergestelde zich voor: binnen het kader van de onderneming zal eenieder

samenwerken voor een gemeenschappelijk doel. Het is juist deze samenwerking tussen kapitaal en arbeid, die een einde stelt aan hetgeen Péguy eens genoemd heeft *la froide rectitude du régime capitaliste*.

Bij dit gemeenschappelijk streven zullen alle betrokken partijen rekening moeten houden met elkaanders rechten: met het eigendomsrecht van de ondernemer over het kapitaal dat hij belegt, met het eigendomsrecht van de werknemer over de menselijke persoon, die hij inzet.

Besluit.

69. Deze schematische studie van het begrip onderneming heeft ons toegelaten vast te stellen dat het recht weliswaar meegroeit met de economische werkelijkheid, doch dat het daarenboven ook de aandacht weet te vestigen op zekere gegevens, die verder reiken dan het economisch feit. De ontdekking door het recht van het menselijk en het sociaal element in de onderneming is er het sprekend bewijs van; in die zin mag ongetwijfeld gezegd worden dat het recht aan de onderneming naar het woord van Bergson een *supplément d'âme* heeft gegeven.

Ik geloof evenwel niet dat onze verwachtingen zo groot moeten zijn, dat het begrip onderneming de maatschappelijke verhoudingen grondig zal wijzigen; wel ben ik er diep van overtuigd dat het een zeer vruchtbaar begrip is, dat eens een betere aanpassing van de juriidische principes aan de realiteit van de arbeid en van het modern leven zal mogelijk maken.

70. Het is de essentiële taak van de juristen de problemen van heden en van morgen in te studeren en enkele lichtbakens te plaatsen die de reisroute kunnen aanwijzen.

Bij het begin van deze openingsrede mochten wij een passus aanhalen van Teilhard de Chardin, waarin gewezen werd op de grondige wijzigingen van het wereldbeeld. Ook het recht heeft gedaanteveranderingen ondergaan; men vergete nochtans niet dat het op zijn beurt de grondslagen moet leggen voor de toekomstige ontwikkeling van de maatschappij. Daartoe is enkel nodig dat het recht de laatste meertrossen, die het nog aan het neolithisch tijdperk verbinden, zou durven losrukken (163).

Dan zullen de juristen in deze XXe eeuw de Nederlandse dichter Marsman niet moeten nazeggen, wanneer hij zijn heimwee naar de Middeleeuwen uitschreef in het bekende vers: *Wij zijn eeuwen en eeuwen te laat geboren...*

Wij mogen ons intussendeel gelukkig achten in deze tijd te zijn geboren, nu we getuigen kunnen zijn van de ontzaglijke maatschappelijke vooruitgang en ontwikkeling.

Wij mogen ons bovenal gelukkig achten, omdat wij als juristen mogen meebouwen aan de toekomst die vandaag begint.

(1) *Le phénomène humain*, Paris 1955 bl. 237.

(2) o.c., bl. 281; zie ook Teilhard de Chardin, *L'apparition de l'homme*, Paris 1956, bl. 322.

(3) Ponsioen J. A., *Notities over de sociologische bestudering van de verzuiling*, *Sociologische Gids*, maart-april 1956: Schöffer, I, *Verzuiling, een specifiek Nederlands probleem*, *Sociologische Gids*, juli 1956.

(4) Sommige auteurs hebben in die solidariteit de rechtvaardiging menen te vinden van de evolutie van het eigendomsrecht. Terwijl de niet-eigenaars er zullen over waken, dat zij het eigendomsrecht niet al te zeer in het gedrang brengen, moeten de eigenaars de opgelegde beperkingen dulden in functie van het nationaal belang; zie aldus Brocard L.; *Propriété privée et économie nationale*, in *Recueil d'études sur les sources du droit en l'honneur de François Gény*, dl. III, Paris 1935, bl. 158 en vlg.

(5) Dupréel E. *Sociologie générale*, Paris 1948, bl. 381-382.

(6) Zie o.m. Kinsbergen A., *Recht en Kernenergie*, *R.W.*, 1957-58. 321 en vlg.

(7) Zie o.m. Schade H., *Vaterschaftsbegutachtung. Grundlagen und Methoden der anthropologische-erbbiologischen Vaterschaftsfeststellung*, Stuttgart 1954.

(8) Zie o.m. Steghers F. *De narco-analyse*, *R.W.* 1950-51, 689 en vlg. met uitvoerige bibliographie; Dupréel E., *Sur l'emploi de la narco-analyse comme moyen d'information*, *Rév. dr. pén. crim.* 1949, 566.

(9) Eschyle, *Tragédies*, Paris 1947, bl. X.

(10) Zonder aanspraak te maken op volledigheid kan o.m. verwezen worden naar: *De Hervorming van het onderwijs in de rechten*, Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, Brussel 1956. *De hervorming der Rechtsfaculteiten*, *Universitas*, april 1952, oktober 1952 en februari 1953; Ripert G. *Rec. Dall.* 1955, Chr. 135 en volg.; Victor R. *De hervorming van het rechtsonderwijs in Frankrijk*, *R.W.* 1952-53, 1769 en vlg.; Leclercq P. *La Réforme des études de droit en Belgique*, *Ann. Rg. Sw.* 1954, nr. 4, bl. 3 en vlg.

(11) Zie o.m. de referenties in: Storme M., *De taak en het nut van de rechtsvergelijking*, *Politica*, 1958, bl. 34 en volg.

(12) *Sortir du néolithique*, *Réc. Dall.* 1957, Chr. 73; zie ook Tunc A. *Les facultés de droit et les grands problèmes du monde contemporain*, *Rec. Dall.* 1958, Chr. 189; Vgl. hetgeen *mutatis mutandis* gezegd werd over de waarde van het Grieks in de *Humaniora*: Piron M., *Faut-il tuer les deux?*, *La Nation Belge*, 31 aug. 1956; Van den Bossche J., *Waarhen met de Humaniora?* *Streven*, februari 1957.

(13) Zie in die zin: *Hervorming van het onderwijs in de rechten*, Verslag Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 1956.

(14) Durand P., *La connaissance du phénomène juridique et les tâches de la doctrine moderne*, *Rec. Dall.* 1956, Chr. 73; Vgl. Storme M., *De studie van het sociaal recht aan de Rijksuniversiteit te Gent*, *T.S.R.* 1958, bl. 164 en vlg.

(15) Locré, I, bl. 158

(16) Zie o.m. Ripert G. *Le déclin du droit. Etude sur la législation contemporaine*, Paris 1949; Vgl. Delva W., *R.W.* 1956-57, 522 en vlg.

(17) Paris 1948; Zie ook Dekkers R., *Overheersende belangen*, *R.W.* 1955-56, 1361 en vlg.

(18) Zie Duchatelet L., *La famille dans le droit social*, *T.S.R.*, 1954 en volg. met tussenkomsten in de besprekking, o.m. van de Professoren R. Piret, H. De Page en J. Dabin.

(19) Zie aldus, Winderickx D. *Aftakeling van het eigendomsrecht?* *R.W.* 1952-53, 769 en volg.

(20) Vgl. Ripert G., *Les forces créatrices du droit*, Paris 1955, n° 90, bl. 228 en vlg.

(21) Savatier R., o.c. n° 336 en vlg., bl. 286 en vlg.

(22) Zie bv. Durand P., *Aux frontières du contrat et de l'institution: la relation de travail*, *J.O.P.* 1944, I, 387.

(23) Zie o.m. Hackenbourg, *Wirtschaftliches Ziel und formales Recht*, *J.W.* 1929, bl. 1729; Celler Ch., *Droit public et vie économique*, Paris 1949; Maunier R., *Droit et économie politique*, Paris 1910; Dehove G., *Les relations entre le droit et l'économie*, in *Préparation scientifique aux études économiques* par B. Nogaro, Paris 1946; Del Vecchio G., *Remarques sur les rapports entre le droit et l'économie*, *Rev. ec. pol.* 1955, 7 en vlg.

(24) Ripert G., *Les aspects juridiques du capitalisme moderne*, 2e uitgave, Paris 1951, n° 153, bl. 348.

(25) Zie Baudin L. *Droit et économie politique*, *Rév. Ban.*, 1952, bl. 127: «C'est à l'homme à construire le droit capable d'assurer la liberté économique.»

(26) Zie o.m. de wetten van 7 augustus 1953, van 1 juli 1954 en van 31 mei 1955, die alle in mindere of meerdere mate bedoeld waren om de streken welke het sterkst getroffen werden door de werkloosheid, te helpen door een rechtstreekse steun aan hun meest ondernemende inwoners.

(27) *Science et technique en droit privé positif*, II, Paris 1927, n° 167, bl. 371 en vlg.; Vgl. Renard G. *Le droit, l'ordre et la raison*, Paris 1927, bl. 428.

(28) Zie o.m. Hamel J. *Vers un droit économique*, *Economie contemporaine*, november-december 1951; Hedemann W., *Deutsches Wirtschaftsrecht*, 3e uitg. Berlin 1943; Mossa L., *Corso di diritto delle economie*, Pisa 1933; Foyer H.A., *Economisch Recht*, *R.M. Themis*, 1945-46, bl. 410 en vlg.

(29) De Király F., *Le droit économique, branche indépendante de la science juridique, sa nature, son contenu, son système*, in *Recueil d'études sur les sources du droit en l'honneur de François Gény*, dl. III, Paris 1935, bl. 116.

(30) Frédéricq L., *Traité de droit commercial belge*, I, n° 2 bl. 22; Van Rijn J., *Principes de droit commercial*, I, Brussel 1954, n° 1, bl. 3; Frédéricq S., *De eenmaking van het burgerlijk recht en het handelsrecht*, Antwerpen 1957, n° 440, bl. 528 en vlg.; Lyon-Caen G., *Contribution à la recherche d'une définition du droit commercial*, *Rev. tr. dr. comm.* 1949, 583.

(31) Vgl. Cruet J., *La vie du droit et l'impuissance des lois*, Paris 1908.

(32) Durand P., *La connaissance du phénomène juridique et les tâches de la doctrine moderne*, *Rec. Dall.* 1956, Chr. 73.

(33) Aldus Tullio Ascarelli, aangehaald door Durand in zijn zoëven geciteerd artikel.

(34) Men herleze in dit verband de kritische beschouwingen van Durand over de theorie van le *droit libre* (freies Recht) Durand P. et Jaussaud R., *Traité de droit du travail*, dl. I, Paris 1947, nr 205, bl. 259-260.

(35) Scholten P., *Asser's handleiding tot beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, Algemeen deel*, 2e uitg., Zwolle 1934, bl. 16 en 131-132.

(36) Temidden van de zeer uitvoerige bibliografie kunnen o.m. volgende geraadpleegde werken vermeld worden: Despax M., *L'entreprise et le droit*, Paris 1957; Lassegue R., *La réforme de l'entreprise*, Paris 1948; Romme M.C., *De onderneming als gemeenschap in het recht*, Amsterdam 1946; Speth F., *La divisibilité du patrimoine et l'entreprise d'une personne*, Luik 1957; *La notion juridique de l'entreprise*, *Travaux de l'Association H. Capitant*, 1947, bl. 39 en vlg.; *Droit de l'entreprise et droit social, Colloque international sur le droit privé et le droit social*, *Rev. int. dr. comp.* 1954, 554 en vlg.; Fourastie J., *L'organisation économique et le progrès social*, *Bulletin de la société royale d'économie politique*, december 1956; Henrion R., *La structure juridique de l'entreprise et le rôle de son personnel*, in *Travaux et Conférences de l'U.L.B.*, IV, 1957, bl. 35 en vlg.; Renaud J., *Considérations sur l'entreprise en droit belge*, *Ann. sc. écon. appl.* 1949, bl. 65 en vlg.; Clémens R., *L'entreprise, réalité économique et sociale*, *Industrie* 1947, bl. 226 en vlg.; Van Hecke G., *Het juridisch statuut van de onderneming*, R.W. 1947-48, 529 en vlg.; Van Houtte J., *Le problème de l'entreprise dans la doctrine juridique contemporaine*, *Bulletin social des industriels*, 1948, bl. 342 en vlg.; Renaud J., *La participation des travailleurs dans la gestion et les bénéfices de l'entreprise*, *Rev. dr. int. dr. comp.* 1958, nr 2-3, bl. 246 en vlg.

(37) In Italië en Duitsland is dit begrip reeds sinds lang doorgedrongen: Fanelli G., *Introduzione alla teoria giuridica dell'impresa*, Milano, 1950; Ravo T., *La nozione giuridica dell'impresa*, Milano, 1949; Ghidini M., *Disciplina giuridica dell'impresa*, Milano, 1950; Brecher F., *Das Unternehmen als Rechtsgegenstand*, *Rechtstheoretische Grundlegung*, Bonn, 1953; Isay R., *Das Recht am Unternehmen*, Berlin, 1910.

(38) Het is duidelijk dat het begrip onderneming weinig uitstaans heeft met de bepalingen van het burgerlijk wetboek inzake *contrat d'entreprise*.

(39) Zie Gonidec, *L'unité et la continuité de l'exploitation agricole*, Proefschr., Rennes 1947 (dact.), bl. 23.

(40) Pauwels A., A.P.R. Tw. Huur van handelshuizen, nr 77 en 80.

(41) De Page, IV, 2e uitgave, nr 783, bl. 789.

(42) De Clercq A. en Sevens M., A.P.R., Tw. Landpacht, nr 73 en vlg.

(43) De Zegher J., A.P.R. Tw. Kleine Nalatenschappen, nr 1.

(44) Van Rijn J., o.c. I, nr 194, bl. 141, merkt terecht op dat de term *bedrijf* van artikel 7 van de wet van 1 april 1879 ruim moet opgevat worden en dient gelijkgesteld met de term onderneming.

(45) Verbr. 8, februari 1951, *Pas.* 1951, I, 371; *Jur. Comm. Brux.*, 1952 44 met noot R. Deb.

(46) *Nov. Marques de fabrique et de commerce*, nr 156.

(47) Rb. Namen, 28 juli 1924, *Ing. Cons.*, 1924, 195; Brussel 15 juni 1939, *Ing. Cons.* 1939, 66.

(48) Zie Ghidini M., o.c., bl. 170.

(49) Zie o.m. Frédéricq L., *Travaux Capitant*, 1947, bl. 125; Van Rijn J., o.c. I, nr 21, bl. 26.

(50) Zie o.m. in tegengestelde zin: Hrb. Brussel, 30 juni 1926, *Jur. Comm. Brux.* 1926, 264; Luik, 26 mei 1942, *Pas.* 1943, II, 10.

(51) Steyaert Jan, *Fusie van Vennootschappen en arbeidsrecht*, R.W. 1956-57, 2033; Zie ook Hrb. Brussel 12 mei 1950 T.S.R. 1951, 244.

(52) Aldus: Steyaert J., o.c., R.W. 1956-57, 2030 en vlg.; Horion P., *Législation sociale*, 2e uitgave, Luik 1950, bl. 50 en vlg.; R.P.D.B., Tw. *Louage de services manuels*, nr 246; Zie ook artikel 23 al. 7, boek II van de Franse *code du travail*; Ripert G., *Traité élémentaire de droit commercial*, 3e uitg., Paris 1954, nr 352, bl. 156; Anders: Cass. 20 juni 1934, *Pas.* 1934, I, 330.

(53) Nikisch A., *Arbeitsrecht*, I, 2e uitg. Tübingen 1955, bl. 536 en vlg.

(54) Vgl. de voorstellen inzake individuele onderneming met beperkte aansprakelijkheid: Speth F., o.c., nr 291 en vlg.; de Sola Canizares F., *L'entreprise individuelle à responsabilité limitée*, *Rev. tr. dr. comm.* 1948, 376.

(55) Despax M., o.c., nr 109, bl. 102.

(56) Vgl. Van Rijn J., o.c., I nr 40, bl. 47. Deze auteur voegt er aan toe dat eigendomsrecht en contractuele vrijheid nog steeds verwarring brengen en verhinderen dat de onderneming een eigen juridische instelling wordt: o.c., I, nr 38, bl. 46.

(57) *Le problème du profit*, Proefschr., Lyon 1926, bl. 441; Zie ook Liefmann R., *Les formes d'entreprises*, Paris 1924, bl. 49; James E., *Les formes d'entreprises*, Paris 1935, bl. 19.

(58) Zie Vigreux, *Les droits des actionnaires dans les sociétés anonymes - Théorie et réalité*, Paris 1954.

(59) Juridisch kan dit recht beschouwd worden als de oorzaak van de verbintenis van de aandeelhouder (art. 1832 B.W.; Capitant H., *La cause*, 3e uitg., Paris 1927 nr 19, bl. 53); economisch gezien is de ondernemerswinst trouwens noodzakelijk om het nodige kapitaal aan te lokken.

(60) Frédéricq L., V, nr 542, bl. 769; Brussel, 16 februari 1906, *Pas.*, 1906, II, 199.

(61) Frédéricq L., V, nr 542, bl. 770; Marx J.M., *De la responsabilité des administrateurs dans les sociétés anonymes*, Brussel 1932, bl. 97 en vlg.; Wauwermans P., *Manuel pratique des sociétés commerciales*, 6e uitg., Brussel 1927, nr 1199, bl. 625; Verbr., 10 maart 1904, *Rev. prat. soc.*, 1905, nr 1578.

(62) Burnham J., *The managerial revolution*.

(63) Durand P. et Jaussaud R., *Traité de droit du travail*, dl. I, Paris 1947, nr 348 en vlg., bl. 423 en vlg.; Rivero J. en Savatier J., *Droit du travail*, Paris 1957, bl. 97.

(64) Aldus Sinzheimer H., *Grundzüge des Arbeitsrechts*, 2e uitg., Jena 1927, bl. 25. Een dergelijke uitleg is trouwens op zich zelf reeds onjuist, vermits het eigendomsrecht op de goederen toch moeilijk het recht van leiding ten aanzien van personen kan rechtvaardigen.

(65) Over dit probleem, zie o.m.: Roch R., *Les conseils d'entreprise et les règlements d'ateliers*, *Rev. trav.* 1950, bl. 241 en vlg.

(66) Durand P. et Jaussaud R., o.c., dl I nr 354, bl. 432; Paris, 14 december 1954 (zaak Ets. Brinon), *J.C.P.* 1955, 2, 8559 met noot J. Brêthe de la Gressaye.

(67) Zie aldus Despax M., o.c., nr 208, bl. 228; Voor de omschrijving van dit begrip, zie Savatier R., *Droits discrétionnaires et droits contrôlés*, *Rev. tr. dr. civ.* 1944, bl. I. en vlg.

(68) Cass. fr., 25 oktober 1927, *Gaz. Pal.* 1927, 2, 768; Cass. fr., 14 juni 1932, *Gaz. Pal.*, 1932, 2, 439.

(69) Zie bv, Rb. Seine, 30 november 1929, *D.H.*, 1930, bl. 65.

(70) Cass. fr., 20 december 1954, *Bull. Cass.* 1954, bl. 611; Vgl. W.R. Brussel, 11 maart 1955, *J.T.* 1955, 402; W.R. ber. Luik, 6 december 1952, *T.S.R.* 1954, 162.

(71) W.R. ber. Brussel, 9 januari 1947, *T.S.R.*, 1948, 201; W.R. Bergen, 22 september 1942, *T.S.R.* 1943, 153; Vgl. Cass. fr., 7 februari 1934, *S.* 1934, I, 172.

(72) W.R. ber. Luik, 15 juli 1950, *T.S.R.* 1951, 185; Vgl. Cass. fr., 16 juli 1953, *Droit social*, 1954, bl. 188.

(73) Voorz. Hrb. Kortged. 3 augustus 1957, onuitg.

(74) Onuitg. Het betrof weliswaar een feitelijke vennootschap, doch het gelhuidige principe is daarom niet minder kenschetsend.

(75) Vgl. de Franse theorie van la *fermeture abusive d'entreprise*: *Revue de l'action populaire*, december 1954 en maart 1955. Het vonnis van de burgerlijke rechtbank te Etampes dd. 20 mei 1954 (*S.* 1955, 2, 22), hervormd door het Hof van Beroep te Parijs, had de ondernemer aansprakelijk gesteld wegens contractbreuk, wanneer de onderneming slecht beheerd werd of wanneer de sluiting niet economisch verantwoord was.

(76) Vandeputte R., *De Staatsinmenging in het bedrijfsleven*, *Tijdschrift voor politiek*, 1956, bl. 360; Vgl. Rivero J. et Savatier J., *Droit du travail*, Paris 1957, bl. 99 en 107, die voorstellen dat de werknemers zouden tussenkomen bij de aanduiding van het ondernemingshoofd.

(77) Zie hieromtrent o.m.: Légal A. et Brêthe de la Gressaye J., *Le pouvoir disciplinaire dans les institutions privées*, Paris 1938.

(78) Durand P. et Jaussaud R., o.c., dl I, nr 357, bl. 436-437; Zie ook nog: Durand P., *Aux frontières du contrat et de l'institution, la relation de travail*, *J.C.P.* 1944, nr 387.

(79) Lagasse A., *Les sanctions disciplinaires dans les entreprises privées*, *T.S.R.* 1957, bl. 183 en vlg. Deze auteur voegt eraan toe: «L'entreprise implique une hiérarchie (manque-ments envers un supérieur ou à l'égard d'un inférieur), a un caractère communautaire (exigences de vie à plusieurs: ordre, discipline), et qui, au delà des obligations patrimoniales, engage la personne même de ses membres dans la réalisation d'un but déterminé (exigences de fidélité ou encore d'entraide)»; Vgl. in Duitsland, waar sinds de wet van 1952, de *Betriebsrat* zelf de afdanking van een personeelslid mag vragen op grond van diens asociale houding.

(80) Vgl. W.R. Verviers, 20 maart 1936, *T.S.R.* 1943, bl. 93.

(81) Het is wel interessant erop te wijzen dat de paritaire commissies, krachtens de wet van 19 augustus 1948 omtrent de prestaties van openbaar belang in vredetijd, de diensten bepalen die ingeval van staking of collectieve afdanking moeten verzekerd zijn teneinde het hoofd te bieden aan zekere vitale behoeften van de onderneming. Vgl. Cass. fr., 20 november 1952, *Droit social* 1953, bl. 99.

(82) Lagasse A., o.c. *T.S.R.* 1957, bl. 198; Zie nochtans voor de moeilijkheden inzake bewijslast: Durand P. et Jaussaud R., o.c., dl I, nr 367, bl. 451-452.

(83) Zie o.m.: Mertens de Wilmars J., *De Europese kolon- en staalgemeenschap*, R.W. 1951-52, I en vlg.

(84) Roblot, *Les relations privées des entreprises assujetties à la communauté européenne du charbon et de l'acier*, *Droit social*, 1954, bl. 561.

(85) Zie over dit begrip: Franchimont M., *Les sanctions en matière de droit pénal économique*, *Rev. dr. int. dr. comp.* 1958, nr 2-3, bl. 466 en vlg.

(86) Over de misbruiken op dit gebied en het toezicht door de rechtbank: zie Cass., 18 januari 1952, *Pas.* 1952, I, 277.

(87) Renaud J., *Considérations sur l'entreprise en droit belge*, *Ann. Sc. écon. appl.* 1949, bl. 13; Vgl. Despax M., o.c., nr 171 en vlg., bl. 180 en vlg.

(88) Renaud J., o.c., bl. 12-13; Vgl. het advies van de toenmalige advocaat-generaal Hayoit de Termicourt onder Cass., 7 juli 1941, *Pas.* 1941, I, 286; Zie nochtans: *La structure juridique de l'entreprise et le rôle de son personnel*, in *Travaux et Conférences de l'Université Libre de Bruxelles*, IV, Brussel 1957, bl. 48, voetnoot 38.

(89) Zie aldus: Ripert G., *Les aspects juridiques du capitalisme*, 2e uitg., Paris 1951, nr 123, bl. 274.

(90) Zie aldus: Michel J., *Travaux de l'Association H. Capitant*, 1947, bl. 146.

(91) Aldus Moors K., *Men kan aan de zee niet meer*

verliezen dan men haar heeft toevertrouwd, R.W., 1953-54, kol. 307.

(92) Zie in die zin: Speth F., *La divisibilité du patrimoine et l'entreprise d'une personne*, Proefschr. Luik 1957, n° 291, bl. 300, voetnoot I.

(93) Vgl. Friedel G., *Droit de l'entreprise et droit social, Colloque international du droit social*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 558: «le juriste est étouffé sous une telle avalanche de définitions économiques qu'il ne sait laquelle choisir comme base d'une définition juridique».

(94) De term onderneming is in tal van wetteksten terug te vinden, zoals bv. in het Handelswetboek (artt. 2 en 3 van de wet van 15 december 1876), in de wet van 10 maart 1900 (artt. 1 en volg.), in de wet van 24 december 1903 (art. 1, zoals gewijzigd door de wet van 18 juni 1930),.... De bestaande terminologie is zeer verward; nergens wordt een duidelijke omschrijving gegeven van het begrip onderneming. Zie voor verdere gegevens: Steyaert J., *Het ondernemingshoofd en de onderneming in onze wetgeving, Onderzoek en kritiek der gebruikte terminologie*, R.W. 1953-54; 9221 en vlg.; Vgl. Cass., 22 april 1955, J.T. 1955, 600 met noot M. Taquet.

(95) Aldus James E., *Les formes d'entreprise*, dl. III van het *Traité d'économie politique* van H. Truchy, Paris 1935, bl. 131: Truchy H., *Traité d'économie politique*, dl. I, 4e uitg. Paris 1936, bl. 153; *Dictionnaire des sciences économiques*, Tw. *Entreprise*, dl. I, Paris 1956, bl. 494. De andere bepalingen hebben al te zeer betrekking op de kapitalistische onderneming: Perroux F., *Cours d'économie politique*, dl. II, 4e uitg., Paris 1944, bl. 7; Marchal A. et Barré R., *Economie politique*, I, 2e uitg., Paris 1957, bl. 352 en volg.

(96) Despax M., o.c., n° 224 en volg., bl. 251 en volg.; Vgl. Van Rijn J., o.c., dl I, n° 34, bl. 42-43.

(97) Zie o.m. Memorie van toelichting: *Parl. Besch.*, Kamer, zitting 1946, n° 142; Vgl. art. 2082 C. civ. it.

(98) Vgl. Gény F., *L'économie nationale et le droit civil*, Rev. trim. dr. civ. 1930, 61: «Le droit resterait comme un mécanisme tournant à vide s'il n'était constamment approvisionné et nourri de la substance économique»; Zie ook Hamel J., *Vers un droit économique, Economie contemporaine*, november-december 1951, bl. I en volg.

(99) Zie Clemens R., *Travaux de l'Association H. Capitant* 1947, 182 en volg.

(100) Vgl. Lagasse A., o.c., T.S.R. 1957, bl. 194, die spreekt van *institution* - chose et *institution* - personne; Zie ook de bepaling, die voorgesteld werd op het *Colloque international du droit social*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 556): «L'entreprise est un groupement organisé de personnes qui affectent, en commun, leurs capitaux ou leur travail, à une activité économique, dont les unes et les autres tireront une (équitable) rémunération».

(101) Durand formuleert het als volgt: het arbeidscontract wordt vervangen door de arbeidsverhouding (*Travaux de l'Association H. Capitant* 1947, bl. 52).

(102) Horion P., o.c., bl. 49; W.R. Wavre, 25 april 1953, T.S.R. 1954, 236; W.R. ber. Brussel. 27 oktober 1950, T.S.R. 1951, 178; Zie ook: artikel 8 van de wet van 10 juli 1951, volgens hetwelk de stakers tijdens de periode van de onderbreking toch nog recht hebben op sociale vergoedingen. Voor de problemstelling, zie o.m.: Joris F., *De juridische gevolgen van de staking op het arbeidscontract*, T.S.R. 1954, 51 en volg.

(103) Cass. fr., 20 november 1952, *Droit social* 1953, bl. 99; Vgl. W.R. Brussel, 17 november 1949, *Bull. F.I.B.* 1949, bl. 1504.

(104) Vgl. met de Duitse *Sphärentheorie*, volgens dewelke de groep van de ondernemers staat tegenover de groep van de werknemers met de onderlinge solidariteit en de groepsverantwoordelijkheid die er het gevolg van zijn (Böhmer G., *Grundlagen der bürgerlichen Rechtsordnung*, 11/2, Tübingen 1952, bl. 190 en volg.); Zie ook Rivero J. et Savatier J., *Le droit du travail*, Paris 1957, bl. 160 en volg.

(105) Vgl. Ripert G., die spreekt van *propriété de l'emploi*: *Les aspects juridiques du capitalisme moderne*, n° 137, bl. 302 en volg.; Zie ook: Durand P., *Un remarquable exemple de stabilité d'emploi: la législation fédérale des États-Unis du Brésil*, *Droit social* 1954, bl. 460.

(106) Hamel J. et Lagarde G., o.c. n° 208, bl. 246; Hamel J., *Colloque de droit social*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 568.

(107) Durand P., *Travaux de l'Association H. Capitant* 1947, bl. 43; Jauffret, *Colloque*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 566; Mossa L., *Trattato del nuovo diritto commerciale*, Milano 1942, bl. 165 en 336 en volg.

(108) Interessant is het te vermelden dat de winsten, die werkelijk in het land werden besteed, ten laatste 12 maand na de afsluiting van het boekjaar, aan het bouwen van arbeiderswoningen of andere installaties ten voordele van het personeel dat in de onderneming werkzaam is (bv. eetplaatsen, sportplein, boekertij...), slechts voor de helft belastbaar zijn (art. 27, § 2, 5°, al. 2, S.W. I.B.).

(109) Zie nochtans L. Julliot de la Morandière, in *Travaux de l'Association H. Capitant*, 1947, bl. 157: «notre arsenal juridique est suffisamment compliqué sans lui ajouter encore une catégorie nouvelles».

(110) Nikisch A., *Le questioni giuridico-sociali dell'ordinamento delle forme d'impresa*, Nuova Rivista 1953, bl. 208 en volg.; Eichler H., *La situazione della impresa secondo il diritto privato*, Nuova Rivista, 1954, bl. 104 en volg.

(111) Aldus Picard, *Travaux de l'Association H. Capitant* 1947, bl. 162 en volg.; Zie ook Ripert G., *Colloque*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 570-571.

(112) Mossa L., *Trattato del nuovo diritto commerciale*, dl. I, Milano 1942, bl. 337; zie ook Hamel J., *Colloque*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 572.

(113) Speth F., o.c., n° 284 en volg., bl. 290 en volg.

(114) Despax M., o.c., n° 316, bl. 348-349.

(115) Zie nochtans Ripert G., *Aspects juridiques du capitalisme moderne*, n° 46, bl. 110; Ripert G., *Les forces créatrices du droit*, Paris 1956, n° 114, bl. 289; Schapira, *Das Unternehmen und seine Kennzeichen*, Zürich 1935, bl. 34-35; Hamel J., *Colloque*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 573.

(116) Morin G., *La révolution des faits contre le Code*, Paris 1920, *Introduction*, bl. IV.

(117) Men herleze in dit verband verschillende Duitse auteurs, die moeten toegeven dat een eenheidsformule nog niet bereikt werd: Ballerstedt K., *Unternehmen und Wirtschaftsbefassung*, *Juristenzeitung* 1951, bl. 487; Brecher F., *Das Unternehmen als Rechtsgegenstand*, Bonn 1953, bl. 10 en 130; Zie ook: Ferrara F., *Teoria giuridica dell' Azienda*, Firenze 1945, bl. 90.

(118) Zie aldus Renard G., *La théorie de l'institution*, Paris 1935, bl. 224: «Il y a quelque chose de fuyant dans la théorie institutionnelle, son extrême plasticité est décevante pour nos esprits latins...».

(119) Solus H., *Travaux de l'Association H. Capitant*, 1947, bl. 220.

(120) Durand P., *Travaux de l'Association H. Capitant*, 1947, bl. 53 en volg.; Mazeaud H.L.J., *Leçons de droit civil*, dl. I, Paris 1955, n° 820, bl. 613; Vgl. *La structure juridique de l'entreprise et le rôle de son personnel*, bl. 69 en volg.; Anders: Ripert G., *Aspects juridiques du capitalisme moderne*, n° 121, bl. 265.

(121) Frédéricq L., *Travaux de l'Association H. Capitant*, 1947, bl. 124; Hamel J. et Lagarde G., *Traité de droit commercial*, dl. I, Paris 1954, n° 216, bl. 258.

(122) Durand P. et Jausaud R., o.c. dl. I, n° 347, bl. 423; Van Rijn, o.c., I, n° 21, bl. 26.

(123) Hamel J., *Colloque*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 574.

(124) Zie aldus Demogue R., *La notion de sujet de droit*, Rev. tr. dr. civ., 1909, bl. 630; Vgl. Savatier R., die voorstander is van de rechtspersoonlijkheid van de familie om beter de cohesie van deze sociale cel te verwezenlijken: *Les métamorphoses économiques et sociales du droit civil d'aujourd'hui*, n° 125 en volg., bl. 114.

(125) Despax M., o.c., n° 349, bl. 375.

(126) Vgl. Despax, die de stelling verdedigt dat de onderneming een *personne morale naissante* is: o.c., n° 351 en volg., bl. 376 en volg. Beter ware het te spreken van een *personne morale en gestation*.

(127) Ripert G., *Du droit contractuel au droit de l'entreprise*, Rec. Dall. 1946, Chr. I.

(128) Zie o.m. de wet van 18 juni 1937, houdende goedkeuring van het Verdrag van Genève betreffende de minimumlonen.

(129) Bergson H., *Les deux sources de la morale et de la religion*, 64e uitg., Paris 1951, bl. 24 en volg., bl. 283 en volg.

(130) Sterker nog, een dergelijke autofinanciering is slechts mogelijk zo er een grote winstmarge is, hetgeen betekent dat het in feite de cliënten zijn die de uitbreiding van de onderneming mogelijk maken door betaling van hoge prijzen voor goederen en diensten: Vgl. Hamel J. et Lagarde G., o.c., I n° 907, bl. 1025.

(131) Durand P., *Les fonctions publiques de l'entreprise privée*, *Droit social* 1945, bl. 246.

(132) Vgl. Clémens, die spreekt van *fonction sociale*: *Industrie* 1947, bl. 232; Renaud J., o.c., bl. 16-17.

(133) Buttgenbach A., *Les modes de gestion des services publics en Belgique*, Brussel 1942, n° 46 en volg., bl. 42 en volg.; Vgl. *La structure juridique de l'entreprise et le rôle de son personnel*, bl. 40 en volg.

(134) Zie ook de wet van 19 augustus 1948, die reeds vroeger besproken werd: zie boven, n° 48.

(134bis) Zie voor het principe: Buttgenbach A., o.c., n° 48 en volg., bl. 45 en volg.

(135) Zie o.m. artikel 2 van vermeldde besluitwet; Voor verdere gegevens, zie Baudhuin F., *Code économique et financier*, dl. I, 2e uitg., Brussel 1954, bl. 1541 en volg.; Zie ook artikel 60 van het verdrag van de E.G.K.S.

(136) Vgl. Bergson H., o.c., bl. 295 en volg.

(137) Zie Duitse wet van 20 januari 1934, artikel 2, al. I.

(138) Zie Schumpeter J., *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Tw. *Unternehmer*; Schumpeter J., *Capitalism, Socialism and Democracy*, passim.

(139) Vgl. Bergson H., o.c., bl. 74: «C'est un bond en avant, qui ne s'exécute que si la société s'est décidée à tenter une expérience; il faut pour cela qu'elle se soit laissé convaincre ou tout au moins ébranler, et le branle a toujours été donné par quelqu'un».

(140) Zie o.m. Toynbee A. J., *Een studie van de geschiedenis*, vert. Ph. De Vries, 2e uitg., Bussum 1949, bl. 248 en vlg., bl. 596.

(141) Dit is niet alleen het geval in onze Westerse wereld: Frankrijk (ordonnantie van 22 februari 1945, gewijzigd door wet van 16 mei 1946), Nederland (wet van 4 mei 1950), Duitsland (wet van 14 oktober 1952). Zie voor verdere gegevens: *Les organismes de coopération entre employeurs et salariés sur le plan de l'entreprise dans les cinq pays signataires du Traité de Bruxelles*, Rev. française du travail 1953, bl. 6 en vlg. Ook in landen van achter het ijzeren gordijn, is dezelfde evolutie waar te nemen: Polen (decreet van 5 februari 1945), Tchechoslowakije (decreet van 24 oktober 1945), Hongarije (decreet van 5 juni 1945). Voor verdere gegevens zie de verzameling van enkwisten gedaan door de Rechtsfaculteit van Strasbourg o.l.v. Professor M. David: *La participation des travailleurs à la gestion des entreprises privées*, Paris 1954.

(142) In de zeer uitgebreide bibliographie, wezen o.m. vermeld: Steyaert J. A.P.R., Tw. *Ondernemingsraad*; — Bayart P., *Comités d'entreprise, délégués du personnel, expériences étrangères, législation française*, Paris 1946.

(143) Zie verslag Senaatscommissie, *Parl. Besch.*, Senaat 1947-48, nr. 489, bl. 15.

(144) Steyaert J., o.c. nr. 66.

(145) Voor een ietwat vaag doch bevattelijk onderscheid, zie Perroux F., *Le sens du nouveau droit du Travail*, Paris 1943, bl. 537: «l'économique vise l'ensemble des activités qui concernent la production au sens large de ce mot, tout ce qui a trait à la direction des entreprises; par social, on peut entendre les activités qui tendent à l'amélioration de la situation matérielle et morale du salarié dépendant.»

(146) *Parlem. Hand.* Kamer 1947-48, 15 juni 1948, bl. 29; Vgl. in dezelfde zin: artikel 2 van de Franse ordonnance van 22 febr. 1945; artikel 56 van de Duitse wet van 14 oktober 1952.

(147) Voor de tussenkomst bij het opstellen van het werkhuisreglement, zie boven nr. 33.

(148) Zie hierover verder Steyaert J., o.c., nrs 70 en vlg.

(149) Clémens R., *L'entreprise, réalité économique et sociale*, Industrie 1947, bl. 234-235; - Vgl. de tussenkomst van J. Hamel, *Colloque international de droit social*, Rev. int. dr. comp. 1954, bl. 573. In dit verband is het niet zonder belang te verwijzen naar het wetsvoorstel de Schrijver dd. 17 juli 1947, dat een samenwerking beoogde op het economisch plan (*Parl. Besch.*, Kamer, zitting 1946-47, stuk nr. 487). Volgens dit voorstel zou de beheerraad van zekere naamloze vennootschappen ook leden opnemen, die aangeduid worden door het personeel van de onderneming.

(150) De klassieke opvatting van de ondernemer werd best samengevat door C. Cornelissen op de volgende wijze (*Cours d'économie politique*, Paris 1930-31, bl. 554):

«Le patron est engagé complètement, de toute sa personne, de tout son patrimoine, dans son entreprise. Il ne fait qu'un avec elle, il en assume tous les risques, les pertes éventuelles, et aussi donc les bénéfices à titre illimité, comme est illimitée sa responsabilité». Een lange weg werd sindsdien afgelegd en de term ondernemingshoofd heeft een nieuwe klank: Levasseur G., *Evolution et tendances du droit du travail*, in *Etudes G. Ripert*, dl. I. Paris 1950, bl. 467; — Cornet H., *Patron ou chef d'entreprise*, Industrie, december 1954; — Gerstetnet, *Vom Unternehmer zum Betriebsführer*, Berlin 1935; — Research Center in Entrepreneurial History, *Change and the Entrepreneur*, Harvard 1941.

(151) Over de tussenkomst van de Staat zie o.m.: Speth F., o.c. nr. 286, bl. 294; — Ripert G. *Aspects juridiques du*

capitalisme moderne, nrs 142 en vlg., bl. 317 en vlg.; — *La structure juridique de l'entreprise et le rôle de son personnel*, Travaux U.L.B. 1957, bl. 38 en vlg.

(152) Clemens R. o.c. bl. 233, spreekt van *un ordre social autonome*.

(152 bis) Vgl. *La structure juridique de l'entreprise et le rôle de son personnel*, Travaux U.L.B. bl. 74.

(153) Zie o.m. Durand P., *Travaux de l'association H. Capitant*, 1947, bl. 54; Frédéricq L., *ibid.*, bl. 124; — Van Rijn J., o.c. I, nr. 21, bl. 26.

(154) Aubry et Rau, IX, 5e uitg. §§ 573 en vlg., bl. 333 en vlg.

(155) Planiol et Ripert, III, Paris 1952, nrs 15 en vlg., bl. 19 en vlg.; — Colin et Capitant, 1, 9e uitg., Paris 1939, nrs. 103 en vlg.

(156) De Page (V, nr. 577 B, bl. 554) en Dekkers (*Handboek van burgerlijk recht*, Brussel 1956, nr. 827, bl. 480) zijn van oordeel dat niets zich verzet tegen de verdeling van het patrimonium; — Zie ook en vooral Speth F., o.c., nrs. 119 en vlg., bl. 102 en vlg.

(156 bis) Voor deze en andere gevallen, zie De Page, V, nrs. 578 en vlg., bl. 555 en vlg.

(157) Zie nochtans: *La structure juridique de l'entreprise et le rôle de son personnel*, bl. 42 vlg. Is het nodig erop te wijzen dat het probleem van de erkenning van de rechtspersoonlijkheid hier buiten beschouwing wordt gelaten: Vgl. Cass. 1 juni 1937, *Pas.* 1937, I, 161; — Cass. 20 januari 1941, *Pas.* 1941, I 13; — Cass. 5 juni 1953, *Pas.* 1953, I, 774.

(158) Despax M., o.c., nr. 394, bl. 417.

(159) Rivero J. et Savatier J., o.c., bl. 92.

(160) Goris R., *L'évolution de l'économie et de la société*, Vita 1953, bl. 197; — Durand P., *Travaux de l'association H. Capitant* 1947, bl. 228; — Zie ook Toubeau R., *Responsabilités actuelles des chefs d'entreprise*, Brussel 1952.

(161) Reeds in 1907 sprak A. Marshall van een economisch ridderschap (*The economic Journal*, maart 1907).

(162) Zie aldus o.m.: Schumpeter J., *Capitalism, Socialism and Democracy*, 2e uitg., New York 1947, bl. 131 en vlg.

(163) Men begripe deze beelddraak niet verkeerd. Wij willen geenszins insinueren dat er *tabula rasa* moet gemaakt worden van het bestaande recht; datgene waarop wij zinspelen is veeleer een vernieuwing van de methodes bij de studie van het recht. Men herleze in dit verband: Ronse J., *Rechtsvernieuwing, Rechtsverfijning*, R. W. 1951-52, 289 en vlg.

Antwoord van Mr R. DERIJCKE

Stafhouder der Balie bij het Hof van Beroep te Gent.

Waarde Confrater,

U is ongetwijfeld een moedig man. U is er niet voor teruggeschrokken uw uiteenzetting te wijden aan een onderwerp dat betrekking heeft op de filosofie van het recht, — een fiere en hoogstaande wetenschap — waarvan de horizon schier onbeperkt is.

Deze moed nu, die U hebt getoond, strekt U tot eer, want hij gaf U de mogelijkheid een daad van waarachtig humanisme te stellen: terecht immers beklemtoont U dat de advocaat niet enkel de goede werkman moet zijn op de hoogte van alle details van het juridisch raderwerk, maar dat hij ook de diepere grond en de draagwijdte moet beseffen van de instellingen waarvan hij, tot zijn eer, de bewerker en tevens de dienaar is.

U hebt ten slotte gelijk omdat U in uw taak geslaagd is. Ook al ga ik niet akkoord met al uw beschouwingen, kan ik U slechts zonder enige terughouding toejuichen én om de inspanning die U geleverd hebt, én om uw zin voor methode, voor de duidelijkheid van uw betoog en de scherpe formulering van uw opvattingen.

Wanneer ik dan niet al uw opvattingen onderschrijf, is het omdat ik U verdenk — in alle eer en deugd — in zekere mate bezoedeld te zijn door de zonde van hoogmoed, een kenmerk eigen aan onze generatie, — waarvan zelfs de beroemde pater Teilhard de Chardin niet helemaal vrij te pleiten is, wanneer hij schrijft: «nous venons seulement de lâcher les dernières amarres qui nous retenaient encore ou néolithique», woorden die U zelf niet zonder enige vooringenomenheid hebt geciteerd.

In alle eerlijkheid beken ik dat ik hiermee niet instem. De ontdekking van de kernenergie heeft ons het hoofd in zekere mate op hol gebracht. Meent U niet dat eenzelfde koortsachtige roes onze voorouders bedwelmd heeft toen ze de eerste stoommachine in werking zagen? Acht U het dan uitgesloten dat onze kleinkinderen met een zekere meewarigheid zullen neerkijken op onze uitvindingen die in hun ogen slechts kinderspel zullen lijken?

* * *

In uw jeugdige ijver bereidt U zich voor het recht dat onze vaders ons als een erfgoed nalieten, over boord te werpen; U ziet reeds in het verschiet de geboorte van een nieuw recht in een nieuwe wereld en U stelt U de vraag: moet het recht de feiten volgen en normaliseren of moet het de feiten voorafgaan en tot gids strekken? En als bewijs van het antwoord dat U brengt op de door U gestelde vragen, gaf U ons een uiterst merkwaaardige bijdrage over het begrip van de onderneming.

Ik zal U antwoorden, misschien met een te groot scepticisme wellicht, maar alleszins met nuchterheid: het recht van vandaag is in essentie niet verschillend van het recht van gisteren, noch van wat het recht morgen zijn zal.

Al is het dan waar dat op het gebied van de fysica en op het domein van de economie zich de laatste veertig jaren sensationele omwentelingen hebben voorgedaan, de mens zelf is niet veranderd en is zich zelf steeds gelijk gebleven. Laat ons toch vooral niet uit het oog verliezen dat het recht een wetenschap van de mens is: de normatieve wetenschap van de menselijke betrekkingen.

Ongetwijfeld hebt U gelijk de nadruk te leggen op het feit dat de horizon der menselijke gemeenschappen zich geweldig heeft uitgebreid: voorzecker, de wetenschappelijke ontdekkingen, de ontwikkeling van de mogelijkheden tot verspreiding der ideeën, de gemakkelijker contact tussen verafgelegen landen, de ontwikkeling van de studie der talen, het ontwaken der onderontwikkelde volkeren: dat alles heeft grondige wijzigingen in de menselijke betrekkingen meegebracht en doet voorzeker het probleem rijzen van de normatieve formulering van deze nieuwe betrekkingen. Maar al deze elementen vormen niet meer dan wat de Professoren Geny en Dabin op zo gelukkige wijze « les données du droit » hebben genoemd. In wiskundige termen uitgedrukt zou ik zeggen dat zij de veranderlijke factoren vormen van een vergelijking waarvan de hoofdakteur onveranderd is gebleven: de mens, wiens dieper gevoelsleven, wiens hartstochten en basisreacties heden ten dage niet verschillen van wat ze voor tweeduizend jaar waren. Zo schreef het reeds destijds G. Ripert (*Les forces créatrices du droit*, p. 42) « le droit s'occupe des rapports entre les hommes, » les sciences ne connaissent pas les hommes, mais » les nombres. Si le juriste veut établir des lois » sur les nombres, il est obligé de dédaigner l'humain ». De rol nu van deze menselijke factor bij de schepping en de evolutie van het recht, had ik U graag meer horen beklemtonen. Ik weet wel dat U deze factor niet volledig uit uw gezichtsveld hebt geweerd, daar waar U zelf verklaarde dat het recht aan het zuiver economisch feit een sociaal, menselijk, esthetisch-moreel aspect geeft.

Met deze affirmatie stem ik natuurlijk in. Maar ik ga minder akkoord met de gevolgen welke U ervan afleidt in uw onderzoek van het begrip « onderneming » die volgens uw opvatting een entiteit zou uitmaken, een « sociale cel » met eigen organisatie, — zelfs met « eigen belang » dat afgescheiden zou zijn van de belangen van de ondernemer, van de werknemers en van de klanten.

Uw ontleding van het concept onderneming is merkwaardig: scherpzinnig, duidelijk, volledig; maar daarin vind ik geen nieuwigheid die uit de economie zou geboren zijn.

Veeleer ben ik geneigd te denken dat op dit gebied, zoals op zoveel andere gebieden, bepaalde menselijke groepen zich meester hebben gemaakt van de economische feiten, en zich ervan hebben bediend om het recht te formuleren in de zin die het meest overeenstemt met hun belangen en hartstochten. De fictie van de onderneming is wellicht nuttig voor de ontwikkeling van de juridische techniek maar zij is niets anders dan een fictie. Want zaken zijn nooit meer dan het

object van de rechten; de subjecten van de rechten integendeel zijn steeds dezelfde. En in dit verband zou ik graag wederom G. Ripert citeren waar hij met de scherpste van inzicht hem eigen, schrijft: « un droit » subjectif, serait-il dénommé droit réel, n'est pas » comme le disaient les juristes classiques, un droit » sur une chose; il s'exerce contre une personne ou » contre toutes personnes » (p. 37).

Hier nu raken we de kern van het probleem. De evolutie van het recht is niets anders dan de evolutie van de strijd om de macht, want hij die de macht in handen heeft, beschikt tevens over de macht om het recht te maken. « Het recht, zo schrijft Ihering, » wordt geboren in de strijd en door de zegepraal van de sterksten ». De voorbeelden zelf die U hebt aangehaald, bewijzen de evidentie van deze vaststelling: « men stelt vast, hebt U ons gezegd, een zekere » dissociatie tussen de ondernemer en de onderneming ». Ongetwijfeld, maar waarom? Omdat de bepaalde sociale groepen die in politiek opzicht machtig en invloedrijk zijn geworden, rechten hebben verworven die in feite een nieuwe eigendom vormen, waardoor in zelfde mate het eigendomsrecht zoals het in de 19e eeuw werd opgevat ingekort wordt. Aan deze nieuwe vormen van eigendomsverwerving die tot stand zijn gekomen ten koste van de oude bezitters, heeft men namen gegeven als intellectuele eigendom, industriële eigendom, commerciële eigendom enz... Men begint zelfs te spreken — U hebt erop gezinspeeld, — van economische eigendom.

Hierbij wil ik het echter laten, want ik zou niet graag het verwijt oplopen op mijn beurt een uiteenzetting te houden die in zekere zin de tegenhanger van de uwe zou worden. Maar, en hierop wens ik de nadruk te leggen, ik ga volledig akkoord met uw algemeen besluit daar waar U zelf het accent legt op « de wisselwerking tussen het juridische en het economische ». Ook stem ik volmondig met U in wanneer U verklaart dat het recht een leidraad moet zijn, maar ik voeg eraan toe, het moet een leidraad zijn omdat het recht steunt of zal moeten steunen niet alleen op de nieuwe gegevens die de economische vooruitgang ons ter hand stelt, en tevens ook diegene die voortvloeien uit de ontvoogding van de mens als individu, als gevolg van de ontwikkeling der vrijheidsgedachte, maar ook omdat het recht evengoed steunt op constanten van morele aard, die van alle tijden zijn. Wat het recht wil, nu even goed als voor tweeduizend jaar, is het « cuique suum ». Opdat ten slotte het werk van de jurist zijn waarde en geldigheid zou hebben, zal hij zich wijselijk houden aan de spreuk die ons door de dichter ingegeven wordt: « Sur des objets nouveaux, faisons du droit antique ».

Deze beide spreekbeurten werden voorafgegaan door de

Rede van Mr Jan RONSE

Voorzitter van de Vlaamse Conferentie bij de Balie van het Hof van Beroep te Gent.

Verleden jaar had ik het voorrecht u, Mijnheer de Stafhouder, als eerste te mogen begroeten bij de aanvang van uw stafhouderschap. Gij wist dat in de wensen, die u toen vol vertrouwen toegestuurd werden, geen spoor kon te vinden zijn van louter geijkte formules.

Dit jaar begroeten wij in u een stafhouder die zijn ambt reeds heeft uitgeoefend in overeenstemming met zijn hoogstaande persoonlijkheid en gij weet dat het vertrouwen van uw confraters u verworven blijft.

Wij wensen u dat gij tijdens dit gerechtelijk jaar de vreugde zoudt smaken van een gegrunde fierheid, om de wijze waarop de confraters die onder uw leiding staan, hun beroep zullen uitoefenen, tuchtvol, degelijk en waardig.

U moogt op de conferentie rekenen dat zij zowel door de lessen van plichtenleer, de voordrachten, vergaderingen en contacten allerhande, die zij inricht, al het mogelijke zal doen opdat deze balie zou zijn wat gij ervan moogt verwachten.

Mijnheer de Minister.

Wij herinneren ons al te goed de voordracht die gij op 28 januari 1950 voor onze conferentie hebt gehouden. Gij hebt er op een heldere en zakelijke wijze de problemen belicht die de samenwerking van Waalse en Vlaamse gemeenschappen in ons land blijven stellen.

Deze vraagstukken hebt gij altijd met een bewonderenswaardige objectiviteit bestudeerd. Aan uw impuls danken wij de wet van 3 mei 1958, waardoor het centrum van onderzoek voor de nationale oplossing dezer problemen werd opgericht, dat, thans sedert tien jaar onder de benaming «Centrum Harmel» zijn studiewerk verder verricht.

De voordracht die gij acht jaar geleden gehouden hebt, betekende hier het begin van een nieuwe traditie. Uw lezing was de eerste, sedert 1873, — datum van de oprichting onzer conferentie, — die in het Frans gehouden werd. Deze traditie werd sedertdien telkenjare herhaald. Hierdoor willen wij onze belangstelling en waardering voor de franse taal en cultuur bevestigen, terwijl aan de nederlandse taal en cultuur de plaats gevrijwaard wordt die haar toekomt; dit is: de eerste en de enige officiële in dit, ons gedeelte, van het vaderland.

Uw actieve belangstelling was niet tot de nationale oplossing der culturele problemen beperkt. Bij deze korte begroeting kan bezwaarlijk een passende hulde gebracht worden aan uw werkzaamheden als lid en ondervoorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, als Minister, en als hoogleraar te Luik.

Toch moeten wij, hoe bescheiden ook, onze welgemeende bewondering uiten voor de wijze waarop gij, ondanks al deze zware verantwoordelijkheden, de wetenschap en de methode van wetenschappelijke navorsing hebt blijven bevorderen.

Uw aanwezigheid, Mijnheer de Minister, verheugt en vereert ons.

Mijnheer de Minister van State.

Het past nauwelijks dat wij u welkom heten. Nooit immers zijt gij in onze conferentie op bezoek gekomen. Integendeel zijt gij sedert lange jaren een onzer trouwste leden gebleven. Onze idealen hebt gij steeds met vaardigheid gediend. In u zien wij geen gast, maar een confrater op wie de conferentie trots mag gaan.

U, Mijnheer de Eerste Voorzitter, mogen wij evenmin verwelkomen in een zaal die gij ons zo bereidwillig ter beschikking hebt gesteld.

Toch past het dat wij u op een gans bijzondere wijze begroeten, nu daartoe voor het eerst de officiële gelegenheid geboden wordt, bij deze plechtige openingsvergadering, de eerste sedert uw ambtsaanvaarding.

Uw eerste-voorzitterschap zal een uitzonderlijk lange duur kennen en wij verheugen er ons oprecht over.

De traditie wil dat de Eerste Voorzitter op bijzondere wijze begroet worde, omdat doorheen zijn persoon aan de gehele magistratuur de deferentievolle genegenheid van de balie kan betuigd worden.

Het weze mij vooralsnog toegelaten te beklemtonen dat wij in u niet alleen het korpshoofd van de magistratuur begroeten aan wie wij onze toewijding willen bevestigen. Maar ook u zelf, Mijnheer de Eerste Voorzitter, willen wij ons volste vertrouwen betuigen. Wij zijn ervan overtuigd, — het is trouwens reeds gebleken, — hoezeer u persoonlijk de samenwerking tussen de balie en de magistratuur wil bevorderen.

U staat aan het hoofd van een jonge magistratuur. Tekenend daarvoor is dat ik buiten u zelf, Mijnheer de Eerste Voorzitter, alle magistraten van het Hof persoonlijk heb weten benoemen.

Ook elders in dit gerechtsgedebied zijn de kaders van de magistratuur opvallend jong. Voorzeker moet ons dit verheugen. Toch roept deze toestand andere bedenkingen op.

De balie is immers de school waarin de toekomstige magistraten gevormd worden.

Vele advocaten die zich tot de magistratuur geroepen voelen zullen daartoe in talrijke jaren geen toegang vinden.

Hoezeer zulks kan betreurd worden, ware dit echter geen voldoende reden om de kaders aan te passen.

Maar er is iets anders.

Meer gezagvolle stemmen hebben herhaaldelijk gewezen op het tekort in de kaders, en op de ongelijke toedeling van het aantal ambten in het Vlaamse landsgedeelte.

En dat gaat ons, Vlaamse advocaten aan.

De gerechtelijke orde is ten slotte veel meer dan een openbare dienst, die vanzelfsprekend voor zijn goede werking over het nodige personeel moet beschikken.

De gerechtelijke orde is een der drie grondwettelijke machten, die, om haar grondwettelijke zending terdege uit te oefenen, over de nodige middelen, en nl. over het nodig aantal mensen moet beschikken.

Als advocaten zijn wij van zeer dichtbij betrokken bij de waardigheid en de degelijkheid der gerechtelijke orde wier voornaamste medewerkers wij toch zijn.

Daarom doen wij beroep op degenen die daarvoor de verantwoordelijkheid dragen, opdat de kaders zouden aangepast worden aan de werkelijke noden en de vereiste evenredigheid, met inachtneming van de eerbied die aan de gerechtelijke orde verschuldigd is, ook in het Vlaamse land.

Mijnheer de Prokureur Generaal.

Er is nagenoeg geen enkele vergadering van de conferentie geweest, waarop gij door uw aanwezigheid zoudt nagelaten hebben uw belangstelling te betuigen voor onze werking.

Sedert vele jaren mocht gij hier begroet worden, en kon meteen bevestigd worden hoe in dit gerechtsgedebied de verhoudingen tussen de magistraten van het parket en de advocaten gesteund zijn op wederzijds begrip en wederzijdse achting.

Het onderscheid in het ambt en in de wijze waarop dit uitgeoefend wordt, belet niet dat, — weze het binnen deze muren met verschil in waardigheid, — openbaar ministerie en advocatuur werkelijk samenwerkt, bij de verwezenlijking van een goede rechtsbedeling.

Eens te meer mogen wij ons over de aanwezigheid verheugen van de magistraten van het Hof van Verbreking die wij zolang jaren in dit gerechtshof mochten begroeten.

Dat u deze plechtige openingsvergadering wilt bijwonen getuigt van uw blijvende sympathie voor onze balie en onze conferentie.

Mijnheer de Rektor van de Landbouwhogeschool.

Sedert uw ambtsaanvaarding hebt u al onze plechtige openingsvergaderingen met uw aanwezigheid vereerd.

Gij weet hoezeer wij dit blijven waarderen.

Mijnheer de Voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg.

De datum van deze openingsvergadering is, tijdens uw al te drukke administratieve bezigheden, zeker slecht gekozen.

Bovendien is de taak van de Voorzitter der recht-bank de laatste jaren en meer bepaald onlangs nog in aanzienlijke mate uitgebreid. Ik denk slechts aan de belangrijke uitbreiding van uw bevoegdheid en uw opdrachten bij het beslechten van familiale geschillen.

Uw aanwezigheid, ondanks de zware lasten die op u rusten, waarden wij als een aanmoedigende blijk van sympathie voor onze conferentie.

Heren Voorzitters en Raadsheren van het Hof van Beroep,

Heren magistraten van het Parket Generaal,
Mijnheer de Prokureur des Konings,

Heren magistraten,

U allen dank ik voor uw aanwezigheid die een bevestiging uitmaakt van de achtingvolle betrekkingen tussen balie en magistratuur.

Mr Pels Rijcken, vertegenwoordiger van de deken van de balie bij de hoge raad der Nederlanden, en Mr Piket, voorzitter van de jonge balie, zullen zich zeker niet als vreemdelingen in ons midden beschouwen.

De taal- en cultuurgemeenschap en de historische onafscheidbare verbondenheid der lage landen bij de zee, laten niet toe dat wij u als gewone gasten zouden begroeten.

Moge uw aanwezigheid de banden nauwer toehalen, die bestaan tussen Noord en Zuid en tussen onze beide balies.

Nous sommes particulièrement heureux de souhaiter la bienvenue aux confrères qui représentent le barreau de Paris: Me Debray, membre du conseil de l'ordre, délégué par Monsieur le bâtonnier, ainsi que Mes Delvolve et Charpentier, secrétaires de la conférence du stage. Il serait fastidieux de dire tout ce qui unit notre pays et la France. Il est devenu superflu de répéter que tout spécialement le peuple flamand, malgré un passé encore récent qui a exigé des efforts continus dans la défense de sa langue et sa culture, a pu conserver intacts l'intérêt et l'admiration pour la culture française. Les juristes, tout spécialement, se plaisent à rappeler, qu'au départ, la Belgique s'est donné le Code civil, qui n'a jamais pu être considéré comme l'importation d'un droit étranger.

Dans son remarquable traité de droit civil comparé, M. René David, professeur à la faculté de droit de Paris, explique les divergences entre les jurisprudences belge et française, par l'influence des flamands (p. 220). Peut-être y a-t-il une part de vérité dans cette appréciation.

En tout cas faut-il souligner que le droit des peuples malgré ses différences, reflète une unité fondamentale des conceptions de la personne, de la vie, de la société entière, conceptions que le droit ne fait que traduire en règles juridiques. Cette unité, qui est celle de l'Europe occidentale, ne peut plus être entravée par des nationalismes dépassés par les événements.

La France nous a donné encore tout récemment un brillant exemple. Nous admirons votre pays, et nous croyons dans ses destinées. Nous comptons sur lui pour que l'Europe se fasse, témoignant à la fois de l'unité de l'occident, et du respect de la personne humaine, ainsi que du respect de la diversité des langues et des cultures nationales.

Nous sommes persuadés que les juristes, et les avocats en particulier ont une mission toute spéciale dans la sauvegarde de ces valeurs, sans lesquelles il

serait impossible de construire un unité réelle et durable.

Mr Nyssens, Stafhouder te Brussel en Mr Ooms, Stafhouder te Antwerpen.

Uw aanwezigheid op deze plechtige openingsvergadering getuigt niet alleen van uw sympathie voor onze conferentie, maar ook van de echte confraterniteit die alle advocaten van de verschillende balies van ons land verbindt.

Mr Janne, Voorzitter van het Verbond der Belgische Advocaten.

De taak die gij op u hebt willen nemen is voorzeker niet altijd dankbaar.

Gij weet echter dat gans de Gentse balie en onze conferentie in het bijzonder, de initiatieven van de Federatie daadwerkelijk zal blijven steunen.

De talrijke aanwezige voorzitters van zusterconferenties uit heel het land begroet ik met een bijzondere sympathie.

Een bijzonder woord van welkom gaat naar Stafhouder Mr Victor, hoofdsteller van het Rechtskundig Weekblad.

Een gelegenheid als deze mag niet voorbijgaan zonder u de herhaalde hulde te brengen voor de offervaardigheid en de degelijkheid waarmede gij sedert zoveel jaren onverpoosd de Nederlandse rechtsliteratuur in ons land hebt bevorderd.

Mijnheer de Voorzitter van de Conférence française du jeune barreau.

Wie de werkelijke verhoudingen binnen de muren van ons gerechtsgebouw kent, weet dat onze betrekkingen in de echte zin van het woord confraternele betrekkingen zijn.

Voorzeker lopen onze doelstellingen ver uit elkander.

Het zou een gemis aan oprechtheid zijn te willen ontkennen of maar te verzwijgen hoezeer wij ervan overtuigd zijn dat bepaalde, historisch te verklaren situaties, thans volkomen achterhaald zijn.

Ik ben er echter van overtuigd dat confraterniteit vóór alles de eerbied vereist voor andermans opvattingen, terwijl dit begrip gepaard gaat met de vurige wens en de vaste overtuiging dat een juister doorzicht in de nationale en sociale werkelijkheden ons eens zal brengen op de weg tot elkander.

Waarde en Geachte Confraters.

Met deze plechtige openingsvergadering die ditmaal gehouden wordt kort na de opening van een vervroegd gerechtelijk jaar, vangt de conferentie haar werkzaamheden opnieuw aan.

Op u allen rekt het bestuur opdat de conferentie ten bate van onze balie haar taak naar behoren zou vervullen.

Dit is:

het behartigen van de confraterniteit in haar schoonste vormen;

het fair-play en het wederzijdse dienstbetoon;

de uitbouw van de Vlaamse rechtscultuur en van de cultuur zonder meer.

Gans bijzonder richt ik mij tot de jongere confraters.

Dit woord is eigenlijk dubbelzinnig. Men blijft immers zolang jong als men de overtuiging en de moed heeft het te zijn: jeugd is aan geen leeftijd gebonden.

In de balie bestaat ook geen onderscheid tussen oudere en jongere advocaten.

Allen dragen dezelfde verantwoordelijkheid en hebben dezelfde rechten.

Nochtans hebben de jongeren hun eigen moeilijkheden.

Het pas verworven diploma getuigt ervan dat zij juristen geworden zijn.

Byron schreef eens : « Indien ik ooit een zoon heb, moet hij iets prozaïsch worden : jurist of zeerover ».

Of gij het recht tot nog toe prozaïsch gevonden hebt weet ik niet, maar durf ik enigszins te vermoeden. Het recht bestaat echter niet voor de theorie, maar voor de mensen. Naar de mensen moet gij gaan met veel liefde en veel toewijding. Maar dit kunt gij maar terdege doen, indien gij uw vak beheerst en ten volle

uw verantwoordelijkheid beseft, M.a.w. indien gij de advocatuur niet zozeer als een beroep, maar als een roeping wilt beleven.

Mevrouwen, Mijne Heren,

Op de plechtige viering van het 50-jarig bestaan onzer conferentie werd de rede gehouden door Mr Jules Storme, die sprak over « De sociologische ondergrond van het recht ».

De openingsredenaar van heden zal hieraan zeker graag herinnerd worden.

Met genoegen verleen ik dan ook het woord aan mijn confrater en goede vriend Mr Marcel Storme.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE.

2e Kamer. — 11 maart 1957.

Voorzitter : M. Vandermeirsch.
Raadsheer-Verslaggever : M. Gilmet.
Advocaat-generaal : M. Mahaux.

Wegverkeer. — Vluchtmisdrijf. — Geen verbeurdverklaring van het voertuig.

Door te bepalen dat het eerste lid van artikel 43 W.v.S. niet toepasselijk is op overtredingen van de politiereglementen betreffende het verkeer, heeft de wet van 1 augustus 1899 een algemene grondregel ingevoerd, volgens dewelke in afwijking van artikel 100 W.v.S. om het even welke verplichte toepassing van de straf van verbeurdverklaring in zake verkeersmisdrijven werd uitgesloten.

Zo de wet van 1 augustus 1924, houdende wijziging en aanvulling van de wet van 1 augustus 1899, die twee onderscheiden misdrijven instelt, het ene tot bestraffing van de bestuurder, die, wetende dat zijn voertuig een ongeval heeft veroorzaakt, de vlucht neemt, om zich aan de nodige vaststellingen te onttrekken, en het tweede tot beteugeling van de handeling van de bestuurder, die spijs een opgelopen vervallenverklaring van het recht een voertuig te besturen, een voertuig bestuurt, tot bestraffing van dit tweede misdrijf een facultatieve straf van verbeurdverklaring voorziet, blijkt uit de wordingsgeschiedenis van de wet, dat deze straf werd ingevoerd met de bedoeling alleen de bestraffing van dit tweede misdrijf te verscherpen.

Daaruit volgt dat, waar de wetgever zich ervan heeft onthouden tot beteugeling van het eerste bovenvermeld misdrijf, het feit van het vluchten, hetwelk hij bij dezelfde wet tot misdrijf maakte eveneens een straf van verbeurdverklaring te voorzien, hij bedoeld heeft ten aanzien van dit misdrijf niet af te wijken van de algemene grondregel van niet-toepasselijkheid van de straf van verbeurdverklaring van gemeen recht in zake verkeersmisdrijven.

Procureur Generaal bij het Hof te Gent t/ Decrans R.

Gelet op het bestreden arrest op 5 november 1956 door het Hof van beroep te Gent gewezen;

Over het middel : schending van de artikelen 42 en 43 van het strafwetboek, doordat het bestreden arrest beslist dat er geen aanleiding is om de verbeurdverklaring van verweerd voertuig uit te spreken,

dan wanneer het rijwiel, eigendom van de bestuurder die, na een ongeval te hebben veroorzaakt of daartoe aanleiding te hebben gegeven, de vlucht neemt, moet aangezien worden als zijnde het voorwerp dat gediend heeft tot het plegen van dit vrijwillig wanbedrijf en derhalve, overeenkomstig de aangehaalde wetsbepalingen, moet verbeurd verklaard worden;

Overwegende dat, door te bepalen dat het eerste alinea van artikel 43 van het strafwetboek niet toepasselijk is op de overtredingen van de politiereglementen betreffende het verkeer, de wet van 1 augustus 1899 een algemene grondregel heeft ingevoerd naar dewelke, bij afwijking van artikel 100 van het strafwetboek, om het even welke verplichtende toepassing van de straf van verbeurdverklaring in zake verkeersmisdrijven werd uitgesloten;

Overwegende dat, indien de wet van 1 augustus 1924, houdende wijziging en aanvulling van de wet van 1 augustus 1899, welke twee onderscheiden misdrijven instelt, het ene tot bestraffing van de bestuurder die wetende dat zijn voertuig een ongeval heeft veroorzaakt, de vlucht neemt om zich aan de nodige vaststellingen te onttrekken en het tweede tot beteugeling van de handeling van de bestuurder die, spijs een opgelopen vervallenverklaring van het recht een voertuig te voeren, een voertuig bestuurt, tot bestraffing van dit tweede misdrijf een facultatieve straf van verbeurdverklaring voorziet, uit de voorbereidende werkzaamheden en namelijk uit het verslag van de commissie van de Senaat blijkt dat deze straf werd ingevoerd met bedoeling alleen de bestraffing van dit tweede misdrijf te verscherpen;

Overwegende dat daaruit volgt dat, waar de wetgever zich heeft onthouden tot beteugeling van het eerste hogergemeld misdrijf, het feit de vlucht te nemen welk hij door dezelfde wet tot misdrijf maakte, eveneens een straf van verbeurdverklaring te voorzien, hij bedoeld heeft omtrent dit misdrijf niet af te wijken van de algemene grondregel van niet-toepasselijkheid van de straf van verbeurdverklaring van gemeen recht in zake verkeersmisdrijven;

Dat het middel naar recht faalt;

En overwegende dat de substantiële of op straf van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is;

Om die redenen :

Verwerpt de voorziening;

Laat de kosten ten laste van de Staat.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer — 15 maart 1957.

Eerste Voorzitter : M. Wouters.

Raadsheer-verslaggever : M. Belpaire.

Procureur-generaal : M. Hayoit de Termicourt.

Advocaten : Mrs De Bruyn en Struye.

Erfrecht. — Kleine nalatenschappen. — Bij de wet voorgeschreven substantiële formaliteiten.

De rechter is verplicht, hetzij het bestaan van de vooraf door de rechthebbenden gegeven instemming met de overneming en met de voorwaarden daarvan, hetzij de nakoming van de bij artikel 4, vierde en zesde lid, van de wet van 16 mei 1900 voorgeschreven substantiële formaliteiten, eventueel ambtshalve, vast te stellen in een vonnis of in een proces-verbaal, waaruit alleen de regelmatigheid blijken kan van een procedure, die is voorgeschreven met het oog op de vrijwaring van het recht van verdediging.

Van alle uitwerking ontbloomt is een attest, waarin de griffier bevestigt, dat partijen bij aangetekende brief zijn opgeroepen om ter betrokken zitting te verschijnen.

Vanhelmont M. t/ Vanhelmont M. e.a.

Gelet op de bestreden vonnissen, op 4 juli en 1 augustus 1955 door de Vrederechter van het Kanton Tienen gewezen;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1 en 4, in het bijzonder 4, alinea's 4 en 6, van de wet van 16 mei 1900 betreffende de erfregeling van de kleine nalatenschappen en van artikel 97 van de Grondwet,

doordat de bestreden vonnissen van 4 juli en 1 augustus 1955, gewezen bij verstek jegens aanlegger, het eerste, de vraag tot overname ontvankelijk en gegrond heeft verklaard en, het tweede, verweerders heeft gemachtigd over te gaan tot de overname tegen de door de in de zaak aangestelde deskundige bepaalde prijs, zonder dat echter al de belanghebbenden, en in het bijzonder aanlegger die niet verschenen is, door aangetekend schrijven van de griffier regelmatig verwittigd werden van de dag en het uur van de eedaflegging door de deskundige en van de dag en het uur van zijn verrichtingen en zonder dat daarbij de afwezige belanghebbenden vóór de vrederechter, ten minste vijftien dagen te voren, bij aangetekende brieven van de rechter werden opgeroepen;

en doordat althans de twee bestreden vonnissen over de vraag tot overname uitspraak hebben gedaan zonder de vervulling van die formaliteiten vast te stellen,

dat wanneer de formaliteiten van verwittiging en van oproeping, voorgeschreven door artikel 4, alinea's 4 en 6, van de wet van 16 mei 1900, substantieel zijn, ertoe strekkende de rechten van de verdediging te verzekeren, en dus de weglating of het gebrek aan vaststelling van hun vervulling de nietigheid van de vonnissen medebrengt :

Overwegende dat uit de stukken van de procedure blijkt dat, bij bevelschrift van 18 juni 1955, de rechter over de grond, rechtdoende op het verzoek van verweerster Vanhelmont Maria-Eugenia tot uitoefening van het bij artikel 4 van de wet van 16 mei 1900 bedoeld recht tot overneming, aan partijen heeft bevolen op de terechtzitting van 4 juli 1955 te verschijnen ten einde over dit verzoek uitspraak te horen doen, een schatter heeft aangesteld en heeft gezegd « dat

partijen van dit alles zullen verwittigd worden door aangetekend schrijven »;

Overwegende dat, na vastgesteld te hebben dat zekere belanghebbenden, waaronder aanlegger in verbreking, verstek hebben laten gaan, het bestreden vonnis van 4 juli 1955, enerzijds, voormelde eis ontvankelijk en gegrond heeft verklaard en de zaak naar de terechtzitting van 18 juli 1955 heeft verwezen en, anderzijds, de aangestelde schatter akte ervan heeft verleend én van het afleggen van de eed én van het vaststellen van dag en uur voor zijn verrichtingen;

dat het verder heeft verklaard « dat de afwezige partijen van dit alles zullen verwittigd worden door aangetekend schrijven der griffie »;

Overwegende dat, na vastgesteld te hebben dat, bij de heroproeping van de zaak op de terechtzitting van 18 juli 1955, dezelfde belanghebbenden verstek hebben laten gaan en dat op die terechtzitting de zaak in beraad werd gehouden, het bestreden vonnis van 1 augustus 1955 voornoemd verweerster en haar echtgenoot heeft gemachtigd tot de overneming over te gaan en de door verweerder Vanhelmont Alfons ingestelde eis tot overneming in vruchtgebruik heeft afgewezen;

Overwegende dat de bestreden vonnissen gewag maken noch van een door aanlegger voorafgaandelijk gegeven instemming met de overneming en met de voorwaarden ervan, noch van een oproeping van aanlegger door de vrederechter, bij aangetekende brief, ten minste vijftien dagen vóór de terechtzitting van 4 juli 1955, noch van een kennisgeving aan die belanghebbende door de griffier, op dezelfde wijze, van de dag en het uur waarop de eed door de schatter zal worden afgelegd;

Overwegende dat de rechter zelf ertoe gehouden is hetzij het bestaan van dergelijke instemming, hetzij het vervullen van de bij artikel 4, alinea's 4 en 6, van de wet van 16 mei 1900 opgelegde substantiële rechtsvormen vast te stellen, desvoorkomend van ambtswege, in een vonnis of in een proces-verbaal waaruit alleen de regelmatigheid blijken kan van een procedure ingesteld met het oog op vrijwaring van het recht van verdediging;

Overwegende dat derhalve van alle uitwerking ontbloomt is het door verweerders overgelegd attest van 25 januari 1956 waarin de griffier « bevestigt dat, ingevolge het bevel van 18 juni 1955, partijen opgeroepen werden door aangetekend schrijven, verzonden op 20 juni 1955, om te verschijnen op de zitting van 4 juli 1955 »;

Overwegende dat het middel aldus als gegrond voorkomt wat betreft het bestreden vonnis van 4 juli 1955;

dat de verbreking van die beslissing de vernietiging, in de hierna te bepalen mate, van het bestreden vonnis van 1 augustus 1955 medebrengt;

Om die redenen,

Verbreekt de bestreden vonnissen, behalve in zover datgene van 1 augustus 1955 de door verweerder Vanhelmont Alfons ingestelde eis tot overneming heeft afgewezen;

Beveelt dat melding van onderhavig arrest zal gemaakt worden op de kant van de geheel of gedeeltelijk vernietigde vonnissen;

Veroordeelt verweerster Vanhelmont Maria-Eugenia tot de kosten;

Verklaart onderhavig arrest gemeen aan de andere verweerders;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Vrederechter van het tweede kanton te Leuven.

RAAD VAN STATE

6e Kamer. — 12 juni 1958.

Voorzitter : M. Vauthier,
Raadsheren : M.M. Declaire en Coyette.
Auditeur-Generaal : M. Dumont.
Advocaten : Mrs Michel en Simonet.

Gemeenterecht. — Toekenning door gemeenteraad van bestuursvergoeding aan onderwijzeres met terugwerkende kracht. — Vernietiging door K.B. — Verjaring. — Schending algemeen belang. — Geen nietigheid.

De gemeenteraad had een bewaarschoolonderwijzeres met terugwerkende kracht een bestuursvergoeding toegekend over verschillende jaren.

Deze beslissing van de gemeenteraad was door K.B. vernietigd geworden om reden dat de gemeente de vijfjarige verjaring, voorzien door art. 2277 B.W., niet had ingeroepen. Door aldus te handelen had de gemeente een last op zich genomen, waartoe de gemeente geenszins verplicht was, en heeft ze derhalve het algemeen belang geschaad.

De Raad van State is bevoegd om over deze betwisting te oordelen, daar deze niet loopt over het bestaan van een burgerlijk recht, namelijk over de verplichting van de gemeente een bestuursvergoeding te betalen, maar wel over een eis tot nietigverklaring van een beslissing van de toezichthoudende overheid.

De verjaring, voorzien door art. 2277 B.W., is ook toepasselijk op de verplichtingen van de gemeenten. Wanneer dus een gemeente deze verjaring niet inroept schaadt zij het algemeen belang.

Er is diensgevolge geen reden tot nietigverklaring van het K.B. dat de beslissing van de gemeenteraad vernietigt.

Ledant Maria t/ Gemeente Muno, Bestendige Deputatie van de Provinciale raad van Luxemburg en Minister van Binnenlandse zaken.

Arrest n° 6347.

Gezien het op 22 juni 1957 ingediende verzoekschrift, waarbij Maria Ledant, echtgenote Adolphe Huart, de nietigverklaring vordert van het koninklijk besluit van 25 april 1957, houdende vernietiging van de beslissing van 8 september 1956 waarbij de gemeenteraad van Muno aan verzoekster, bewaarschoolonderwijzeres, een bestuursvergoeding heeft toegekend van 1926 tot 1948;

Overwegende dat verzoekster de bestendige deputatie van de provinciale raad van Luxemburg en de gemeente Muno in het geding heeft betrokken; dat deze overheden geen deel hebben gehad in de bestreden akte; dat zij buiten de zaak dienen te worden gesteld;

Overwegende dat te Muno een bewaarschool bestaat die tot dezelfde schoolgroep als de lagere school behoort; dat de gemeenteraad van Muno op 19 april 1925 verzoekster tot bewaarschoolonderwijzeres heeft benoemd en haar een wedde heeft toegekend, vermeerderd met een jaarlijkse bestuursvergoeding, welke vergoeding ten laste moest komen van de Staat; dat de Staat weigerde deze vergoeding op zich te nemen en zich hiervoor beriep op artikel 9 van het koninklijk besluit van 30 maart 1923 tot vaststelling van de voorwaarden welke de gemeentelijke aangenomen en aanneembare bewaarschoolklassen moeten vervullen om staatstoelagen te bekomen, welk artikel bepaalt : « de

bewaarschoolklassen welke samen met een lagere school deel uitmaken van een zelfde schoolgroep, mogen niet beschouwd worden als zijnde een zelfstandige bewaarschool waarvan het hoofd recht zou hebben op de dubbele huishuurvergoeding en op de bestuursvergoeding »;

Overwegende dat de gemeenteraad van Muno op de weigering van de Staat, bij beslissing van 13 december 1926 heeft besloten de bewaarschool niet opnieuw als een zelfstandige school te beschouwen, en dat hij heeft geweigerd de door verzoekster geëiste bestuursvergoeding toe te kennen;

Overwegende dat verzoekster op 28 januari 1949 de gemeente heeft verzocht, haar met ingang van 1 januari 1948 in haar functie van schoolhoofd te herstellen en haar de overeenstemmende vergoedingen toe te kennen; dat de gemeenteraad haar bij beslissing van 14 mei 1949 voldoening heeft geschonken; dat in de motivering van zijn beslissing vermeld is « dat Mevr. Huart-Ledant om het voordeel van de bijslag slechts verzoekt met ingang van 1.1.1948 »; dat de echtgenoten Huart-Ledant op 24 mei 1949 de gemeente hebben bedankt « voor de gelukkige oplossing die de haar voorgedelde zaak had gekregen »;

Overwegende dat verzoekster de gemeente op 3 juni 1949 verzocht heeft om betaling van de bestuursvergoeding voor de jaren 1926 tot 1947 dat de gemeenteraad op 8 september 1956 op dit verzoek is ingegaan; dat deze beslissing door het bestreden koninklijk besluit van 25 april 1957 op volgende gronden is vernietigd :

« Overwegende dat de beslissing van 14 mei 1949 het akkoord dat tussen de partijen definitief heeft beslecht : dat, na zelf om die beslissing te hebben verzocht en er mee te hebben ingestemd, Mevr. Huart niet gerechtigd is de regeling van bedoelde zaak opnieuw ter sprake te brengen en dat geen enkel nieuw feit een ommekeer van de gemeente kan rechtvaardigen;

Overwegende dat, zelfs zo de schuldverplichting bewezen was en belanghebbende noch om de beslissing van 14 mei 1949 had verzocht, noch er mede had ingestemd, zij geenszins het recht zou hebben de uitkering te vragen van vergoedingen, die zij niet te bekwaamere tijd heeft gevorderd en heeft laten verjaren, dat bedoelde vergoeding betaalbaar is per jaar en dus overeenkomstig artikel 2277 van het Burgerlijk Wetboek na vijf jaar verjaart

Overwegende dat de nieuwe beslissing financiële lasten met zich brengt, waartoe de gemeente geenszins verplicht is, en derhalve het algemeen belang schaadt »;

Overwegende dat verzoekster zegt dat het bestreden besluit met machtsafwending is genomen en betoogt dat het onwettig is; dat zij in hoofdzaak betwist, dat artikel 2277 van het Burgerlijk Wetboek in dit geval toepassing moet vinden, en dat zij beweert dat de beslissing van de gemeenteraad van Muno van 8 september 1956 niet in strijd is met het algemeen belang;

I. Bevoegdheid.

Overwegende dat de tegenpartij een middel van onbevoegdheid inroept door te betogen dat de betwisting loopt over het bestaan van een burgerlijk recht, namelijk over de verplichting voor de gemeente de bestuursvergoeding te betalen;

Overwegende dat bij de Raad van State geen geding tussen schuldenaar en schuldeiser van een vergoeding is aanhangig gemaakt betreffende de betaling hiervan, maar wel een eis tot nietigverklaring van een beslissing van de toezichthoudende overheid; dat die eis binnen de bevoegdheid van de Raad van State valt;

II. Ten gronde.

Overwegende dat de tegenpartij, wat de grond van de zaak betreft, in bijkomende orde doet gelden dat de gemeente zich tegen verzoekster had kunnen beroepen op de bijzondere, in artikel 2277 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde verjaring, en dat zij, door zulks na te laten, een financiële last op zich heeft genomen waartoe geen enkele verplichting meer bestond, dat het koninklijk besluit hieruit dus terecht heeft besloten dat de gemeenteraadsbeslissing van 8 september 1956 in strijd is met het algemeen belang;

Overwegende dat de in artikel 2277 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde verjaring toepassing vindt voor « al hetgeen bij het jaar betaalbaar is »; dat uit geen enkele wetsbepaling blijkt, dat deze regel niet op gemeenten van toepassing is;

Overwegende dat de Koning, door te beslissen dat ook indien het recht van verzoekster vaststond, de beslissing van de gemeenteraad van 8 september 1956 het algemeen belang schaadde doordat de gemeente nagelaten had een rechtsmiddel te gebruiken dat haar een financiële last zou hebben bespaard, de hem door de artikelen 86 en 87 van de gemeentewet verleende bevoegdheid niet te buiten is gegaan,

besluit :

Artikel 1.

Het beroep wordt verworpen.

Artikel 2.

De kosten, bepaald op 750 frank, komen ten laste van verzoekster.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e Kamer. — 21 mei 1958

Voorzitter : M. Hallemans.

Raadsheren : M.M. Van Hal en de Vallée Poussin.

Advocaat-generaal : M. Van den Eynde de Rivieren.

Advocaten : Mrs Boelens, de la Haye-Selig, De Wolf, Le Paige en Dieryck.

1. Hoger beroep. — Ontvankelijkheid. — Vereiste voor stilzwijgende berusting in een vonnis.
2. Verrijking zonder oorzaak. — Vordering van een derde tegen de eigenaar van een zaak wegens daaraan verrichte werkzaamheden. — Ogenblik van de vaststelling der meerwaarde.

1. Een daad kan slechts dan een stilzwijgende berusting in een vonnis opleveren, wanneer zij van de kant van hem, die haar verricht heeft, de zekere en onduidelijke bedoeling impliceert dit vonnis voor definitief te houden.

2. De eigenaar van een zaak, waaraan een derde werkzaamheden heeft verricht, moet aan deze derde de daardoor verkregen hogere waarde der zaak vergoeden; om deze vast te stellen moet men zich niet plaatsen op het ogenblik, waarop de uitgave is gedaan, maar op dit, waarop de eigenaar zijn goed terugvordert.

Gelb t/ Bellens, Rademaker en Mr Dieryck q.q.

Gelet op de vonnissen d.d. 12 december 1952 en 13 mei 1955 door de Rechtbank van eerste aanleg zetelende te Antwerpen;

Gelet op het beroep aangetekend tegen deze vonnissen bij akte van 19 juli 1955;

I. Retroakten.

Overwegende dat in het jaar 1948 appellant 154 Amerikaanse autowagens uit Duitsland invoerde, met het inzicht ze in België te doen herstellen, om ze daarna uit te voeren; dat deze wagens door Gelb aan een zekere Frans Devos werden toevertrouwd die ze tussen verscheidene garagisten verdeelde; dat geïntimeerde Bellens een tiental dezer wagens thans nog bezit, dewelke hij tijdelijk aan dame Rademaker, tweede geïntimeerde, die te Berchem een « auto kerkhof » exploiteert, in bewaring heeft gegeven; dat Devos in faling werd verklaard vooraleer de door Bellens uitgevoerde werken betaald waren; dat Bellens weigerde dienvolgens de wagens aan Gelb terug te geven; dat Meester Dieryck als sequester werd aangesteld;

Overwegende dat appellant wedereisend beslag op de tien autowagens deed leggen; dat bij dagvaarding van 4 januari 1952 hij aan de Rechtbank vroeg dit beslag regelmatig en gegrond te verklaren en dat Bellens en dame Rademaker zouden veroordeeld worden gezegde wagens af te leveren en een som van 25.000 frank te betalen ten titel van schadevergoeding; dat Bellens voor de eerste Rechter een retentierecht inriep en bij wedereis vorderde dat Gelb veroordeeld zou worden hem de som van 33.218 frank te betalen voor de door hem uitgevoerde werken;

Overwegende dat de eerste Rechter bij vonnis d.d. 12 december 1952 besliste, dat Gelb wel eigenaar was der aangeslagen autowagens, maar dat het retentierecht van Bellens hem tegenstelbaar was; dat Gelb van zijn aanvraag tot schadevergoeding werd afgewezen, dat vooraleer over het bedrag dat aan Bellens toekomt te beslissen, de eerste Rechter de deskundige De Vogelaere aanstelde met als opdracht vast te stellen welk het loon is dat aan Bellens dient betaald;

Overwegende dat na nederlegging van het deskundig verslag, de eerste Rechter bij een tweede vonnis d.d. 13 mei 1955 appellant veroordeelde om aan Bellens te betalen de som van 20.222 frank met de gerechtelijke intresten.

II. Nopens de ontvankelijkheid van het beroep.

Overwegende dat er geen betwisting bestaat wat aangaat de ontvankelijkheid van het beroep dat ingesteld werd tegen het vonnis d.d. 13 mei 1955, hetwelk op 15 juli 1955 betekend werd;

Overwegende dat geïntimeerde Bellens opwerpt dat het beroep gericht tegen het vonnis d.d. 12 december 1952 niet ontvankelijk zou zijn, omdat appellant het deskundig onderzoek in gang heeft gezet en alle bewerkingen ervan heeft gevolgd zonder ooit het minste voorbehoud te maken; dat hij minstens beschouwd moet worden als hebbende in dit vonnis berust, in zoverre het de tegeneis principieel gegrond heeft verklaard;

Overwegende dat een daad slechts een stilzwijgende berusting in een vonnis kan uitmaken, zo zij in hoofde van hem die ze gesteld heeft de zekere en onduidelijke bedoeling impliceert dit vonnis voor definitief te houden;

Overwegende dat in elk geval er geen sprake kan zijn van berusting in zoverre gezegd vonnis de hoofdeis beslechtte; dat anderzijds het zuiver feit van de deelname van appellant aan de expertise niet noodzakelijkerwijze de wil het vonnis bij te treden in zich sluit, des te min daar het vonnis van 13 mei 1955 aan

appellant akte verleent dat hij besluit onder voorbehoud van alle rechten om beroep in te slaan tegen het tussenvonnis van 12 december 1952;

Overwegende dat dienvolgens het beroep tegen de twee vonnissen ontvankelijk is;

III. Over de grond:

Overwegende dat de eerste Rechter, door het vonnis d.d. 12 december 1952 oordeelkundig besliste dat de procedure van revindicatoir beslag (ten onrechte genoemd: beslag onder derden) regelmatig is, alsook dat appellant eigenaar is van de aangeslagen auto-wagens;

Overwegende dat de vraag zich stelt of de uitoefening van het eigendomsrecht van appellant verlamd is door een retentierecht ingeroepen door geïntimeerde Bellens;

Overwegende dat het retentierecht een subsidiair karakter heeft; dat het behoort eerst na te gaan of er geen wederkerige verhoudingen bestonden tussen partijen Gelb en Bellens, in welk geval het verdedigings-systeem van laatstgenoemde zou moeten beschouwd worden niet als het uitoefenen van een retentierecht maar wel als het aanvoeren van de exceptio non adimpleti contractus;

Overwegende dat appellant staande houdt dat er geen contract bestond tussen hem en partij Bellens; dat het inderdaad blijkt uit de bestanddelen der zaak, en de verklaringen van partijen, dat hij enkel contracteerde met de genaamde Devos, later in staat van falingsverklaard; dat echter geïntimeerde Bellens thans voor de eerste maal voorhoudt dat er wederkerige verhoudingen zouden bestaan tussen hemzelf en appellant en zich, om dit te bewijzen, beweert te steunen op de feiten: 1) dat het in uitvoering der overeenkomst tussen Gelb en Devos is dat laatstgenoemde met hem contracteerde; 2) dat op 7 december 1951 de raadsman van appellant hem schreef dat de uitgevoerde werken zouden betaald worden;

Overwegende dat geen geschreven overeenkomst tussen Gelb en Devos thans wordt voorgebracht; dat de uitleggingen betreffende dit contract door de partijen verstrekt niet toelaten te beslissen dat deze overeenkomst of de uitvoering ervan, contractuele banden zou hebben doen ontstaan tussen Devos en Bellens; dat het namelijk niet blijkt dat Gelb aan zijn tegenpartij opdracht zou gegeven hebben om in zijn naam met Bellens te contracteren;

Overwegende dat de aangehaalde brief van 7 december 1951 geen contractuele banden heeft kunnen doen ontstaan tussen Gelb en Bellens en eveneens geen erkenning is van het bestaan van dergelijke banden; dat deze brief enkel kan beschouwd worden als een kennisgeving van het inzicht van appellant de gebeurlijke uitgaven, gedaan door geïntimeerde, te betalen;

Overwegende trouwens dat gemelde huidige aanvoering der partij Bellens in tegenstrijd is met het systeem door deze partij verdedigd gedurende de ganse procedure in eerste aanleg; dat Bellens immers nooit de exceptio non adimpleti contractus inriep; dat hij, voor de eerste Rechter concluderende, zijn houding staafde door het retentierecht in te roepen dat de ondernemer van werk heeft tegenover de eigenaar van de voorwerpen die deze ondernemer onder zich houdt, voor de betaling van een schuldvordering die hij bezit en die betrekking heeft tot deze voorwerpen; maar dat hij geenszins voorhield dat zijn recht gesteund was op iets anders dan dit retentierecht en dat hij niet beeerde dit recht te putten uit wederkerige verhoudingen met Gelb; dat hij integendeel uitdrukkelijk, als

basis van zijn recht het principe der verrijking zonder oorzaak aanduidde en naar voren bracht, dat hij Gelb aansprak enkel bij ontstentenis van zijn opdrachtgever, de thans gefailleerde Devos; dat de eerste rechter uitdrukkelijk zegt in zijn vonnis van 12 december 1952, dat Gelb een derde is tegenover Bellens en dat deze laatste geen kritiek uitoefent op deze zienswijze;

Overwegende dat, zo aldus het bestaan van wederkerige verhoudingen tussen gemelde partijen Bellens en Gelb niet bewezen is, het anderzijds juist is dat eerstgenoemde gebeurlijk een rentenierecht zou kunnen inroepen voortspruitende uit schuldvorderingen betrekkelijk de kwestieuze auto's;

Overwegende dat het blijkt uit de bestanddelen der zaak, en namelijk uit het verslag van de deskundige De Vogelaere, dat Bellens inderdaad werken heeft uitgevoerd aan deze auto's en zekere stukken heeft verschaft die in deze auto's moesten geïncorporeerd worden; dat zulks geschiedde met het doel deze auto's te verbeteren in het vooruitzicht van verkoop;

Overwegende dat deze werken en het verschaffen dezer stukken niet kunnen beschouwd worden als noodzakelijke uitgaven, dit is uitgaven die onvermijdelijk moesten gedaan worden voor het behoud der voorwerpen; dat ze echter als nuttige uitgaven moeten worden beschouwd;

Overwegende dat bijgevolg de regels van de verrijking zonder oorzaak moeten worden toegepast; dat de eigenaar de meerderwaarde moet betalen, en dat men, om deze vast te stellen, zich moet plaatsen, niet op het ogenblik waarop de uitgave werd gedaan, maar wel op dit, waarop de eigenaar zijn goed recupereert, dit is op het ogenblik der vraag, hetzij op 4 januari 1952;

Overwegende dat het nu blijkt uit de bestanddelen der zaak, en voornamelijk uit het deskundig verslag, alsook uit de vaststellingen gedaan op 9 februari 1952 door deurwaarder Verhulst dat reeds vóór de revindicatie de auto's nog slechts wrakken waren, dat er, ofwel geen spoor meer was van de werken uitgevoerd door Bellens, ofwel dat deze werken totaal nutteloos waren geworden en dat het materiaal verschaft door Bellens, door deze was teruggenomen; dat, nog meer, hij voor 7.600 frank stukken had weggenomen, die bij de voertuigen behoorden en niet door hem geleverd waren;

Overwegende dat het niet zonder belang is op te merken dat Bellens nooit Gelb in vertoef had gesteld de wagens te komen halen, weze het tegen betaling van hetgeen hij eiste wegens werken en leveringen; dat hij nooit enige vaststelling uitlokte;

Overwegende dat Bellens bijgevolg geen retentierecht kan doen gelden;

Overwegende, betreffende de eis in schadevergoeding, dat het blijkt uit de elementen der zaak dat de waardevermindering en de gedeeltelijke vernietiging der wagens, tussengekomen gedeeltelijk door het optreden van het Tolbeheer, gedeeltelijk door de weersomstandigheden en de moeilijkheden voortspruitende uit het faillissement van Devos, niet als fouten kunnen ten laste gelegd worden van Bellens; dat deze laatste nochtans een fout beging met van de rijtuigen zekere stukken weg te nemen die ertoe behoorden; dat geïntimeerde tevergeefs dit feit betwist; dat het immers bewezen is door de vaststellingen van de deskundige, die zich gesteund heeft op nota's hem door Bellens zelf overhandigd;

Overwegende nochtans dat deze fout geen schade aan Gelb heeft veroorzaakt daar moet worden aangenomen dat op het ogenblik van het uitoefenen van de revindicatie, de waarde dezer stukken, indien ze in

de auto's geïncorporeerd waren gebleven, onbenullig zou geweest zijn;

Overwegende dat uit het voorgaande blijkt dat de wedereis ongegrond is;

Overwegende dat lastens partij Rademaker geen enkele fout bewezen is; dat zij er zich bij beperkt heeft de betwiste autowagens, op aanvraag van Bellens, bij haar in bewaring te nemen;

Overwegende dat Mr Dieryck, in zijn hoedanigheid van sekwester, zich naar de wijsheid van het Hof gedraagt;

Om deze redenen :

Het Hof,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935 waarvan toepassing werd gedaan,

Gehoord, nopens de ontvankelijkheid van het beroep, het conform advies, in openbare zitting uitgebracht, van dhr van den Eynde de Rivieren, Advocaat-generaal;

Ontvangt het beroep;

Geeft akte aan Mr Dieryck dat hij zich naar de wijsheid van het Hof gedraagt;

Bevestigt het vonnis d.d. 12 december 1952 in zover het de procedure in geldig verklaring van het weder-eisend beslag (en niet beslag onder derden) regelmatig en ontvankelijk heeft verklaard en voor recht gezegd heeft dat appellant eigenaar is van de aangeslagen autowagens.

Doet het te niet voor het overige, evenals het vonnis d.d. 13 mei 1955.

Hervormende :

Zegt voor recht dat geïntimeerde Bellens geen rentierrecht kan doen gelden op de tien autowagens van appellant; veroordeelt geïntimeerde Bellens deze autowagens te weten :

Packard n° 9 motor A 315.18 chassis 1182-21-811; Packard n° 13 motor 315.129 chassis 498.188; Packard n° 58, motor 120.028 chassis 1092-12346; Chevrolet n° 48 motor 689.456 chassis 1603-3; Cadillac n° 54 motor 381.504 chassis 381.503; Lincoln n° 64 motor 48.527 chassis H. 485.27; Lincoln n° 61 motor H. 90 chassis H. 90; Chrysler n° 112 motor C 22414.81 chassis 7612102; nash n° 50 motor E. 75825 chassis 32442; Studebaker n° 140 motor 617.50 chassis 546.54

aan appellant af te leveren binnen de 24 uren van de betekening van huidige arrest.

Laat aan geïntimeerde Meester Dieryck toe, in zijn hoedanigheid van gerechtelijke sekwester, deze auto's te laten volgen;

Laat appellant toe zich, bij gebreke van uitvoering, in het bezit ervan te stellen met behulp van de eerste daartoe aangezochte deurwaarder of van de openbare macht;

Wijst appellant af van het overige van zijn eis;

Wijst de tegeneis van geïntimeerde Bellens af;

Stelt geïntimeerde Adriana Rademaker buiten zaak zonder kosten;

Verwijst Bellens in de drie vierden en Gelb in één vierde der kosten van beide aanleggen.

HOF VAN BEROEP TE LUIK

5e Kamer. — 19 maart 1958.

Voorzitter : M. Goffinet.

Raadsheren : M.M. Van Hamont en Ridder de Schaetzen.

Substituut-Procureur-generaal : M. Cappuyns.

Advocaten : Mrs Van Berckel en Geukens.

Aansprakelijkheidsverzekering. — Beding ten behoeve van een derde. — Beding van verplichte kennisgeving van het ongeval binnen 8 dagen na daarvan kennis te hebben gekregen.

Beding in de polis van aansprakelijkheidsverzekering voor een motorrijtuig, dat de verzekering dekt « gelijk wie, die met de toelating van de verzekerde-onderschrijver het aangeduide voertuig geleidt ».

Dit is een verzekering voor wie het aangaat, d.w.z. een verzekering ten behoeve van nog niet bepaalde, maar bepaalde personen. In dat geval ontstaat krachtens artikel 1121 B.W. een rechtstreeks vorderingsrecht voor de derde, die zich op het beding beroept.

Beding in de polis, dat de verzekerde op straf van verval verplicht is binnen de acht dagen kennis te geven van het ongeval, nadat hij er kennis van heeft gekregen. Dat beding bindt niet alleen de verzekeringnemer doch ook de derde-verzekerde.

Penders t/ N.V. « Le Secours de Belgique ».

Gelet op het vonnis gewezen door de Burgerlijke Rechtbank van Eerste Aanleg te Tongeren de dato 11 juli 1957;

Gelet op het regelmatig en tijdig beroep tegen voormeld vonnis ingeslagen door oorspronkelijke aanlegger Penders;

Overwegende dat beroeper op 11 januari 1954 een verkeersongeval veroorzaakte waarbij de genaamde Bouyère Félicien verwondingen opliep;

Overwegende dat bij arrest de dato 11 januari 1955 van het Hof van deze Zetel, thans in kracht van gewijsde getreden, beroeper gedeeltelijk verantwoordelijk gesteld werd voor het ongeval en veroordeeld werd een provisionele schadevergoeding te betalen aan Bouyère, in afwachting van een definitieve vaststelling der gevolgen van het ongeval;

Overwegende dat het door beroeper Penders bestuurd motorrijwiel eigendom was van genaamde Duqué Gérard, dewelke bij de maatschappij « Le Secours de Belgique », thans beroepene een verzekering tot waarborg van burgerlijke aansprakelijkheid jegens derden onderschreven had;

Overwegende dat naar luid van het verzekeringscontract de waarborg ook verworven is « aan gelijk wie, die met de toelating van de verzekerde-onderschrijver het aangeduid voertuig geleidt »;

Overwegende dat de eis door beroeper ingesteld er toe strekt beroepene te horen veroordelen de ten zijnen laste gelegde of te leggen vergoedingen te waarborgen;

Overwegende dat beroepene vooreerst opwerpt dat beroeper geen rechtstreeks en eigen recht tegenover haar zou bezitten, hetgeen de ontvankelijkheid van de eis in het gedrang zou brengen;

Overwegende dat aan de hand van de gegevens van de strafrechterlijke bundel, het niet betwist kan worden dat in feite beroeper wel degelijk met de toestemming van Duqué dezes motor bereed;

Overwegende dat beroepene tevergeefs verder beweert dat de verzekerde-onderschrijver Duqué slechts de bedoeling zou gehad hebben zijn eigen verantwoordelijkheid in het gebruiken van zijn voertuig, zo volledig mogelijk te waarborgen;

Overwegende immers dat dergelijke beperkte bedoeling geenszins met de inhoud van de polis strookt, en door geen ernstig element gestaafd wordt;

Overwegende integendeel dat uit de hoger aangehaalde bewoordingen van het door Duqué onderschreven contract duidelijk blijkt dat deze, buiten de waarborg aan onderschrijver zelf verleend, tevens een verzekering inhoudt voor wien het aangaat (verzekering ten gunste van nog onbepaalde maar bepaalbare personen);

Overwegende dat beroeper het voordeel van dit beding aanvaard heeft; dat deze aanneming spruit uit de in vertoefstelling de dato 12 november 1954 en alleszins uit het inleidend exploit zelf, waardoor de belovende maatschappij tot uitvoering van haar verplichtingen gedagvaard wordt;

Overwegende dat hieruit volgt dat er ongetwijfeld, op grond van artikel 1121 B.W. een rechtstreeks vorderingsrecht in hoofde van verzoeker is ontstaan;

Overwegende echter dat beroepene terecht ten gronde de niet-naleving inroept van de in de polis — op straf van verval — bedongen verplichting van kennisgeving van het ongeval binnen de acht dagen, dat de verzekerde er kennis van gehad heeft;

Overwegende inderdaad dat niets erop wijst dat Duqué zelf alhoewel hij spoedig op de hoogte van het ongeval werd gebracht, enige aangifte ervan gedaan zou hebben, noch dat hij hiertoe door overmacht zou belet geweest zijn;

Overwegende dat door beroeper evenmin betwist wordt dat hij persoonlijk slechts aangifte van het ongeval deed aan de beroepene maatschappij op 12 november 1954, dit is 11 maanden nadien, dan wanneer hij allermist op 2 november 1954, hetzij meer dan acht dagen vroeger, en waarschijnlijk nog te voren kennis kreeg van het feit dat het tussen Duqué en de maatschappij gesloten verzekeringscontract het hiervoren vermeld bedrag ten behoeve van een derde bevatte;

Overwegende dat door partijen de vraag betwist wordt te weten of de in artikel 7 der algemene voorwaarden van de polis bedoelde «verzekerde», op wien de verplichting van aangifte berust, alléén de «verzekerde-onderschrijver» is, ofwel diegene aan wie de waarborg verworven wordt »;

Overwegende dat het zonder belang is zulks te onderzoeken, vermits, zoals hoger reeds aangehaald, gen van beiden ter zake een tijdige aangifte gedaan hebben;

Overwegende dat in elke geval, de belover aan de beneficiaris de excepties kan tegenwerpen die hij jegens de stipulant zou kunnen inroepen;

Overwegende dat weliswaar een uitzondering moet gemaakt worden wat betreft de excepties die aan de bedingen persoonlijk zijn;

Overwegende dat het hier evenwel gaat om een exceptie welke uit het verzekeringscontract zelf geput is;

Overwegende dat de bedongen verplichting van aangifte haar verrechtvaardiging vindt in het feit dat de verzekeraar in staat dient gesteld te worden bijtijds de nodige bewaringsmaatregelen te treffen; dat dergelijke vereisten a fortiori gelden wanneer de waarborg dient verzekerd te worden niet aan de verzekerde-onderschrijver zelf, maar wel aan een tot dusverre niet gekende derde bevoordeligde;

Overwegende dat de in de besluiten van beroeper bevatte vragen naar «vaststellen en zeggen voor recht» niets anders dan de in feite en in rechte ingeroepen middelen uitmaken, waarop hij zijn aanspraken steunt, en die hiervoren weerlegd werden;

Om die redenen :

Het Hof, rechtdoende bij tegenspraak;
Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935;
Verklaart het beroep ontvankelijk doch ongegrond;
Bevestigt het bestreden vonnis;
Verwijst beroeper in de kosten van hoger beroep.

NOOT : Het bij bovenstaand arrest bevestigde vonnis van de Rechtbank te Tongeren d.d. 11 juli 1957, is verschenen in het R.W. 1957-1958, 2023.

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e Kamer. — 22 maart 1957.

Voorzitter : M. Van den Abeele.

Raadsheren : M.M. Moeneclaeys en Lefebvre.

Advocaat-generaal : M. Vanhoudt.

Advocaat : Mr J. Ronse.

Strafrecht. — Drukwerken. — Artikel 299 W.v.S. — Naam en woonplaats van een fysisch persoon moeten worden vermeld. — Strekking van de woorden «met zijn weten».

De door artikel 299 W.v.S. voorgeschreven vermelding is die van de naam en de woonplaats van een fysiek persoon; zelfs wanneer, zoals in casu het drukwerk gedrukt is op de persen van een vennootschap, die de rechtspersoonlijkheid bezit, voldoet de vermelding op bedoelde aanplakbrieven van de naam dezer vennootschap inderdaad niet aan de vereisten van de wet, die voorschrijft dat de naam en de woonplaats van de directeur, de zaakvoerder of de beheerder, die in feite het drukken heeft bevolen of bestuurd, worden vermeld.

De directeur van de betrokken vennootschap is niet gerechtigd als rechtvaardigingsgrond in te roepen, dat buiten zijn weten bedoelde drukwerken zonder vermelding van zijn naam en woonplaats op de persen van de vennootschap zijn gedrukt, daar die onwetendheid een schending uitmaakt van een hem door een politiewet opgelegde beroepsverplichting.

Verdachte is verplicht de drukwerken na te zien alvorens zij van de pers komen en tevens de publicatie ervan te beletten, indien zij niet voldoen aan de vereisten van de wet.

O.M. t/ R, H en V.

Overwegende dat het Openbaar Ministerie tijdig en op geldige wijze beroep ingesteld heeft;

Overwegende dat beklaagde R... verklaart (st. 2) de verantwoordelijke persoon te zijn van de N.V. Drukkerij X..., dat hij er aan toevoegt dat het niet vermelden van de naam van de uitgever of drukker op de aanplakbrieven met betrekking op de erin aangekondigde velokoers op een nalatigheid berust;

Overwegende dat in zijn besluiten genomen voor de eerste rechter en voor het Hof hernomen, hij voorhoudt dat de telastlegging die op hem weegt niet kan

weerhouden worden daar de gedrukte aanplakbrieven, waarvan spraak, de melding dragen « Omloop X... », dat elkeen die ze las wist dat ze uitgingen van het dagblad « X... » inrichter dezer omloop, die naar algemene bekendheid gedrukt wordt in een eigen drukkerij, derwijze dat deze vermelding van de drukker, ten aanzien van het voorschrift van artikel 299 CWB, voldoende is;

Overwegende dat beklaagde R... daarenboven nog aanvoert dat, in elk geval, het niet uitdrukkelijk herhalen op deze aanplakbrieven na de woorden « Omloop X... », drukkerij « ... » zeker geen inbreuk kan uitmaken op artikel 299 SWB, aangezien dit voorschrift vereist dat de inbreuk wetens zou geschied zijn, wat volgens hem ter zake niet het geval is, daar hij, directeur van de drukkerij « X... » redelijk mocht denken dat de vermelding « Omloop X... » op voldoende wijze de drukker aanduidt; verder, dat de goede trouw in hoofde van beklaagde elk strafbaar karakter aan het hem ten laste gelegde feit ontnemt;

Overwegende dat beklaagde R... uit het oog verliest dat de door artikel 299 SWB vereiste melding, deze is van de naam en de woonplaats van een fysisch persoon; dat inderdaad, zelfs wanneer, zoals in casu, het drukwerk gedrukt wordt op de persen van een vennootschap die de rechtspersoonlijkheid bezit, de aanduiding op bedoelde aanplakbrieven, van de naam dezer vennootschap, niet voldoet aan de vereisten van de wet die, in onderhavig geval, oplegt dat de naam en de woonplaats van de directeur, de zaakvoerder of beheerder, die in feite het drukken heeft bevolen, aangeduid wordt; (Brussel 20-11-1881, Pas. 1882, II, 59, Brussel 23-1-1922, Rev. dr. Pénal 1922 283, Nypels et Servais, Code Pénal interprété art. 299 n° 14);

Overwegende verder, dat er dient aan herinnerd dat de woorden « ... met zijn weten... » in artikel 283 SWB van 1810 toegevoegd werden op voorstel van de Commissie van het wetgevend korps, enkel omdat iemand, mogelijk zijn hulp kon verlenen tot het verspreiden van drukwerken waarop de echte aanduiding van de schrijver of de drukker niet voorkomt, als wanneer hij van de valsheid dier aanduiding onwetend is dat die commissie dus bedoelde een drukwerk dragende een melding die de verspreider mocht denken echt te zijn;

Overwegende dat de woorden « ... met zijn weten... » zonder observaties in de tekst van huidig art. 299 SWB behouden werden;

Overwegende dat hieruit volgt dat beklaagde R... in zijn hoedanigheid van directeur van de drukkerij « X... » niet gerechtigd is, in te roepen als grond van verrechtvaardiging, het feit dat, buiten zijn weten, bedoelde drukwerken, zonder aanduiding van zijn naam en woonplaats, op de persen der vennootschap gedrukt werden, daar die onwetendheid een schending uitmaakt van een beroepsverplichting hem door een politiewet opgelegd; dat beklaagde verplicht is de drukwerken na te zien alvorens ze uit de pers komen en tevens de publicatie ervan te beletten indien ze niet voldoen aan de vereisten van de wet; dat hij altijd in fout is wanneer hij in gebreke blijft de nodige maatregelen te treffen om zijn activiteit als bestuurder en drukker in overeenstemming te brengen met bedoelde wetsbepalingen; dat inderdaad moest hij niet verantwoordelijk verklaard worden, omwille van het feit dat het drukken van anonieme drukwerken buiten zijn weten kunnen geschieden, dat van aard zoude zijn de voorschriften van artikel 299 SWB te ontwijken, daar zijn ondergeschikten zodoende in de gelegenheid zouden gesteld worden, buiten zijn weten bestellingen van drukwerken te aanvaarden en deze

te drukken, zonder tussenkomst noch verificatie van beklaagde alvorens ze verspreid worden (Cass. 6-2-1899 Pas. 1899, I, 110);

Overwegende dat de inbreuk voorzien bij artikel 299 SWB voltooid is vanaf het ogenblik dat de drukwerken uitgegeven of verspreid werden zonder de vereiste meldingen (Cass. 7-7-1924, Pas. 1924, I, 452);

Overwegende dat uit wat voorafgaat blijkt dat, in tegenstrijd met wat door de eerste rechter aangenomen wordt, de feiten ten laste van beklaagde R... als bewezen voorkomen;

Overwegende dat beklaagde R... om wille van het afzijn van vroegere criminele of correctionele veroordelingen, in de voorwaarden verkeert om te genieten van verzachtende omstandigheden; dat gelet op de geringe aard der feiten er slechts een politiestraf dient opgelegd;

Overwegende nochtans dat meer dan één jaar verlopen zijnde sedert het plegen der feiten ze als verjaard voorkomen;

Overwegende wat betreft beklaagden H... en V.B... er met de eerste rechter dient aangenomen dat ze te goeder trouw gedacht hebben dat, vermits de « Omloop X... » regelmatig ingericht en toegelaten was, dit voor hun werkgever tevens de toelating inhield de onmisbare aanplakbrieven voor de aanwijzing van de te volgen richting op de omloop aan te brengen;

Overwegende dat hieruit volgt dat de feiten te hunne laste evenmin vóór het Hof als voor de eerste rechter bewezen werden;

Om deze redenen :

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935, 211 WBSV; 23 W. 17-4-1878, alle wetsbepalingen aangeduid op de terechtzitting door de Voorzitter; en daarenboven artikel 140 W. 18-6-1869 gewijzigd bij artikel 2 W. 4-9-1891;

Het Hof,

wijzende op tegenspraak voor eerste en derde beklaagde en bij verstek voor tweede beklaagde;

Alle verdere of strijdige besluiten van de hand wijzend als ongegrond;

Hervormt het bestreden vonnis voor zoveel het de feiten te laste van R... als niet bewezen aanziet;

Statuerende met eenparigheid van stemmen;

Opnieuw wijzend desbetreffend, verklaart ze be-
wezen, zegt nochtans dat bij aanneming van ver-
zachtende omstandigheden en gelet op de geringe
aard der feiten er slechts een politiestraf dient op-
gelegd;

Stelt vast dat meer dan een jaar verlopen is sedert
het plegen der feiten, de publieke vordering uit dien
hoofde verjaard is;

Bevestigt voor het overige het bestreden vonnis.

Kosten van beide aanleggen ten laste van de Staat.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

VREDEGERECHT TE ZANDHOVEN

8 maart 1958.

Rechter : M. A. Denecker.

Advocaten : Mrs. H. Vanderpoorten, A. Kiebooms en L. Van der Straten.

Pachtrecht. — Beëindiging door opzegging van de eigenaar om het goed zelf in gebruik te nemen. — Verkoop. — In gebruikneming door de koper. — Geen recht op schadevergoeding.

Een eigenaar die een perceel grond verpacht heeft aan een landbouwer geeft opzegging aan zijn pachter om reden dat hij zelf het goed in gebruik wil nemen.

Nadat hij de vrije beschikking van het goed heeft gekregen verkoopt hij het. In dit geval kan de vroegere pachter geen schadevergoeding vragen, daar de verplichting het goed gedurende een periode van zes jaar zelf uit te baten, kan worden uitgevoerd hetzij door de eigenaar zelf, hetzij door zijn rechtsopvolger.

Wanneer de nieuwe eigenaar zelf het goed uitbaat kan dan ook de vorige pachter geen schadevergoeding vorderen.

Hellemans t/ Gysels en Verschuieren.

Overwegende dat partijen in verzoening verschenen zijn op 27 november 1957 en er tussen hen geen overeenkomst kon bereikt worden.

Overwegende dat het geding steunt op art. 1775 van het B.W.B. en aanlegger een vergoeding vraagt van 30.000 Fr. omdat eerste verweerder opzeg heeft gegeven om zelf het goed in bewin te nemen en na ontruiming door aanlegger dit goed niet in bewin genomen heeft en zeker de uitbating voor zichzelf niet heeft voortgezet gedurende een periode van zes jaar; dat eerste verweerder inderdaad op 1 april 1957 het erf verkocht heeft aan tweede gedaagde.

Overwegende dat het niet betwist is en door partijen erkend dat het gemeld erf, hetzij door eerste gedaagde, hetzij door tweede gedaagde, persoonlijk uitgebaat wordt voor eigen rekening, dat aanlegger echter betwist dat de uitbating door tweede gedaagde zou voldoen aan de eisen van de wet voor wat betreft het verwezenlijken van de reden tot opzegging door eerste gedaagde gegeven;

Overwegende echter dat de verplichting het goed gedurende een periode van zes jaar zelf, hetzij door de verkrijger zelf met opvolging van de een aan de andere (cfr Roppe de Pachtovereenkomst n° 84 in fine en Algemene Praktische Rechtsverzameling v° Landpacht n° 201 Répertoire de la Jurisprudence Belge Waleffe en Delahaye 1947-1955 - I v° Bail à Ferme n° 119).

Overwegende dat het dienvolgens blijkt dat de uitbating gedaan hetzij door eerste gedaagde hetzij door tweede gedaagde aan de eisen van de wet voldoet, zodat aanlegger geen enkel recht heeft op schadevergoeding.

Overwegende dat de verdere besluiten van partijen als overbodig of ter zake niet dienend dienen verworpen te worden.

Gezien de bepalingen van art. 2.3.4.30.34.35.37 en 41 der wet van 15 juni 1935 over het gebruik der talen in gerechtszaken.

Om deze redenen :

Wij vrederechter van het kanton Zandhoven, alle verdere en tegenstrijdige besluiten als ongegrond of overbodig verwerpende en rechtdoende ten gronde, wijzen aanlegger van zijn eis af en veroordelen hem tot de kosten van het geding

NOOT. - Tegen dit vonnis werd geen beroep aangekend. Wij verwijzen naar het vonnis van het Vrederecht te Kaprijke van 25 februari 1958, R.W. 1958-59, kol. 186, dat uitsprekt in tegenovergestelde zin en naar de noot, get. R. J., die onder dit vonnis werd gedrukt en waarin de stelling wordt verdedigd die in bovenstaand vonnis wordt aangenomen.

POLITIERECHTER TE NEERPELT

5 november 1957.

Rechter : M. Roelandts.
Advocaat : Mr Gruyters.

Wegverkeer. — Aardeweg. — Openbare weg.

De feitenrechter mag beslissen over de vraag, of een bepaalde weg het karakter heeft van een aardeweg. Is openbare weg, de weg, die feitelijk openstaat voor het openbaar verkeer, zelfs indien hij particulier eigendom is.

O.M. t/ Quintin en Reynders en Reynders t/Quintin en N.V. Verzekeringsmaatschappij « La Concorde en Quintin t/ Reynders.

Overwegende dat uit het onderzoek ter zitting is gebleken dat de goed zichtbare weg, gevolgd door eerste betichte, met as is bedekt, en een goed wegdek vertoont en als hard wegdek kan beschouwd worden; dat Wij zulks als een verhard wegdek aanzien;

Overwegende dat het verder gebleken is dat deze weg, privaat eigendom is van de metaalfabriek, maar door het publiek gebruikt wordt; dat deze weg rond de kerk loopt om dan in de Kerkstraat uit te lopen; dat er bovendien geen verkeerstekens bij de in- of uitrit zijn op aangebracht;

Overwegende dat de rechter ten gronde rechtsgeldig mag beslissen welke weg het karakter van een aardeweg heeft of niet; dat bovendien « ne constitue pas un chemin de terre, un chemin durci par des cendrées qui reposent sur une couche de pierres et qui ont été tassées, de manière à permettre la circulation aisée à tous les véhicules à allure moyenne » (Cas. 22-3-1954, Pas. 1954, I-646; Cfr in dezelfde zin : Corr. Rb. Leuven, 25-10-1952, R.W. 1952/1953, Kol. 1616 en Burg. Rb. Hasselt, 18-2-1955, R.W. 1954/1955, Kol. 1558);

Dat we, in casu, voor een weg staan met verhard wegdek, — die weliswaar weinig, zelfs uitzonderlijk door motorvoertuigen gebruikt wordt, alhoewel zulks niet verboden is —; dat kwestieuze weg uit zijn aard zelf geen secundaire weg is en dat in voorkomend geval elke bestuurder de doorgang moet vrijlaten voor de van rechts komende bestuurder, welke kwestieuze weg uitrijdt;

Overwegende eindelijk dat betwiste weg wel degelijk een openbare weg is, daar deze feitelijk openstaat voor het openbaar verkeer te land, zelfs indien het eigendomsrecht van de weg «privaat ware»; (Cas. 6-2-1956, Pas. 1956-I-578); dat derhalve ook dit facet geen ondergeschiktheid van de weg met zich brengt;

BOEKBESPREKING

Prof. Mr. Dr. G. Van den Bergh. — Hoofdlijnen van het Nederlands staatsrecht. — H. D. Tjeenk Willink & Zoon, Haarlem. — 1958. — 170 p.

Zelden heb ik mij zo geërgerd als bij de lectuur van dit boek, niet wegens de inhoud, die voortreffelijk kan genoemd worden, doch wegens de vorm, die dit boek werkelijk onleesbaar maakt. Het boek, dat 170 bladzijden beslaat, is gedrukt in wat genoemd wordt «tweelingdruk». Dit betekent dat het volledig gezet is in kleine blokletters, in lijnen die onmiddellijk bij elkaar aansluiten zonder enige tussenruimte, en aldus aan de bladzijden het uitzicht geven van een zwarte brij. In deze bladzijden volgen dan de lijnen niet op elkander, maar wordt na de eerste lijn dezelfde lijn van een volgende bladzijde ingelast, zodanig dat op eerste zicht het alles een onontwarbare puzzle lijkt. Deze tekst dient nu gelezen te worden met een rooster, die op de bladzijden wordt aangepast en dan telkens een van de lijnen verbergt, zodanig dat de eigenlijke tekst dan ten slotte leesbaar wordt. Doch dit rooster moet steeds nauwkeurig aangepast zijn. Het is haast onmogelijk er de hand niet op te houden, het verschuift, men verwacht, men krijgt hoofdpijn en ten slotte kost het een bovenmenselijke inspanning om uiteindelijk het boek door te werken.

Als reden van deze onzinige drukmethode wordt opgegeven dat dit de prijs van het werk verlaagt en het aldus gemakkelijker voor studenten zal kunnen beschikbaar gesteld worden.

Het gevolg zal echter zijn dat de studenten of de andere belangstellenden het doodeenvoudig niet zullen lezen en dat het zeer vele goede dat er in voorkomt jammer genoeg zal verloren gaan.

Hetgeen zo belangrijk is, vooral bij een studieboek, de klare en duidelijke presentatie van de tekst, de redelijke indeling, de mogelijkheid nog eens vluchtig het gelezene te herzien om het definitief in zijn geheugen te prenten, de gelegenheid om sommige zinnen te onderlijnen of marginale aantekeningen te maken, dit alles is bij deze methode van «tweelingdruk» volkomen uitgesloten en het boek verliest aldus werkelijk alle pedagogische waarde, het ontmoedigt de belangstellenden en vraagt een onmogelijke inspanning om het door te werken.

Wat maakt de auteur zich een illusie wanneer hij in het voorwoord schrijft dat, dank zij de leesrooster, het boek voortreffelijk leesbaar zou zijn. Het is werkelijk niet verantwoord voor een klein prijsverschil deze onmogelijke methode te gebruiken.

Ik leg nevens het boek van Prof. Van den Bergh de zopas verschenen 29e druk van «De gronden der Nederlandse staatsinrichting» door Feenstra, herzien door M. V. Polak. Dit laatste klassieke schoolboek behandelt dezelfde stof in iets beknopter vorm, doch het is merkwaardig uitgegeven, zeer overzichtelijk, ge-

drukt in grote en kleine letter naar gelang het belang van de tekst en het heeft een pedagogische waarde waarbij het boek van Prof. Van den Bergh, dat nochtans, volgens het voorwoord, heet bestemd te zijn voor studenten, volkomen verdwijnt. Dit is bijzonder jammer juist omdat het boek van Prof. Van den Bergh, wanneer men er toe komt het werkelijk helemaal te lezen, zeer grote verdiensten heeft.

De auteur beperkt zich niet tot de uiteenzetting van de grote lijnen van het Nederlandse staatsrecht, hij geeft ook aangaande allerlei problemen zijn eigen visie, die soms zeer origineel is en op velerlei gebied draagt dit boek de stempel van een zeer sterke persoonlijkheid, die haar ideeën in verband met de Nederlandse staatsorganisatie op zeer eigen wijze tot uiting brengt.

Het is des te meer betreurenswaardig dat de onmogelijke vorm, waarin het boek gedrukt is, dit alles niet tot zijn recht laat komen.

Laten wij hopen dat wij spoedig een nieuwe uitgave van dit werk zullen mogen verwachten in behoorlijke vorm, zodat het gemakkelijk zal te lezen zijn en dan zal ongetwijfeld dit boek grote belangstelling wekken.

René Victor

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie bij de Balie van het Hof van Beroep te Gent

Op zaterdag, 27 september 11., had de plechtige openingszitting plaats van de Vlaamse Conferentie bij de Balie van het Hof van Beroep te Gent. Deze plechtigheid werd bijgewoond door de Minister van Justitie Harmel, de Heer Eerste Voorzitter en de Heer Procureur Generaal bij het Hof van Beroep, de Rector van de Landbouwhogeschool en zeer talrijke magistraten. De Nederlandse Balie was vertegenwoordigd door Mr Pels Rijcken en Mr Piket, terwijl de Balie van Parijs Mr Debray, lid van de Raad der Orde, had afgevaardigd samen met twee secretarissen van de Conférence du Stage.

De Voorzitter van de Conferentie, Mr Jan Ronse, opende de zitting met een rede, waarin hij de aanwezigen begroette en een diepgevoeld woord richtte tot zijn confraters en vooral tot de jongere leden der Balie.

Daarna werd het woord verleend aan Mr Marcel Storme, die een rede uitsprak over «Maatschappelijke vooruitgang in het groeiend recht». Het was een zeer merkwaardig betoog waarin de spreker, na enkele algemene beschouwingen over de hedendaagse evolutie van het recht, in het bijzonder handelde over de «onderneming» in het hedendaagse recht.

Onze lezers zullen de tekst van deze rede vinden in het tegenwoordig nummer en zullen zich bij de lectuur rekenschap geven van de hoge waarde van de uiteenzetting van Mr Storme.

Zijn rede werd voorgedragen met een sobere en beheerste welsprekendheid en zij oogste bij de aanwezigen een zeer groot succes.

Nadien kwam de Heer Stafhouder R. Derijcke aan het woord om naar traditioneel gebruik de kritiek van de rede uit te spreken. Hij loofde eerst en vooral de

zeer grote verdiensten van de redenaar en verdedigde dan de stelling dat, niettegenstaande al de vernieuwingen die zich voordoen in het maatschappelijk en economisch leven het recht in zijn diepste wezen steeds gelijk blijft, omdat ook de aard van de mens niet verandert.

Na deze rede begaven al de aanwezigen zich naar de monumenten opgericht in het Gerechtshof ter nagedachtenis van de confraters die hun leven lieten voor het vaderland en brachten aldaar een piëteitvolle hulde.

's Avonds vergaderden in het St-Jorishof een honderdtal deelnemers aan een banket en bij het nuttigen van een uiterst fijn menu was het gedurende gans de avond een vuurwerk van speeches.

De Heer Stafhouder en Mevrouw Derijcke hadden de deelnemers aan het banket uitgenodigd het latere deel van de avond door te brengen in de lokalen van de St-Michielskring, waar zij een somptueuse receptie aanboden. En bij het drinken van champagne en het proeven van allerlei lekkernijen werd er nog lang gezellig gepraat in een alleraardigste atmosfeer.

OVERZICHT DER BELGISCHE WETGEVING

(1 juli - 30 juli 1958)

I. Staats- en Administratief Recht.

1. *Ministerie van Onderwijs*. — Het K.B. van 15 april 1958 (S. 1 juli 1958 5440) wijzigt het organiek kader van het personeel der buiteninrichtingen afhankelijk van het bestuur voor kunst, letteren en volksopleiding van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

2. *Verkeer - Spoorwegen*. — Het K.B. van 12 mei 1958 (S. 1 juli 1958, 5444) wijzigt het K.B. van 18 oct. 1937 houdende regeling betreffende de veiligheidsinrichtingen, de signalisatie van overwegen en gelijkgrondse kruisingen van de openbare weg door spoorwegen en het verkeer op spoorwegen en aanhorigheden.

3. *Onderwijs*. — *Nationaal Orkest van België*. — De wet van 22 april 1958 (S. 2 juli 1958, 5463) stelt het statuut vast van het nationaal orkest van België.

4. *Hotelbedrijf - Drankslijterijen*. — Bij K.B. van 9 mei 1958 (S. 2 juli 1958, 5472) wordt gewijzigd en aangevuld het K.B. van 12 december 1951 betreffende de toepassing in de hotels, spijshuizen en drankslijterijen van de wet van 14 juni 1921 tot invoering van de achturendag en van de 48 urenweek.

5. *Ministerie van Buitenlandse Zaken*. — Het K.B. van 13 mei 1958 (S. 2 juli 1958, 5481) wijzigt dit van 21 mei 1956 tot vaststelling van de schalen verbonden aan de bijzondere graden bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel.

1. *Internationale Overeenkomst*. — De wet van 21 mei 1958 (S. 3 juli 1958, 5494) keurt de volgende internationale akten goed:

1° Schikking tussen België en Frankrijk tot vereffening van zekere Belgische schuldvorderingen op het Franse leger en van zekere Franse schuldvorderingen op het Belgisch leger, tijdens de oorlog ontstaan door de aanwezigheid van Franse troepen in België en van Belgische troepen in Frankrijk afgesloten door briefwisseling gedagtekend te Brussel, 30 oktober 1945;

2° Avenant bij deze schikking, afgesloten door nota-

wisseling, gedagtekend, 10 november en 8 december 1945;

3° Akkoord tussen België en Frankrijk strekkende tot regeling der uit de oorlog ontstane of voortgesproten betwiste vraagstukken afgesloten bij briefwisseling, gedagtekend Parijs, 12 november 1945.

7. *Instituut voor normalisatie*. — Bij K.B. van 13 mei 1958 (S. 3 juli 1958 5501) worden de normen, uitgewerkt door het Belgisch Instituut voor normalisatie, bekrachtigd.

8. *Vreemdelingen - Verblijfsbelasting*. — Bij K.B. van 27 mei 1958 (S. 4 juli 1958, 5520) worden maatregelen getroffen i.v.m. de uitvoering van de wetten betreffende de verblijfsbelasting voor vreemdelingen gecoördineerd op 12 oktober 1953 en gewijzigd bij de wetten van 4 juli 1956 en 14 maart 1958.

9. *Ministerie van Verkeerswezen*. — Het K.B. van 3 mei 1958 (S. 6 juli 1958, 5581) stelt het organiek kader van het personeel, belast met het verzekeren van de diensten van de televisie bij het Belgisch Nationaal Instituut voor Radioomroep vast.

10. *Ministerie van Onderwijs*. — Het K.B. van 15 april 1958 (S. 9 juli 1958, 5615) wijzigt het K.B. van 15 februari 1957 tot vaststelling van de functies bij het Ministerie van Openbaar Onderwijs, waaraan kosteloze inwoning verbonden is.

11. *Ministerie van Onderwijs*. — Het K.B. van 30 april 1958 (S. 9 juli 1958, 5611) wijzigt en vult aan, het K.B. van 30 april 1957 alsmede het K.B. van 30 augustus 1957 houdende vaststelling van de schalen verbonden aan de bijzondere graden van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

12. *Ministerie van Onderwijs*. — Het K.B. van 2 mei 1958 (S. 9 juli 1958, 5618) wijzigt het K.B. van 2 sept. 1957 tot vaststelling en coördinatie van het organiek kader van het personeel van het hoofdbestuur van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

13. *Onderwijs*. — Het K.B. van 5 mei 1958 (S. 9 juli 1958, 5619) stelt een bijzondere examencommissie in belast met het uitrekenen van het bekwaamheidsgetuigschrift van het ambt van bijzonder leermeester in de lichamelijke opvoeding aan de lagere school.

14. *Onderwijs*. — Het M.B. van 7 mei 1958 (S. 9 juli 1958, 5622) richt de examens in van bijzonder leermeester in de lichamelijke opvoeding aan de lagere scholen.

15. *Douane - Entrepôts*. — Het K.B. van 4 juli 1958 (S. 9 juli 1958, 5624) wijzigt het K.B. van 7 juli 1947, houdende algemeen reglement op de dienst van de douane entrepôts.

16. *Electriciteit*. — Het M.B. van 12 juni 1958 (S. 9 juli 1958, 5625) keurt de modellen van electriciteitsmeters goed.

17. *Comité voor economische coördinatie*. — Het K.B. van 7 juli 1958 (S. 11 juli 1958, 5670) wijzigt het Regentsbesluit van 1 mei 1947 tot instelling van een Ministerieel Comité voor Economische Coördinatie.

18. *Landbouw*. — Het M.B. van 1 juli 1958 (S. 11 juli 1958, 5675) stelt het bedrag der premïën, toegekend aan de instellingen die uit Belgische melk zekere melkderivaten voortbrengen, vast.

19. *Fonds der Gemeenten*. — Het K.B. van 3 juli 1958 (S. 11 juli 1958, 5677) regelt voor het dienstjaar 1958 de verdeling van de tranche van het fonds der gemeenten bedoeld in artikel 15 bis lid 1° van de wet van 24 december 1948.

20. *Koninklijk Museum van Belgisch Kongo.* — Het K.B. van 10 juni 1958 (S. 12 juni 1958, 5695) wijzigt het reglement tot inrichting van het Koninklijk Museum van Belgisch Kongo.

21. *Onderwijs.* — Bij K.B. van 18 juni 1958 (S. 12 juli 1958, 5697) wordt het krediet, toegekend aan het fonds voor schoolgebouwen in schoolverband van het rijk, dienstjaar 1958, verdeeld.

22. *Electriciteit.* — Bij K.B. van 20 juni 1958 (S. 12 juli 1958, 5700) wordt het K. B. van 26 augustus 1938 aangaande de reglementering betreffende de elektrische eenheden en der toestellen dienende tot het meten der elektrische energie bij transacties aangevuld.

23. *Volksgesondheid - Phytopharmaceutische producten.* — Het K.B. van 31 mei 1958 (S. 12 juli 1958, 5703) reglementeert het bewaren, verkopen en gebruiken van pesticiden en phytopharmaceutische producten.

24. *Volksgesondheid - Phytopharmaceutische producten.* — Het M.B. van 31 mei 1958 (S. 12 juli 1958, 5712) stelt de maatregelen vast van de tenuitvoerlegging van art. 19 quarto van het K.B. van 31 mei 1958 houdende reglementering van het bewaren, verkopen en gebruiken van pesticiden en phytopharmaceutische producten.

25. *Ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg.* — De K.B.en van 11 juli 1958 (5788) wijzigen het K.B. van 14 juli 1955 tot vaststelling van de schalen verbonden aan de bijzondere graden bij het Ministerie van Arbeid en Sociale Voorzorg.

26. *Internationale Overeenkomst.* — De wet van 3 maart 1958 (S. 17 juli 1958, 5804) keurt het Internationaal verdrag goed betreffende bureau's voor arbeidsbemiddeling die voor hun bemiddeling betaling vragen, aangenomen op 1 juli 1948 te Genève door de Algemene Conferentie van de Internationale Arbeidsorganisatie tijdens haar 32e zitting.

27. *Onderwijs.* — Het K.B. van 2 april 1958 (S. 17 juli 1958, 5820) regelt de tucht voor het personeel uit het rijksonderwijs.

28. *Onderwijs.* — Het K.B. van 22 april 1958 (S. 17 juli 1958, 5823) reglementeert de toekenning van toelagen aan de musea die niet van de staat afhangen. van 25 april 1958 (S. 17 juli 1958, 5824) wijzigt het

29. *Ministerie van Openbaar Onderwijs.* — Het K.B. van 25 april 1958 (S. 17 juli 1958, 5824) wijzigt het organiek kader van het personeel der buiteninrichtingen afhangend van het bestuur voor kunst, letteren en volksopleiding van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

30. *Onderwijs.* — Het K.B. van 30 mei 1958 (S. 18 juli 1958, 5848) stelt sommige graden vast bij de Rijksinrichtingen voor technisch onderwijs.

31. *Landsverdediging.* — De K.B.en van 15 juli 1958 (S. 19 juli 1958, 5888-5889) wijzigen het K.B. van 2 januari 1956 betreffende de aanwerving van kandidaat hulpofficieren van de Luchtmacht, piloten en navigatoren, alsmede het K.B. van 23 mei 1956 betreffende de hulpofficieren van de luchtmacht.

32. *Ministerie van Openbaar Onderwijs.* — Het K.B. van 25 februari 1958 (S. 20 juli 1958, 5824) wijzigt het K.B. van 1 februari 1956, tot vaststelling van het organiek kader van het personeel der buiteninrichtingen afhangend van het bestuur van schone kunsten

en letteren van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

33. *Gemeentesecretarissen.* — Het K.B. van 12 juni 1958 (S. 24 juli 1958, 3953) wijzigt de minimum en maximum bedragen der weddeschalen van de gemeentesecretarissen.

34. *Onderwijs.* — Het K.B. van 30 mei 1958 (S. 25 juli 1958, 5973) richt de door de regering ingestelde examencommissie van het lager secundair onderwijs in terwijl het M.B. van 31 mei 1958 (S. 25 juli 1958, 5976) de modaliteiten betreffende de inrichting van de door de regering ingestelde examencommissie bepaalt.

35. *Ministerie van Openbaar Onderwijs.* — Het K.B. van 2 mei 1958 (S. 26 juli 1958, 5994) wijzigt het K.B. van 2 september 1957 tot vaststelling en coördinatie van het organiek kader van het personeel van het hoofdbestuur van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

36. *Ministerie van Openbare Werken.* — Het K.B. van 26 juni 1958 (S. 30 juli 1958, 6053) wijzigt het K.B. van 5 december 1955 tot vaststelling van het organiek kader van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, sector openbare werken.

37. *Internationaal Verdrag.* — In het Staatsblad van 30 Juni 1958 (6054) verscheen de tekst van de administratieve schikking houdende toepassingsregelen van het Verdrag van 28 november 1956 tussen België en Spanje betreffende de sociale zekerheid.

II. Rechterlijke Organisatie.

38. *Indeling der Vrederechten.* — Bij K.B. van 23 juni 1958 (S. 7-8 juli 1958, 5595) worden de kantons der Vrederechten ingedeeld volgens hun bevolking.

III. Arbeidsrecht en Maatschappelijk Hulpbetoon.

39. *Werkloosheid - Controle.* — Het M.B. van 2 mei 1958 (S. 3 juli 1958, 5500) wijzigt het M. B. van 13 juni 1945 betreffende de controle over de werklozen.

40. *Paritaire Comité's - Havens.* — Bij K.B. van 23 april 1958 (S. 4 juli 1958, 5514) worden gewestelijke Paritaire Comité's voor de Havens opgericht.

41. *Comité's voor veiligheid.* — Het K.B. van 2 juni 1958 (S. 5 juli 1958, 5540) wijzigt het K.B. van 22 april 1958 betreffende de aanwijzing van de afgevaardigden van het personeel der comité's en arrondissementscomité's voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing der werkplaatsen.

42. *Arbeidsongevallen - Medische en pharmaceutische kosten.* — Het K.B. van 9 juli 1958 (S. 10 juli 1958, 5641) wijzigt het Regensbesluit van 8 maart 1948 betreffende de medische en pharmaceutische kosten in zake arbeidsongevallen.

43. *Hulp- en verzorgingskas voor zeevarenden.* — Bij M.B. van 10 april 1958 (S. 10 juli 1958, 5643) worden maatregelen bepaald tot uitvoering van de statuten der hulp- en verzorgingskas der zeevarenden onder Belgische Vlag.

44. *Confectieondernemingen - Arbeidsduur.* — Het K.B. van 2 juni 1958 (S. 11 juli 1958, 5671) stelt de arbeidsduur voor het werkliedenpersoneel van sommige confectieondernemingen vast.

45. *Ziekte- en Invaliditeitsverzekering der zeelieden.* — Bij M.B. van 14 april 1958 (S. 13 juli 1958, 5722) wordt het algemeen reglement van de ziekte- en invaliditeitsverzekering der zeelieden goedgekeurd.

TAALKUNDIGE KRONIEK

MARGINALIA

(R.W. 15 juni 1958)

« *Nirgends sind die Misverständnisse so schreiend als da: in Moral, in Politik, im Rechtsleben, in Kulturfragen.* »

F. Mauthner, « Beiträge zu einer Kritik der Sprache », Berlijn, 1906, Dl. I, p. 66.

1. « Overwegende dat in achtnemende de... uitruistingskosten... een rollend fonds van 100.000 fr. als verantwoord voorkomt;
 - « nemende » heeft hier als onderwerp « fonds » dit is fout. Het gebruik van « genomen » zou de zaak redden.
2. « ... dat het bedrag van 150.000 fr. door de Inspecteur, als *genoegzaam* in verband met de levenstrant van requestrant aangezien werd en dat er *grond bestaat* om dit cijfer... te aanvaarden »;
 - « genoegzaam » is een bijwoord. Als het slaat op « het bedrag », is het fout en zou het dienen te worden vervangen door « voldoende », en gevolgd door « aangezien werd ».
 - er bestaat grond of reden *tot* iets; dus, « dat er grond toe bestaat, dit cijfer... »
3. Overwegende *inderdaad* dat die beslissing, door de Raad der Orde getroffen werd... »
 - « *inderdaad* » is hier, evenals « *gewis* » enz..., een nodeloze versterking die deze doorgaans lange zinnen nog maar verzwaart. Na « Orde » zou het wel zin hebben, was dit misschien de bedoeling ?
4. « Overwegende dat vooraleer over de grond van de zaak te beslissen, de rechtspleging in dit opzicht moet worden aangevuld »;
 - Het is niet de rechtspleging die beslist, alhoewel het hier zo geschreven staat. Hier zou nu eens de, zo dikwijls onnodig gebruikte, passieve vorm passen ! « vooraleer er over de... wordt beslist ».
5. « ... dat de wet... in werking treedt *met* 1-1-1957 » .
 - « met » moet « op » zijn. Dialectische invloed.
6. « ... dat men ... mag besluiten dat het slachtoffer geen rechtstreekse actie heeft tegen de verzekeraar wanneer de dader nog geen polis *afslot* waarmede de verzekeraar schriftelijk *instemde* »;
 - « afslot » en « instemde » staan beide in de onvoltooid verleden tijd, het eerste moet in de voltooid tegenwoordige tijd staan daar het gaat om een toestand op het ogenblik van een handeling in het heden, actie heeft).
 - « Instemde » kan blijven staan daar men een handeling bedoelt die plaats had op een ogenblik in het verleden (nl. bij het afsluiten van de polis) dus « nog geen polis heeft afgesloten waarmee ... »
7. « ... dat geen verzekering bestaat zo de verzekeraar niet schriftelijk zijn wil te kennen *gaf* »
 - tussen « dat » en « geen » hoort « er ».
 - « gaf » zie 6. (afslot).
8. « ... hun recht op schadevergoeding te laten gelden bij het « Fonds Commun » ... » zij het door de « fonds commun de garantie ... »
 - Dit organisme heet in de *Nederlandse tekst* van de wet « het gemeenschappelijk motorwaarborgfonds », doch in deze rechterlijke uitspraak in het « Nederlands », wordt de wet in het Frans geciteerd !

9. « Overwegende dat... de gedaagden... geen pleitbezorger hebben *gesteld* »;
 - « stellen » in de betekenis van « aanstellen » is hopeloos verouderd en zou niet meer mogen gebruikt worden in een moderne tekst.
10. « ... dat dit vonnis kracht van gewijsde *heeft verworven* »;
 - « verwerven » betekent « door arbeid, verdienste, moeite verkrijgen ». Er is hier een bijgedachte van « het verdienen ». Het woord is hier dus volstrekt misplaatst. De uitdrukking die voor deze gedachte in aanmerking komt is « in kracht van gewijsde gaan »; dus: « ... dat dit vonnis in kracht van gewijsde is gegaan ».
11. « in naam van zijn schuldenaar... » Het Nederlands geeft de Franse uitdrukking « au nom de... » weer met twee vormen :
 - « *in* naam van » voor abstracties b.v. de wet, de vriendschap, de gerechtigheid (met de bijgedachte van) « op gezag van... »
 - « *uit* naam van » voor personen, met de bijgedachte « als afgevaardigde van » b.v. « uit naam van de minister » « uit mijn naam ». Hier past de tweede uitdrukking.
12. « ... dat zijn vordering een zijdelingse is... »
 - Er zijn twee manieren om dit in het Nederlands goed te zeggen :
 - « dat zijn vordering er een zijdelingse is ».
 - « dat zijn vordering zijdelings is ».
13. « ... tenzij hij het moeilijk bewijs van bedrog kan *bijbrengen* »;
 - « bijbrengen » herinnert erg aan « apporter (la preuve) ». In het Nederlands gebruikt men in dit geval meest « leveren ». Gaat het om concrete voorwerpen (stukken, acten) dan zegt men « overleggen » (klemtoon op « over »).
14. « ... met de na zulke vorstperiode bij intredende *dooi* te verwachten inzinkingen en *opvriezingen* »;
 - Hier schijnt een denkfout te bestaan.
15. « Overwegende dat verweerster aan eiser... een *schrijven* liet geworden waarbij zij hem de opzegging van voormelde overeenkomst *liet kennen*... »
 - « schrijven » veel gebruikt vervangmiddel voor het juiste woord : hier is het waarschijnlijk « brief ».
 - « liet kennen » : alhoewel men in het Frans meestal blijkt te spreken van « faire connaître », maakt het Nederlands een onderscheid tussen « kennen » en « weten ». B.v. : Ik zal U mijn beslissing doen *kennen*. Ik zal U doen *weten* wat ik beslist heb, of Ik doe (laat) U *weten* dat... enz...
 - Korter dan dit alles zou nochtans zijn : « Overwegende dat verweerster aan eiser op 25 mei 1956 schriftelijk voormelde overeenkomst opzegde... »
 - Dit zijn 13 woorden in plaats van 23 en hetzelfde is gezegd !
16. « ... dat aanlegger *onderrichtingen* had gegeven, bepaalde artikelen verder te fabriceren »;
 - « onderrichtingen » : in plaats van dit weinig gebruikelijk woord, schrijve men beter « instructies »;
 - verder is het verband tussen « onderrichtingen » en « fabriceren » niet zuiver. Eigenlijk zou het moeten luiden : « onderrichtingen met het doel (om) bepaalde artikelen verder te doen fabriceren ». Als men « onderrichtingen » vervangt door « opdracht » of « bevel » dan kan alles blijven staan.

17. «... dat aanlegger op de hem aldus door verweester toegerichte verwijten, *enerzijds* antwoordt dat sommige onder gezegde verwijten — zoals de eerste twee — niet *ressorteren van* zijn bedrijvigheid als *onderbestuurder*, doch dat *gezegde beslissingen* door hem als beheerder, met het akkoord van de andere beheerders werden getroffen.

«Overwegende dat de meeste van de aangehaalde *feiten anderdeels* niet nauwkeurig genoeg bepaald zijn om door eiser te worden *ontmoet*»...

Hier is heel wat verwarring:

- «*enerzijds*» wordt als Germanisme geweerd en vervangen door «aan de ene kant» waarna volgt «aan de andere kant» (i.p.v. «*anderzijds*»). Hier heeft men op weinig consequente wijze «*anderdeels*» geschreven dat slechts in tegenstelling tot «*eensdeels*» mag gebruikt worden. het zou ook beter na «dat» staan.
 - «*ressorteren van*». Hoe men van het Franse voorzetsel «à» tot het Nederlands «van» gekomen is lijkt vreemd. In elk geval moet het «onder» zijn;
 - «Nu staat hier dat «sommige onder gezegde verwijten niet ressorteren» onder een bedrijvigheid nl. deze van onderbestuurder. Hieruit blijkt dat het de taak van de onderbestuurder niet is de eerste twee verwijten te maken... de andere wet? Een eigenaardig beroep... Of, dacht men dat «ressorteren» (onder) betekende «slaan op», «betrekking hebben op»? Dat was dan wel erg verkeerd.
 - Het lijkt ook vreemd als men eiser «feiten» wil laten «ontmoeten». Dat gaat niet. Hier hadden nu wat *meer* woorden de gedachte duidelijk kunnen weergeven: «dat *anderdeels* de meeste verwijten niet nauwkeurig genoeg zijn geformuleerd, opdat ze door eiser zouden kunnen beantwoord worden...» of: «dat de meeste feiten, aangehaald in de verwijten, niet nauwkeurig genoeg bepaald zijn, opdat deze laatste door... (enz. als boven)».
18. «... dat de... beslissing terecht *onderlijnt dat...*»
— beter: «*onderstreept*».
19. «... een dansgelegenheid waar *regelmatig* gedanst wordt»
— «*regelmatig*» doet denken aan «vaste orde en regelmaat», «geregeld» eveneens, maar dit wordt ook gebruikt in de betekenis «telkens». Dus «... waar *geregeld* gedanst wordt...»
20. «... dat art. 291/2° niet dient toegepast»
— foutieve weglating van het hulpwerkwoord van de lijdende vorm: «te worden» na «dient».

J. Leliard.

ERRATUM

H. Lenaerts: Recente rechtspraak van het Hof van Cassatie — over burgerlijke en politieke rechten.

In dit artikel, verschenen in n° 4 van 28 september 1958, moet de eerste zin van kol. 20 als volgt worden gelezen: «Noodgedwongen heeft het dan het ingeroepen middel moeten verwerpen en de bevoegdheid van de *Hoge Scheidsraad* moeten erkennen, niettegenstaande het geschil volgens zijn eigen rechtspraak een burgerlijk recht tot voorwerp heeft ⁽³²⁾».

MEDEDELINGEN

Belgisch-Luxemburgse Unie voor Strafrecht.

De Belgisch-Luxemburgse Unie voor Strafrecht zal haar aanstaande vergadering houden te Brussel op Zaterdag, 25 oktober 1958, om 14.30 uur in het Paleis van Justitie, zaal der eerste kamer van het Hof van Beroep.

De dagorde van deze vergadering vermeldt de bespreking van het verslag voorgebracht door de Heer Charles Loslever, Voorzitter in het Hof van Beroep te Luik, betreffende het Assisenhof en zijn problemen.

De Heer Minister van Justitie heeft er willen in toestemmen deze zitting met zijn tegenwoordigheid te vereren.

TIJDSCHRIFTEN

Arresten en Adviezen van de Raad van State: maart-april 1958:

Rechtspraak.

De Gemeente: n° 94 - september 1958:

G. Viseur, Het algemeen nut van een onteigeningsbesluit. — H. A. Brasz, Venster op Nederland. — L. Bosman, De voogdij over de kinderen die aan de C.O.O. zijn toevertrouwd. — G. Vanneufville, De reinigingsdienst van Parijs. — R. Marique, De Raad der Europese Gemeenten en de gemeentelijke begrotingen.

Arbitrale Rechtspraak: n° 453 - september 1958:

Mr G. A. de Cocq, Arbitrage en Vrijaring. — Mr A. C. van Zeggelen, Arbitrage en Vrijwaring. — Mr R. Randag, Arbitrage en vrijwaring.

Nederlands Juristenblad: afl. 32 - 27 september 1958

Mr W. H. van Helsdingen, De wetgeving betreffende Koninkrijksaangelegenheden in 1957. — Prof. Mr G. E. Langemijer, Mr C. Briët †. — Mr J. G. Buddingh de Voogd †.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie: n° 4552 - 27 september 1958.

J. th. Smalbraak, De goede trouw, de billijkheid en de boedelscheiding (I). — Mr L. H. M. Zegers, Het lidmaatschap van een onderlinge waarborgmaatschappij in het Regeringsontwerp voor een nieuw B.W., zoals dit nader is gewijzigd bij gewijzigd ontwerp van wet (20-3-1958) betreffende boek 2 van het nieuwe B.W.

Journal des Tribunaux: n° 4204 - 28 septembre 1958.

Guy Rombaut, Déchéance de brevets d'invention. — Jurisprudence.

Recueil Dalloz: 30° cahier - 24 septembre 1958.

Maurice Liotard, Etude de jurisprudence sur la responsabilité pénale des fabricants et producteurs en matière de fraudes commerciales.

Archiv des öffentlichen Rechts: Heft 2/3 - 1958.

Friedrich Giese und Hans Helfritz zum Gedenken (Prof. Gerhard Wacke). — Dr Hans-Wolfram Daig, Die Gerichtsbarkeit in der Europäischen Atomgemeinschaft mit verglichen Himweisen auf die Europäische Gemeinschaft für Kohle und Stahl. — Prof. Dr Otto Bachof, Teilrechtsfähige Verbände des öffentlichen Rechts.